

FINLAND – LÄROBOK I SAMHÄLLSORIENTERING

Innehåll

Förord	3
1. FINLAND OCH DEN FINSKA KULTUREN.....	4
Finlands geografi och klimat	4
Finlands befolkning	5
Hurudana är finländarna?	7
Huvuddragen i Finlands historia.....	9
Finländsk kultur: kalender, fester och traditioner	15
Frågor för diskussion	22
2. DET FINLÄNDSKA SAMHÄLLET	23
Det finländska samhällets olika sektorer	23
Välfärdsstatens utveckling i Finland	24
Finlands förvaltning.....	27
Finlands näringsliv och ekonomiska system	30
Frågor för diskussion	31
3. ATT FLYTTA TILL OCH BO I FINLAND	32
Uppehållstillstånd och finskt medborgarskap	32
Praktiska saker som är bra att känna till	34
Grundläggande fakta om boende	37
Integration i det nya hemlandet	41
Frågor för diskussion	43
4. FAMILJELIV OCH BARN	45
Finländska familjer förr och nu	45
Äktenskap och samboende	48
Många slag av familjer	51
Barnets omvårdnad och tjänster för barnfamiljer	53
Stöd för familjer i problemsituationer	56
Andra hälsovårds- och socialtjänster	59
När familjen flyttar till Finland	61
Frågor för diskussion	62
5. UTBILDNING	63
Det finländska utbildningssystemets utveckling.....	63
Det finländska utbildningssystemet i dag	65
Finansieringen av studier	75
Frågor för diskussion	75
6. ARBETE OCH FÖRSÖRJNING I FINLAND.....	77
Arbetsmarknaden.....	77
Att hitta arbete	86
Lön och beskattning	91
Arbetslöshet.....	93
Företagande och yrkesutövande	95
Frågor för diskussion	97

7. HÄLSA OCH ÅLD RAND E I FINLAND.....	98
Hälsa och sjukdom	98
Häls ovårdstjänster i Finland	100
Äldre människors hälsa och välbefinnande.....	102
Olika pensioner	103
Vårdtjänster för äldre.....	105
Död och begravning.....	107
Arv	109
Frågor att diskutera	109
8. LAGAR OCH RÄTT SKIPANDE VERKSAMHET I FINLAND	110
Finlands rättssystem.....	110
Ett jämlikt och jämställt samhälle	112
Individens rättigheter och skyldigheter	114
Brott.....	116
Rättsprocessen och rättshjälp.....	118
Frågor att diskutera	120
9. POLITIK OCH PÅVERKANDE I FINLAND.....	121
Vad är demokrati?	121
Demokratins utveckling i Finland	124
Val i Finland.....	127
Finlands politiska partier.....	129
Medborgarpåverkan	132
Frågor att diskutera	134

Förord

Den här boken är avsedd för vuxna som just flyttat till Finland. Avsikten med boken är att förklara hur det finska samhället fungerar och att berätta lite om Finland.

Läroboken berättar om det finska samhällets

- verksamhet och uppbyggnad
- värderingar, lagar och demokratiska principer
- rättigheter och skyldigheter ur individens synvinkel
- vardagsliv i praktiken.

En människa har bättre möjligheter att integrera sig när hon får en god förståelse för hur det nya samhället fungerar. Invandrare har fått undervisning om samhället i huvudsak på finska som en del av integrationskurser. Men hos nyanlända räcker inte kunskaperna i finska för att ta till sig information om samhället på det språket. Därför borde undervisningen ges på det egna modersmålet. Information som invandraren får på det egna modersmålet i ett tidigt skede minskar risken för missförstånd och för att viktig information uteblir.

Utöver detta har det inte funnits ett enhetligt och landsomfattande läromaterial i samhällskunskap för invandrare. I vissa kommuner har det ordnats samhällskunskapskurser för invandrare även på deras eget språk, men verksamheten har oftast varit tillfällig och kursens innehåll, omfattning och målgrupp har varierat. För att trygga en bra integration bör undervisningen i samhällskunskap vara åtskild från språkundervisningen och ges i form av en nationellt enhetlig samhällsorientering på invandrarens eget språk.

Finlands Flyktinghjälp har erbjudit samhällskunskap åt personer med flyktningbakgrund på kurser där informationen getts i form av expertföreläsningar med tolkning och diskussion. På Flyktinghjälpen har vi sett ett behov av en mer omfattande kurs som också är innehållsmässigt enhetlig i hela landet. Utifrån det utarbetade vi på Flyktinghjälpen en kurs i samhällsorientering, för vilken det här läromedlet framställdes. I arbetet tog vi framför allt hjälp av den nationellt enhetliga *Samhällsorientering*-kursen i Sverige och boken *Om Sverige* som skrivits för den.

Kursen i samhällsorientering hålls på det egna språket och ger plats för diskussion och begrundan i grupp. Kursen hålls av en utbildare i samhällsorientering som talar samma språk som deltagarna. Det här läromedlet är avsett som handbok för utbildaren, men kan också användas fritt av andra. Målsättningen med kursen i samhällsorientering är att ge deltagarna nycklar till att förstå det finska samhället och förbättra deras förutsättningar att så snabbt som möjligt bli en jämlik medlem i samhället.

Boken är redigerad av Helsingin Aikuisopisto. Ett stort tack för ett utmärkt arbete går till produktionsteamet som bestod av projektkoordinator Lilli Rasilainen samt Mira Larduet, Marjaana Markkanen och Ulla Tarkka. Vi skickar ett varmt tack även till Sverige, särskilt Länsstyrelsen Västra Götalands län och Göteborgs Stad, som varit till stor hjälp i utvecklandet av samhällsorienteringen.

Läroboken i samhällsorientering har producerats som en del av Finlands Flyktinghjälps Kotikunta-projekt (2016–2018), som finansierades av EU:s Asyl-, migrations- och integrationsfond. Ett stort tack alltså till Europeiska unionen och inrikesministeriet för att de stödde vårt arbete.

1. FINLAND OCH DEN FINSKA KULTUREN

Finlands geografi och klimat

Finlands befolkning

Hurudana är finländarna?

Huvuddragen i Finlands historia

Finsk kultur: kalender, fester och traditioner

Finland är ett nordeuropeiskt land där staten erbjuder omfattande tjänster åt medborgarna. Tjänsterna finansieras genom uppbärande av olika skatter och med tjänsterna strävar man till att stöda medborgarnas välfärd. Med beskattningen strävar man också till att jämna ut inkomstskillnaderna mellan människorna. Finland är en parlamentarisk demokrati och hör i dag till världens friaste, stabilaste och tryggaste länder. Men så har det inte alltid varit. Finland har varit en självständig stat i 100 år. Under den tiden har utvecklingen varit snabb på många områden. Ett fattigt land har på hundra år blivit en modern demokrati med fri press, jämställt arbetsliv och ett högt utbildat folk.

Finlands geografi och klimat

Finland ligger i Nordeuropa och hör till Norden, tillsammans med Sverige, Norge, Danmark och Island. Finland har en lång gemensam gräns med Ryssland i öst. I norr gränsar Finland till Norge. I väst har Finland och Sverige en lång gemensam landgräns och från Torneå söderut skiljs Sverige och Finland åt av Bottniska viken. I söder är Estland den närmaste grannen.

Till landarealen är Finland Europas åttonde största stat (338 500 km²). År 2010 var 77 procent av landarealen skog, 9 procent odlad jord och bara drygt 4 procent bebyggd mark. I Finland finns alltså mycket skog och här finns även en stor mängd sjöar. Finland har också många öar. Ett av skärgårdsområdena är Åland som ligger i sydvästra Finland. Åland har självstyre, men är en del av Finland.

Klimat och årstider

Finland har fyra tydliga årstider. Vintern är kall och snöig. I Lappland varar vintern ett halvt år och i södra Finland en tredjedel av året. På vintern kan det vara så kallt som minus 30 grader. I Lappland norr om polcirkeln går solen inte upp alls på vintern. Det kallas mörkertid. Mörkertiden i norra Finland varar från några dagar till 50 dagar, beroende på breddgraden.

Våren är den kortaste årstiden. Den varar bara en och en halv eller två månader. Under våren sker stora förändringar i naturen. Snön och sjö- och havsisen smälter och vegetationsperioden börjar. I Finland har växterna endast en vegetationsperiod och den varar från vår till höst.

Sommaren är den varma årstiden som klimatmässigt varar cirka två månader i norr och cirka fyra månader i söder. Vanligen anses juni, juli och augusti vara sommarmånader. I Lappland lyser solen dygnet runt på sommaren. Fenomenet kallas midnattssol. Den finska sommaren är ibland riktigt varm och temperaturen stiger över +25 grader. Ibland kan det också vara svalt och regnigt på sommaren. I Finland regnar det relativt jämnt året runt och det finns inga särskilda regnperioder. Mest regnar det ändå i juli och augusti.

Hösten varar cirka två och en halv månad. Då samlas skörden in från åkrarna och i skogarna kan man plocka bär och svamp. Under hösten blir vädret svalare och naturen förbereder sig för vintervilan.

Finlands natur

Finland är ett glesbebyggt land med mycket skogar och sjöar samt orörd natur. Finländarna uppskattar naturen och vistas gärna i den. Många människor gillar till exempel fiske, terrängcykling, vinterbadande och vandring. Det är inte långt till skogen ens i huvudstaden. Städerna har också många parker och andra grönområden där man kan vistas. För finländarna är en snygg och ren natur och miljö viktiga. Att skräpa ner anses hänsynslöst och oartigt och man kan också bötfällas för det.

I Finland gäller en så kallad allemansrätt. Den innebär att alla har rätt att röra sig i naturen oberoende av vem som äger området. Vanligen får man också plocka bär och svamp och fiska. Men naturen eller dess djur eller växter får inte skadas och skräp får inte lämnas i naturen. Man får också slå läger i naturen, det vill säga slå upp ett tält och övernatta en eller två nätter åt gången, så länge det inte stör markägaren. På badstränder och i parker får man oftast inte tälta.

Naturskydd

I Finland är nästan alla djur som lever i naturen fredade enligt lag och får alltså inte skjutas eller fångas. Deras bon får inte skadas och djuren får inte heller i övrigt störas. Vissa djur, till exempel älg och hare och en del skogs- och vattenfåglar, får jagas under en särskild tid av året. I Finland finns också många naturskyddsområden som är fredade. Med hjälp av dem ser man till att så många olika växt- och djurarter och andra organismer som möjligt bevaras i naturen. På vissa av områdena får man röra sig fritt.

Naturen skyddas för att man vill bevara djur- och växtarter och skydda naturens mångfald mot påverkan från mänsklig verksamhet. Mångfald i naturen betyder att det finns så många olika arter av djur, växter och andra organismer som möjligt. Människans verksamhet orsakar förändringar i den naturliga miljön; förstöring, förorening, nedskräpning och övergödning samt utrotning av arter. Miljöskyddslagen förebygger förstöring av natur och miljö och motverkar miljöskador.

I Finland skyddas naturen av finsk lag, EU-lagstiftning, statliga myndigheter och olika frivilligorganisationer. Miljöministeriet grundades i Finland redan år 1983. Det övervakar bland annat att naturresurserna utnyttjas hållbart och att naturens mångfald bevaras.

I Finland ska både vilda djur, husdjur och sällskapsdjur behandlas etiskt och korrekt. Djurskyddslagen främjar djurens välmående och en bra behandling av djuren i Finland. I lagen fastslås bland annat hur djur ska skötas, uppfödas och slaktas och i hurdana omständigheter djuren inte får hållas. Myndigheterna övervakar uppfödningen av produktionsdjur, alltså till exempel kor, svin och höns. I Finland hör hundar och katter till de vanligaste sällskapsdjuren. Både människor i städer och på landet har sådana.

Finlands befolkning

Finlands folkmängd är ca 5,5 miljoner. Finland är ett glesbebyggt land jämfört med många andra europeiska länder. Största delen av finländarna bor nära kusten i södra och sydvästra delen av landet. Allra minst är befolkningen i Lapland.

I dag bor 70 % av finländarna i städer eller städernas närområden. De största städerna är Helsingfors, Esbo, Tammerfors, Vanda och Uleåborg. I dem bor sammanlagt drygt en och en halv miljon människor. I huvudstadsregionen, det vill säga Helsingfors, Esbo och Vanda, bor över en miljon människor.

I Finland föddes år 2015 cirka 55 000 barn. Ännu på 1940-talet föddes här mer än dubbelt så många barn per år. Åren 1945–1949 föddes de så kallade stora årsklasserna. Kriget hade nyss tagit slut och människornas framtidstro var stark. Då föddes många barn och familjerna var större än i dag.

Finlands befolkning åldras på samma sätt som i andra industriländer. Att befolkningen åldras betyder att människorna lever allt längre och det föds färre barn än tidigare. Enligt befolkningsprognosen kommer 26 procent av befolkningen år 2030 att vara 65 år fyllda, medan samma åldersgrupp år 2010 utgjorde 17,5 procent. Den allt större gruppen åldringar ska tas om hand av en allt mindre grupp i arbetsför ålder. För varje kvinna föds i Finland i dag 1,7 barn. År 1950 var talet 3,5.

Finland har två officiella språk

Finland har två officiella språk, finska och svenska. Ungefär 89 procent av finländarna har finska som modersmål. De svenskspråkiga utgör cirka 5 procent. Det svenska språkets ställning som andra officiella språk beror på att Finland i flera hundra år var en del av Sverige. Från den tiden härstammar också många seder och lagar i finländsk religion och kultur, administration och lagstiftning.

Andra språk som talas i Finland är t.ex. ryska, samiska språk, estniska och arabiska. I Finland talas mycket ryska och estniska eftersom många människor från de båda grannländerna har flyttat till Finland. Även antalet arabisktalande växer. De samiska språken är minoritetsspråk som talas i Lappland. Andra minoritetsspråk i Finland är finländsk romani och teckenspråk.

Finlands minoriteter

Minoriteter kan vara kulturella, språkliga eller religiösa. Kulturella minoriteter i Finland är samerna, romerna och ingermanlandsfinnarna. Språkliga minoriteter är finlandssvenskarna och de som talar teckenspråk. Religiösa minoriteter är bland annat tatarerna och judarna. Invandrare från olika länder är också minoriteter. Alla minoriteter har i Finland rätt till eget språk och egen kultur. Den rättigheten är tryggad i finsk lag.

Utlänningar i Finland

År 2016 hade 6,5 % av Finlands invånare utländsk bakgrund. Att ha utländsk bakgrund betyder att båda föräldrarna är födda utomlands. I antal betyder det cirka 340 000 människor. År 1990 fanns det ännu bara cirka 37 000 med utländsk bakgrund. År 2016 var de åtta vanligaste utländska medborgarskapen i Finland börjande från det vanligaste: estniskt, ryskt, irakiskt, kinesiskt, svenskt, thailändskt, somaliskt och afghanskt.

Invandringen till Finland var länge väldigt liten. Tidigare var Finland ett fattigt land därifrån människor for i hopp om arbete och ett bättre liv. På 1800-talet flyttade finländarna främst till Nordamerika. Många finländare har också flyttat till Ryssland under olika tider. Det finska samhället förändrades snabbt på 1960- och 1970-talet. Allt fler människor flyttade från landet till städerna för att arbeta. Det fanns inte jobb åt alla i Finland, så många flyttade utomlands för att arbeta. Under de årtiondena for upp till tiotals tusen finländare årligen till Sverige för att jobba.

Till Finland började det komma flyktingar och andra invandrare senare än till övriga Norden. Till Sverige, Danmark och Norge flyttade många människor för arbetets skull på 1950–1970-talen och flyktingar redan från 1960-talet framåt. Finland tog emot bara cirka 200 flyktingar på 1970-talet. Dessa hade flytt undan statskuppen i Chile. Några tusen flyktingar kom från Vietnam på 1980-talet. Till en början var det väldigt få som flyttade till Finland för jobb.

Världshändelserna ledde småningom till att fler invandrare sökte sig också till Finland. Inbördeskriget i Somalia och Sovjetunionens upplösning vid övergången från 1980- till 1990-talet hämtade en stor mängd invandrare till Finland. Som följd av de jugoslaviska krigen på 1990-talet kom det flyktingar från Balkan till Finland. Finland har också tagit emot flyktingar från Irak, Afghanistan, Somalia, Eritrea, Ryssland, Demokratiska republiken Kongo och Ukraina. De senaste åren har det kommit mest asylsökande från Irak, Afghanistan, Somalia, Syrien och Iran.

I dag flyttar människor till Finland också av andra orsaker än flykt undan krig, till exempel på grund av familj, arbete eller studier. År 2016 hade 25 % av uppehållstillstånden att göra med registrering av EU-medborgares eller deras familjemedlemmars uppehållsrätt. Tillstånden för andra än EU-medborgare utgjorde 75 % av alla uppehållstillstånd och av dessa gällde 21 % familjeskäl, 16 % studier, 15 % arbete och 5 % andra skäl. Av uppehållstillstånden beviljades 18 % på basis av internationellt skydd. Till dessa hörde de som fick uppehållstillstånd via asylprocess samt de kvotflyktingar Finland tog emot. Finland tar varje år emot en viss mängd flyktingar som kvotflyktingar. Riksdagen fattar årligen beslut om mängden kvotflyktingar. År 2016 tog Finland emot 749 kvotflyktingar.

Religion och religiositet i Finland

Tre fjärdedelar av finländarna hör till den evangelisk-lutherska kyrkan. Den representerar protestantisk kristendom enligt luthersk lära och har fått sitt namn efter ordet evangelium och den tyske reformatorn Martin Luther. Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har rätt att ta upp skatt av sina medlemmar och att påverka bevarandet av vissa religiösa helgdagar samt skolornas religionsundervisning.

Den näst största kyrkan är den ortodoxa kyrkan, dit cirka en procent av befolkningen hör. Det beräknas finnas ungefär 70 000 muslimer i Finland. Antalet är lite svårt att beräkna eftersom långt ifrån alla muslimer hör till ett religiöst samfund.

Finland har en religionsfrihetslag, vilket betyder att varje människa har rätt att höra till ett religiöst samfund och utöva sin religion. Lagen inkluderar också rätten att vara religionslös. År 2015 hörde cirka 24 procent av Finlands befolkning inte till något trossamfund.

Religionen och den kristna kyrkan har haft en viktig roll i utformningen av den finländska kulturen och människornas värderingar och etikettsregler. Man kan säga att det finska samhället i hög grad byggts på kristna, evangelisk-lutherska värderingar. Till dessa hör till exempel uppfattningar om arbete och ärlighet samt om vilka saker som uppskattas eller anses viktiga i livet. Många finländska fester och sätt att fira har också starkt samband med religionen. Det här märks till exempel vid bröllop, dop och begravningar.

Men i dag anses Finland vara ett relativt sekulariserat, alltså förvärldsligt, land. I en sekulär stat ska den statliga verksamheten och statliga institutioner verka separat från alla religioner och religiösa uppfattningar och vara neutrala i relation till dem. Politiker och tjänstemän kan inte i Finland motivera sina beslut med religiösa argument.

Sekularism är också en åskådning enligt vilken människan borde handla utifrån kunskap och inte religiösa uppfattningar. I Finland har religiösa uppfattningar under de senaste 50 åren minskat i betydelse i människors tankar och som grund för handlandet. I Finland är det vanligt att man i valsituationer bygger etiken på människorätt, vetenskap eller praktiskt tänkande och inte på religiösa läror.

Religiositeten syns alltså mer sällan i finländarnas vardagstänkande och många som hör till kyrkan besöker den bara vid familjefester, men ändå hör någon form av andlighet till många finländares livsåskådning. Den är inte nödvändigtvis knuten till något specifikt religionssamfund.

Hurudana är finländarna?

Diverse stora händelser i Finlands historia har påverkat hurudana finländarna är. Centrala påverkande faktorer var tiden som en del av det svenska kungadömet och senare av det ryska tsardömet. Under de här tidsperioderna behandlade makthavarna ibland finländarna rättvist och rejält, ibland grymmare. Kriget på 1900-talet har också påverkat finländarna mycket.

Första världskriget utkämpades 1914–1918. Under kriget blev Finland självständigt från Ryssland år 1917. Men invånarna i det självständiga Finland var mycket oense om hur den nya staten skulle ledas och utvecklas. Därför utbröt ett inbördeskrig snart efter självständighetsförklaringen, i början av 1918. I kriget stred finländarna mot varandra och dödade varandra. Som en följd av inbördeskriget var Finlands befolkning länge delad i två grupper som förhöll sig misstänksamt till varandra.

Under andra världskriget 1939–1945 utkämpade Finland två krig mot Sovjetunionen och ett mot Tyskland. Dessa krig hade en stor inverkan på finländarna. Kriget mot en gemensam fiende förenade folkgrupperna och krigens slutresultat var att Finland bevarade sin ställning som självständig stat och inte ockuperades. Generationerna som upplevde kriget förenades av den gemensamma ansträngningen för det egna landet och erfarenheterna av hårda, fattiga tider och traumatiska krigshändelser, rädsla och död.

Efter kriget påverkades finländarna bland annat av landets utveckling från jordbrukssamhälle till industrialiserat servicesamhälle, där största delen av människorna bor i städerna eller nära dem. Många flyttade långt bort från sina släktingar.

Samtidigt byggdes Finland upp till en välfärdsstat, vilket betyder att staten garanterar alla medborgare en tillräcklig utkomst och grundläggande tjänster, som sjukvård, barndagvård och utbildning. Människorna behövde inte längre be släkten om hjälp med pengar eller barnvård, utan fick stöd av staten. Finland blev ett individualistiskt samhälle där var och en i princip bara tar hand om sig själv och sina barn och där man litar på statens hjälp och tjänster.

Också ekonomiska hög- och lågkonjunkturer har påverkat finländarna. Under högkonjunkturerna har finländarna som tidigare var fattiga blivit förmögnare och spenderat mer på till exempel bostäder, bilar och resor. Det har också funnits mer jobb. Under lågkonjunkturerna däremot har många förlorat arbete och egendom.

Tilltro till statsmakten och myndigheter

Finländarna litar generellt på statsmakten och myndigheterna. Vanligen litar finländarna på myndigheternas beslut, på rättsväsendet och på tjänstemännen samt på att de behandlas jämlikt och rättvist i myndighetsprocesser.

Det finska samhället är demokratiskt uppbyggt, det vill säga alla befolkningsgrupper har fått påverka hur Finland utvecklades och utvecklas. Därför har det hittills varit relativt naturligt för finländarna att uppleva landet, tjänstemännen och tjänsterna som sina egna och att lita på dem.

Klimatets påverkan på finländarna

Landets läge i norr och det kalla klimatet har påverkat finländarnas liv och kultur på flera sätt. På vintern är det kallt och mörkt och människorna är tröttare och håller sig mer inomhus. Man träffar vänner och familj hemma eller på restauranger och barer.

På sommaren är det varmt och ljust. Då är det trevligare att vara ute och det varma vädret och solljuset gör människorna gladare och socialare. Det kalla klimatet har genom historien format finländarnas karaktär och beteende och gjort deras liv till en kamp mot naturförhållandena. Män och kvinnor har förenat sina krafter för att klara sig i det nordiska klimatet.

Finska seder

I Finland, som i många andra nordeuropeiska länder, anses det viktigt att vara punktlig. Alla förväntas komma i tid till överenskomna träffar. Möten börjar alltid precis den tid som angetts. Det anses oartigt att försena sig.

Människor från andra länder tycker ofta att finländare är tysta och lugna. Starka känslouttryck är för många finländare privatsaker. Utanför hemmet uppför man sig behärskat. Vid besök hos myndigheter förväntas också kunden berätta sitt ärende lugnt.

I Finland används ofta könummer hos läkare och myndigheter samt i varuhus. Alla som kommer för att sköta ett ärende tar en nummerlapp från apparaten och får sköta sitt ärende i nummerordning. Om det inte finns nummerlappar väntar finländarna på sin tur i den ordning de kommit till kön. Att tränga sig före anses mycket oartigt.

För finländare betyder artighet bland annat att var och en får vara i fred och att man inte lägger sig i andras angelägenheter. Det här kan verka kallt eller likgiltigt. Men tar du dig tid att bli bekant med finländare kan du få riktigt goda vänner bland dem.

Finländare kommer vanligen inte så nära inpå, utan de är vana vid att ge andra rum till exempel på busshållplatser, i bussen och vid diskussion på tumanhand. Att ge rum innebär också att låta den andra tala färdigt vid diskussioner och inte avbryta. Att avbryta eller prata samtidigt som den andra anses oartigt.

Finländarna ser den andra i ögonen när de hälsar och ofta skakar de hand. Under senare år har också kramen blivit vanligare som hälsning bland vänner och bekanta. Vid diskussion går finländaren ofta rakt på sak och lägger inte tid på artigheter eller på att fråga vad som hänt på sista tiden.

Huvuddragen i Finlands historia

Finland har varit en självständig stat i bara 100 år (2017). Finland och befolkningen som bor här har ändå en lång historia, under vilken landet småningom utvecklats till en västerländsk sekulär demokrati.

Finland på förhistorisk tid

De första människorna som slog sig ner i området som nu är Finland kom hit efter istiden för cirka 10 000 år sedan. Istiden var en tid då stora delar av jordklotet var täckt av tjock is. I slutet av istiden började isen smälta. Växterna började växa igen och människor flyttade till området.

Tiden kallas den förhistoriska tiden. Det betyder en tid från vilken det inte finns någon skriven information. Vi vet ganska lite om hur människorna levde då. Det vi vet grundar sig till exempel på arkeologiska utgrävningar där man hittat föremål som människor tillverkat och använt på förhistorisk tid, till exempel arbetsredskap och vapen. Den tidens människor var jägare, fiskare och samlare.

Människor flyttade till Finland från olika riktningar: söder, öster och väster. Finlands befolkning har alltså redan från början varit en blandning av människogrupper från olika håll. På förhistorisk tid fanns inget enhetligt folk i Finland, utan människorna levde utspridda i små grupper, eller stammar, som alla hade sina egna seder. Ibland krigade stammarna mot varandra. Stammarna idkade också handel med varandra.

Medeltiden

Medeltiden i Finland inföll ungefär från 1100- till 1500-talet. Under medeltiden tog svenskarna Finlands västra områden i besittning och Finland blev en del av det svenska riket. Finland var en del av Sverige i över 600 år. Under den tiden utkämpade Sverige och Ryssland många krig om kontrollen över Finland. Västra och södra Finland styrdes av Sverige och den katolska kyrkan. I östra Finland hade Novgorod, som fanns i det nuvarande Ryssland, och den ortodoxa kyrkan stort inflytande.

I det medeltida Finland byggdes flera slott för att försvara området mot ryssarna. Två av dem var Tavastehus slott och Viborgs slott. Under medeltiden grundades också de första städerna i Finland, bland annat Åbo och Borgå.

Innan kristendomen kom till Finland utövades här hednisk religion. Det var en polyteistisk religion, det vill säga människorna trodde på många gudar. Man tillbad också avlidna och djur, till exempel björnen. I samhällena fanns siare, som botade sjuka och tryggade en god skörd. I skogarna och på kärren fanns heliga platser där människor offrade åt gudarna och dit de förde mat åt naturväsendena.

Nya tiden

Ungefär vid 1400-1500-talsskiftet började en tidsperiod som kallas nya tiden. Brytningen mellan medeltiden och nya tiden kallas också renässansen. Då hände det mycket i Europa som påverkade många länders utveckling, också Sveriges och Finlands.

I Tyskland uppfanns boktryckarkonsten i slutet av 1400-talet. Med böckernas hjälp spreds nya tankar och idéer snabbt från land till land. Samtidigt seglade människor från europeiska länder allt längre bort till okända länder för att söka efter rikedomar och nya områden. Dessa upptäcktsresor vidgade européernas uppfattning om världen och ökade de europeiska ländernas politiska makt.

Konstnärer och arkitekter beundrade antiken, alltså tiden före 500-talet, som därför påverkade konsten och byggandet. Människor uppskattade också den nya information de fick genom vetenskap och forskning.

Reformationen och dess verkningar i Finland

Reformationen innebar en strävan att förnya den katolska kyrkan. Den tyska prästen Martin Luther började den lutherska reformationen när han på 1500-talet kraftigt kritiserade den katolska kyrkan. Kyrkans påvar hade mycket makt och en del av dem samlade på sig stora rikedomar av pengar som var avsedda för kyrkan. De levde inte heller enligt kyrkans läror. Som en följd av reformationen föddes nya inriktningar, bland annat lutherdomen.

Reformationen spred sig från Tyskland till Sverige, där man övergick från katolicism till luthersk protestantism. Det här gjorde att kyrkans makt minskade och statens ökade. Kyrkan blev tvungen att överlämna egendom och betala skatt till staten. Reformationen påverkade också gudstjänsterna. I Finlands kyrkor började prästerna predika på finska, när de tidigare predikat på latin. Nu förstod vanligt folk vad prästerna sade.

Reformationen var av stor betydelse för det finska språkets utveckling. Micael Agricola, som var biskop i Åbo, skrev den första finska ABC-boken och skapade grunderna för det finska skriftspråket. Agricola översatte också Nya testamentet till finska.

Stormaktstidens Sverige och kriget

Sverige regerade på 1500- och 1600-talen över en allt större del av det som nu är Finland. Sverige blev en stormakt genom krig och erövrade fler områden, bland annat Baltikum och östra Finland. Kriget krävde mycket pengar och män. Finländarna betalade tunga skatter till svenska staten. Finländarna måste också delta i kriget genom att skicka män och pojkar till den svenska armén.

På 1700-talet förlorade Sverige sin ställning som stormakt. Sverige förlorade Finland till Ryssland år 1809, när det sista kriget mellan staterna slutade i seger för Ryssland.

Upplysningstiden

På 1700-talet började den så kallade upplysningstiden, när förnuft och kunskap betonades. Viktiga strävanden var att förnya samhället så att det blev mer demokratiskt, det vill säga mer folkstyrt, samt att öka de mänskliga rättigheterna och grunda en rättsstat.

Den franske filosofen Charles-Louis de Montesquieu föreslog en tredelning av makten för att trygga medborgarnas rättigheter: makten skulle delas in i lagstiftande, verkställande och dömande makt. Avsikten var att förhindra centralisering och missbruk av makten. Principen om tredelning av makten är fortfarande central i de västerländska demokratiernas styre. Den följs även i Finland.

Ryska tiden

När Finland blev en del av Ryssland (år 1809) förenades östra Finland, som tidigare hört till Ryssland, och västra Finland, som hört till Sverige, av Rysslands kejsare Alexander I. Finland fick autonomi, alltså självstyre. Autonomi betydde att finländarna fick besluta själva i många frågor. Den evangelisk-lutherska tron bibehölls och skattepengarna som finländarna betalade användes i Finland. Finland tog inte i bruk ryska lagar, utan landet fick behålla lagarna från svenska tiden. Den ryska kejsaren hade ändå ett starkt envælde.

Under de cirka hundra år (1809–1917) som Finland var en autonom del av Ryssland skedde stora förändringar i Europa. Som en följd av dem byggdes småningom vår moderna värld. Till de mest centrala förändringarna hörde industrialiseringen och den ekonomiska liberalismen, som betydde en mindre reglerad ekonomi och ökad internationell handel.

Industrialiseringen ledde till att saker började tillverkas med massproduktion, vilket krävde mycket arbetskraft. Befolkningen ökade kraftigt tack vare freden och jordbrukets utveckling. Också Finlands folkmängd ökade mellan 1800-talets början och första världskriget (1914-1918), från cirka en miljon till över tre miljoner.

Människor flyttade i stort antal till städer och utomlands för att få arbete. Samhället under industrialismen var ett klassamhälle där människornas förmögenhet, alltså egendom, bestämde deras ställning. Den lägsta klassen var den fattiga arbetarklassen. Att ställningen bestämdes bara av förmögenheten var något nytt och gjorde det lättare att gå från en klass till en annan om förmögenheten ökade.

Tidigare hade individens ställning bestämts av vilket stånd han fötts till. Stånden var hundratals år gamla samhällsklasser som grundades på arbetsfördelning i samhället och som hade olika ekonomiska och politiska privilegier. I Finland och de övriga nordiska länderna fanns fyra stånd: adel, präster, borgare och bönder. Adeln bestod av familjer som ägde mycket land, medan borgarna bestod av stadsbor som sysslade med handel eller hantverksarbete. Bönderna ägde sina egna lantgårdar. Största delen av befolkningen var fattig och ägde ingenting och hörde inte till något stånd. Skillnaderna mellan stånden började minska på 1800-talet, men skillnaden mellan dem som hörde till stånden och de fattiga ståndslösa var fortfarande stor.

Nationalismens era

1800-talet var också nationalismens århundrade. De europeiska staterna hade traditionellt bildats av många folk. Nu vaknade tanken att varje folk har sitt gemensamma språk och en gemensam religion och historia och att varje folk också borde ha en självständig stat. På grund av nationalismen förekom uppror och oroligheter i många europeiska stater på 1800-talet. Andra ideologier som orsakade uppror var liberalismen och socialismen.

I Finland var det länge lugnt på 1800-talet. Finlänarna var nöjda när det inte var krig och samhället utvecklades. Helsingfors blev den nya huvudstaden 1812. Åbo, som varit huvudstad tidigare, låg för långt från Sankt Petersburg och för nära Sverige. I Finland byggdes vägar, järnvägar och fabriker.

Industrialiseringen kom igång på allvar i Finland först i och med pappersindustrin på 1880-talet. Men sedan gick industrialiseringen snabbt och i slutet av den autonoma tiden var Finland industriellt mer utvecklat än Ryssland. Från Finland exporterades främst skogsindustriprodukter, till exempel trä och cellulosa.

Under ryska väldet föddes nationalistiska idéer i Finland först bland de bildade svenskspråkiga klasserna. De blev intresserade av finska språket och finsk kultur och framställde finlänarna som ett folk med en gemensam historia och kultur. Den ryska förvaltningen stödde det nationella uppvaknandet och förbättrandet av det finska språkets ställning. I Ryssland tänkte de att nationalkänslan skulle fjärma finlänarna från Sverige och svenskheten och föra dem närmare Ryssland. Finskspråkiga skolor började grundas i städerna på 1860-talet.

Nationalisterna kom att tvista om det finska och svenska språkets ställning i Finland. En del ville bevara svenska språkets ställning i Finland medan andra ville att finska skulle vara det enda språket. Språkstriden skapade de första partierna i Finland på 1860-talet. I och med stridigheterna blev finska det andra officiella språket i Finland i början av 1900-talet.

Finland blir självständigt

Finland blev självständigt i slutet av år 1917. Det skedde som en del av första världskrigets händelser. Ryssland klarade sig inte så bra i världskriget och under år 1917 skedde två revolutioner i landet. Efter det började man bygga upp en kommunistisk stat i Ryssland. Finland förklarade sig självständigt mitt i de här stora samhälleliga förändringarna.

Det självständiga Finland och krigen

Finland hade redan i slutet av 1800-talet delats skarpt i två delar, arbetarna och borgarna. Största delen av folket var fattiga arbetare. Fast de var många hade de nästan inga möjligheter att påverka sin ställning politiskt. Arbetarna hade under år 1917 grundat egna väpnade trupper och borgarna egna. En månad efter självständighetsförklaringen började ett inbördeskrig i Finland.

Det två delarna av folket stred mot varandra. Också livsmedelsbristen och arbetslösheten som berodde på första världskriget bidrog till uppkomsten av inbördeskriget. Kriget började i januari 1918 och slutade i april samma år med att regeringens trupper, alltså borgarna, vann. I kriget dog 37 000 finlänare, en del i strider och andra i fångläger eller genom avrättning. En stor del av dem som dog var arbetare.

Efter kriget fortsatte den bittra tudelningen. I offentligheten talade man om kriget bara ur vinnarnas synvinkel. Det framhölls alltså att borgarna, som också kallades de vita, under kriget jagade bort de tusentals ryska soldater som ännu befann sig i landet och stoppade arbetarnas, som kallades röda, revolution. Men de röda upplevde att kriget var ett klasskrig där fattiga stred mot rika för att få en jämlik ställning med dem.

På 1920-talet försökte man förbättra de fattigas levnadsförhållanden genom nya lagar. Bland annat lagar om 8 timmars arbetsdag, läroplikt för alla barn samt progressiv inkomstbeskattning trädde i kraft. Progressiv beskattning betyder att de som förtjänar mer betalar mer skatt än de som förtjänar mindre. Samhället blev stabilt.

Extremhögerens uppsving och andra världskriget

1930-talets världsomfattande svåra ekonomiska depression ändrade utvecklingens gång. Extremhögeren fick fotfäste i många europeiska länder när den lovade att lyfta Europa ur depressionen.

När depressionen slutade blev levnadsförhållandena mycket bättre, men när andra världskriget började 1939 var flera europeiska stater diktaturer som leddes av extremhögern.

Finland förblev en demokrati. Tudelningen mellan folkgrupperna minskade småningom när välfärden ökade. Förenhetligandet främjades också av att Finlands Socialdemokratiska Parti, som representerat arbetarna, alltså de röda som förlorat inbördeskriget, i slutet av 1930-talet togs med i Finlands regering för att bygga landets framtid tillsammans med de andra partierna.

År 1939 krävde Sovjetunionen landavträdelser av Finland. När Finland svarade nekande anföll Sovjetunionen. Vinterkriget, som varade i 105 dagar, började och arbetare och borgare stred tillsammans mot sovjetstyrkorna.

Först försvarade sig finländarna segt, men till slut fick Sovjetunionens övermakt finländarna att retirera och sluta fred. I freden förlorade Finland många områden åt Sovjetunionen och människorna som bott i de områdena måste lämna sina hem. De flyttades till andra platser i Finland.

Finländarna ville ha tillbaka de förlorade områdena. Men Finland var i en svår position mellan två fiender, Tyskland och Sovjetunionen. Finland valde till slut att alliera sig med Tyskland. Ett nytt krig mot Sovjetunionen började sommaren 1941. Finland anföll Sovjetunionen med stöd av tyska trupper och erövrade områdena som förlorats i vinterkriget. Det här kriget kallas fortsättningskriget.

Först klarade sig Finland bra i kriget och erövrade fler områden. Men sedan blev det slut med Finlands bundsförvant Tysklands framgångar i Europa. Tyskland hade under andra världskriget erövrat en stor del av Europa, men det stora anfallet mot Sovjetunionen misslyckades och Tyskland måste retirera.

Sovjetunionen anföll Finland och hösten 1944 slöt man fred. Finland måste igen överlåta områden åt Sovjetunionen, betala krigsskadestånd och driva ut de tyska trupper som fanns i landet. Kriget mot de tyska trupperna kallas lapplandskriget. I det kriget brände tyskarna en stor del av Lappland när de lämnade Finland.

Återuppbyggandet och skapandet av en välfärdsstat

Efter andra världskriget var Europa indelat i två maktsfärer. Östeuropas stater var kommunistiska och stod under Sovjetunionens inflytande. Västeuropas stater knöt starka band till Förenta staterna bland annat genom Nordatlantiska fördragsorganisationen, Nato. Även om Finland betygade sin neutralitet, precis som övriga Norden, ansågs landet åtminstone i någon mån höra till Sovjetunionens inflytelsesfär.

Finland lärde sig leva ett lugnt grannliv med Sovjetunionen. Ofta var man i Finland försiktig med tanke på vad Sovjetunionen skulle tänka om Finlands politik och internationella relationer. De sista krigsskadestånden betalades till Sovjetunionen i början av 1950-talet. Krigsskadestånden betalades bland annat genom att skicka finstiltverkade fartyg, lok och träprodukter till Sovjetunionen.

Samhällets tjänster utvecklades och ökades i hela Norden efter krigen. I Finland kunde samhället utveckla och erbjuda många tjänster eftersom landets ekonomi växte snabbt. Det var också politiskt möjligt för Finland att småningom bli en välfärdsstat med välorganiserat socialskydd, eftersom finländarna efter krigen kände sig förenade av sina erfarenheter av krigen och de svåra omständigheterna. Människorna var motiverade att utveckla samhället.

På 1940- och 1950-talen gjordes många sociala reformer som förbättrade medborgarnas liv. Ett rådgivningssystem grundades för att stöda barnfamiljer. Barnens föräldrar började få en månatlig peng som kallas barnbidrag. Det infördes gratis skollunch för alla barn.

Pensionssystemet byggdes och utvidgades stegvis och det infördes folkpension, sjukpension, arbetspension och sjukförsäkring. Att tjänsterna erbjöds alla medborgare fick människorna att lita på det demokratiska beslutsfattandet och på samhället och dess institutioner.

Finland från 1960-talet till 1990-talets lågkonjunktur

Finland började övergå från jordbruksdominerat land till industri- och servicesamhälle på 1960-talet. Arbetena på landsbygden minskade när jordbruket blev maskinellt och behovet av arbetskraft minskade. Människorna började flytta till städerna i allt större antal. I städerna fanns arbete i fabriker samt inom service, handel och trafik.

Det blev mycket vanligare att kvinnor arbetade utanför hemmet. När även kvinnorna arbetade utanför hemmet kunde samhället utnyttja kunskaperna och färdigheterna hos alla i arbetsför ålder. Det var bra för landets ekonomi.

Men det fanns inte tillräckligt med arbete och bostäder för alla och därför for många utomlands för att söka arbete. Mer än 400 000 finländare flyttade till Sverige på 1960- och 1970-talet. En del kom tillbaka senare när arbetssituationen i Finland blev bättre, men en del stannade i Sverige. Finländarna var länge den största invandrargruppen i Sverige, från andra världskriget, det vill säga 1940-talet, och framåt. Först år 2017 blev antalet syrier större än antalet finländare och syrierna blev den största invandrargruppen i Sverige.

Finland blir förmögnare

Från 1970-talet till 1990-talet utvecklades det finska samhället ytterligare. Finland blev lika förmöget och välmående som de övriga nordiska länderna, fast skillnaden mellan till exempel Sverige och Finland ännu på 1950-talet var stor. Då var Finland ett fattigare och mindre utvecklat land än sina grannar. Landet hade just klarat sig igenom kriget och betalandet av krigsskadestånden.

På 1990-talet blev finländarna småningom konsumenter. Konsumtionsnivån steg med våldsam fart. Finländarna hade äntligen råd att köpa mer än det nödvändiga: mer nya kläder, möbler, utlandsresor och bilar.

Ekonomi steg kraftigt under högkonjunkturen på 1980-talet. Det blev lättare att ta utländska lån och företag tog billiga lån från utlandet. Hushållen fick också lättare lån från bankerna. På grund av de lånade pengarna var mer pengar i omlopp och bland annat bostadspriserna steg kraftigt.

Lågkonjunkturen

Under högkonjunkturen överhettades ekonomin. Utbudet på saker och tjänster kunde inte hålla takten med efterfrågan. Priserna steg och steg tills de slutligen rasade. Den finska valutans, alltså markens, värde var för högt och valutalånen som tagits från andra länder blev dyra att betala tillbaka.

Det här ledde till 1990-talets ekonomiska kris, som var särskilt svår i Finland. Arbetslösheten steg som värst till nästan 20 procent, banker och företag gick i konkurs och staten blev tvungen att dra in på välfärdstjänsterna för medborgarna. Finländarna delades tydligare än förut i välbärgade och lågavlönade.

Också Sovjetunionens upplösning år 1991 påverkade den ekonomiska krisen eftersom en stor del av Finlands export gått till Sovjetunionen. Finska staten tog mycket lån för att klara den ekonomiska krisen.

Dagens Finland

På 1990-talet gick Finland över från industri- och servicesamhälle till informationssamhälle. Informations- och kommunikationstekniken utvecklades, användningen av internet blev vanligare

och mobiltelefoner var under en lång tid en betydande finsk exportprodukt. Finska företag internationaliserades och flyttade verksamhet utomlands.

Finland gick med i Europeiska unionen år 1995. År 2000 valdes Tarja Halonen till president i Finland. Hon var Finlands första kvinnliga president. Den gemensamma valutan euro togs i bruk i Finland 2002 och den finska marken slopades.

I dag stiftas en stor del av Finlands lagar i EU. Också Finlands säkerhetspolitik sköts i stor utsträckning i samarbete med andra EU-länder. Finland har säkerhetspolitiskt samarbete med militäralliansen Nato även om Finland inte är medlem i Nato.

År 2008 började en ny ekonomisk nedgång i världen. Den började när bostadspriserna i Förenta staterna rasade. Raset följdes av en bostadslånekris. Nedgången verkade också kraftigt på Finland. Arbetslösheten ökade och exporten minskade kraftigt. Under åren som följde på nedgången har Finlands situation småningom blivit bättre.

Hundraåriga Finland och framtida utmaningar

Det självständiga Finland fyllde hundra år 2017. På hundra år har landet gått igenom stora förändringar. Det jordbruksdominerade fattiga landet utvecklades först till ett industri- och servicesamhälle och sedan till ett postindustriellt informationssamhälle. Finländarnas levnadsförhållanden förbättrades märkbart under den tiden. Via olika reformer framskred man mot ett samhälle med mer välfärd, förmögenhet och jämlikhet. Jämfört med de andra nordiska länderna började utvecklingen senare i Finland, men den var snabbare.

I dag är Finland på många sätt ett av världens mest utvecklade länder. Finska skolelever har klarat sig bra i internationella jämförelser där man mäter hur väl barnen lärt sig olika kunskaper och färdigheter i skolan. Vid internationell jämförelse mår människor i Finland bra och de får en bra utbildning och hälsovård.

Till Finlands framtida utmaningar hör bland annat att bevara välfärden i en instabil och föränderlig värld. I dagens tid av globalisering påverkar den övriga världens ekonomiska och politiska förändringar Finlands förhållanden mer än tidigare. Globaliseringen innebär att samhällsutvecklingen överallt i världen är allt mer beroende av förhållanden och händelser i andra områden.

Finlands befolkning åldras snabbt och växer långsamt. En viktig fråga är hur vi ska sörja för goda utbildnings-, social- och hälsovårdstjänster åt alla när det finns allt färre personer i arbetsför ålder och allt färre skattebetalare medan de som behöver åldringsvårdstjänster ökar. Vi måste också lösa frågan hur vi ska hitta tillräckligt med arbete åt alla, när bland annat automatisering, digitalisering och en ökad självbetjäningskultur minskar arbetsplatserna.

Finländsk kultur: kalender, fester och traditioner

En stor del av de finländska festerna och traditionerna grundar sig på religionen. En del av traditionerna har kristen bakgrund medan andra har sina rötter i tiden då naturreligion var vanlig i Finland. I dag innebär traditionerna och festerna för många finländare framför allt fritid tillsammans med familj, släkt eller vänner.

Finland har många flaggdagar som är inskrivna i kalendern. De är festdagar då finska flaggan hissas för hela dagen. I kalendern och i nyheter ser man vilken dag det är frågan om och om den är en nationell helgdag med ledigt från arbete och skola.

Januari

Nyår 1.1

Nyårsdagen den första januari är en helgdag. De flesta har då ledigt från jobbet. Kvällen innan firas nyårsafton, alltså att det nya året ska börja. En del leker spådomslekar med spådomar för det kommande året. Många avger också nyårslöften. De kan till exempel lova att motionera mer eller äta hälsosammare under det nya året. På nyårsnatten går människorna ut och skjuter fyrverkerier.

Trettondag 6.1

Sjätte januari är trettondag. Då påminner sig människorna österlandets vise män i Bibeln, som kom för att hälsa på Jesusbarnet. Julhelgen slutar på trettondagen. Inga speciella festtraditioner är förknippade med trettondagen, men de flesta har ledigt från arbete och skola.

Februari

Sportlov

I februari firas sportlov i finländska skolor. Då har barnen en vecka ledigt från skolan. Sportlovet har firats sedan 1930-talet. Ursprungligen var det meningen att barnen skulle få motion och kunna skida hela veckan. Nuförtiden skidas det mindre, men många far till exempel och skida slalom. Sportlovet firas olika veckor i olika delar av Finland, från mitten av februari framåt.

Runebergsdagen (5.2)

Den 5 februari firas Runebergsdagen. Då firas Finlands nationalskald Johan Ludvig Runeberg, som skrev orden till Finlands nationalsång som heter Vårt land. Han hade stort inflytande på finländsk litteratur och kultur. På Runebergsdagen äts runebergstårter, en slags bakelse som skaldens hustru, Fredrika Runeberg, brukade baka.

Alla hjärtans dag eller vändagen (14.2)

Vändagen var ursprungligen internationellt Valentins dag, en festdag för älskande. I Finland har vändagen firats sedan 1980-talet och här är det främst en dag då man kommer ihåg sina vänner. Människor skickar kort eller meddelanden till sina vänner eller ger dem små gåvor.

Fastlag

I februari firas också fastlag. Fastlag betydde ursprungligen att man förberedde sig för fastan som började sju veckor före påsk. I dag är det inte många i Finland som fastar före påskan, men på fastlag åker familjer pulka och äter ärtsoppa och fastlagsbullar. Fastlagsbullen är en bulle fylld med grädde och sylt eller mandelmassa. Den är från början ett svenskt bakverk och kallas i Sverige för semla. I Finland började man äta fastlagsbullar på 1950-talet. I Finland firas fastlag två dagar, på fastlagssöndagen och fastlagstisdagen veckan därpå.

Mars och april

Internationella kvinnodagen (8.3)

Den 8 mars firas den internationella kvinnodagen. Då ordnar många organisationer och andra grupper diskussionstillfällen och andra evenemang, där kvinnans ställning i det finska samhället och i världen behandlas. I Finland är kvinnodagen en vanlig arbetsdag.

Minna Canths dag (19.3)

I mars firas Minna Canths dag, eller jämställdhetens dag. Minna Canth var en finsk författare och samhällspåverkare. Hon främjade kvinnornas ställning i Finland bland annat genom att förbättra flickors möjligheter till utbildning.

Påsk

I mars eller april firas påsken, som tillsammans med julen är den viktigaste kristna högtiden. Påsken firas till minne av Jesus död och uppståndelse. Särskilt för Finlands ortodoxer är påsken en viktig kyrklig högtid. Fastan tar slut vid påsken och traditionen med festmat vid den tiden är fortfarande vanlig i Finland. På påsken äts det lammstek och färgade kokta ägg och till efterrätt memma och pasha.

Innan kristendomen kom firade man ungefär vid samma tid som påsken att våren kommit. För många finländare har påsken den betydelsen i dag. På påsken dekoreras hemmet med narcisser, rajgräs och björk- och videkvistar. Med det här firar man att vintern är över och att våren har kommit. Rajgräs är färskt gräs som odlas från frö i olika kärl. I gräset placeras gula påskkycklingar.

På påsken har barnen ledigt från skolan på långfredagen före påsksöndagen och på annandag påsk, det vill säga måndagen efter påsksöndagen. Samma dagar är lediga också på de flesta arbetsplatser.

På påsksöndagen en vecka före påsk eller på påsklördagen klär små barn ut sig till påskhäxor och går runt till grannar och önskar glad påsk och lycka åt dem. Barnen läser lyckönskingsramsor och viftar med videkvistar prydda med färggranna fjädrar. I gengäld hoppas barnen få chokladägg eller annat godis.

Maj

Valborg och första maj (30.4 och 1.5)

Den sista dagen i april firas valborgsmässoafton och dagen efter firas första maj. Det här är en arbetarnas, studenternas och vårens fest av karnevalt看 och första maj är en ledig dag i skolor och på arbetsplatser. Firandet varar i två dagar och börjar på valborgsmässoafton 30.4.

På första maj samlas en del till arbetarnas marscher för att demonstrera för arbetarnas rättigheter. Många har picknick i städernas parker. På första maj dricker man mjöd, äter struvor och munkar och firar våren och den lediga dagen. Till valborg och första maj hör också torg där det säljs ballonger, masker och andra karnevalgrejer. Många vill klä ut sig i maskeraddräkter och studenter har studentmössan på sig.

Kristi himmelfärdsdag och pingsten

Kristi himmelfärdsdag firas i maj 40 dagar efter påskdagen. Enligt den kristna traditionen for Jesus då från jorden till himlen. Kristi himmelfärdsdag är en helgdag och en ledig dag i Finland. Människorna har ledigt från arbete och skola. Tio dagar efter Kristi himmelfärdsdag firas pingsten. Det är också en kristen högtid och då firar man grundandet av den kristna kyrkan.

Mors dag

Andra söndagen i maj är mors dag. Då firas mammor och far- och mormödrar med presenter, blommor och morsdagsluncher. Republikens president delar ut medaljer åt meriterade mödrar.

Juni

Skolelevernas sommarlov

I början av juni får skoleleverna i Finland sommarlov. Läsårets slut firas vid skolans vårfest, dit också föräldrarna är bjudna. På vårfesten sjungs ofta sommarpsalmen Den blomstertid nu kommer. Barnens sommarlov fortsätter till mitten av augusti och varar alltså ungefär tio veckor.

Midsommar

Mot slutet av juni firas midsommaren. Midsommaren är en högsommarfest i Finland. Den firas ofta på sommarstugan nära naturen med vänner eller familj. Eftersom så många finländare vill fira midsommaren på landet är det tyst i städerna då.

Midsommaren firas i två dagar. Midsommaraftonen är en fredag och en ledig dag. Midsommardagen är på lördag. På midsommaren badar många finländare bastu, simmar i havet eller i en sjö, lagar mat ute och njuter av den ljusa natten.

Juninätterna är ljusa i Finland: solen går sent ner och går upp redan tidigt på morgonnatten, så den ljusa tiden är lång. I Lappland ovanför polcirkeln går solen inte ner alls den här tiden på sommaren. I den kristna kalendern är midsommaren Johannes döparens födelsedag, men festen är mycket äldre än kristendomen. Redan för länge sedan firades ljusets och sommarens fest på årets längsta dag.

På midsommaren tänds stora brasor på stränder och klippor. Brasorna är en gammal tradition som ursprungligen var till för att avvärja ondska. På midsommaren pryds dörrposterna med små björkar. Människor sysslar också lekfullt med midsommartrolldom. Syftet med den var tidigare att trygga en god skörd och ta reda på vem man skulle gifta sig med och när.

Juli och augusti

Sommarsemester

I Finland är juli den vanligaste sommarsemestermånaden för dem som arbetar. Sommarsemestern varar vanligen 4-5 veckor. Då åker finländarna till stugan eller reser i hemlandet eller utomlands. Skolelevernas sommarlov slutar när skolan börjar igen i mitten av augusti.

September och oktober

Höstlov

I september finns inga särskilda viktiga festdagar. I mitten av oktober har skoleleverna höstlov. Lovet kan vara från några dagar till en vecka, beroende på skolan. Barnen är då hemma eller reser med familjen.

Halloween

I slutet av oktober firas Halloween, som är en ganska ny fest i Finland. Halloween är ursprungligen en irländsk-amerikansk fest. Nuförtiden går en del barn också i Finland från dörr till dörr utklädda i maskeraddräkter och ber om godis. Skolorna har också halloween-fester för barnen. En del ställer prydnadspumpor med ljus inuti i fönstren eller utanför dörren.

November

Alla helgons dag

I början av november firas alla helgons dag, eller allhelgona, som på sätt och vis är en finländsk version av Halloween. Men alla helgons dag är en kristen fest. Under den minns man avlidna släktingar och vänner. Många finländare för då ljus till sina anhörigas gravar.

Fars dag

Andra söndagen i november firas fars dag, som påminner om mors dag på våren. Då köper människor blommor och presenter åt sina pappor och hälsar på pappor och mor- och farfäder.

December

Finlands självständighetsdag (6.12)

Finlands självständighetsdag firas den 6 december. Den är en högtidlig och lugn fest. År 2017 fyllde Finland 100 år. På självständighetsdagen ordnas en stor fest på presidentens slott. Man kan titta på den på TV. Många gillar att följa med vem som inbjudits till festen, vem de tagit med sig och hur de är klädda.

Lillajul

Under december firas lillajulsfester i skolor, på arbetsplatser, bland studerande och i föreningar. Julen firas i Finland vanligen inom familjen, men lillajulsfesterna firas tillsammans med arbets- och skolkamrater och andra grupper.

Lillajulsfesterna är avslappnade och informella till sin karaktär. Vid dem bjuds första gången på julmat, framför allt risgrynsgröt och glögg. På vuxnas lillajulsfester klär man sig i festkläder, äter gott och dricker ofta alkohol. På barnens fester i skolor och hobbygrupper äter man gott och delar ut lillajulspresenter. Var och en hämtar ett litet paket och får sedan ett litet paket att ta med sig hem.

Skolans julfest och jullov

Några dagar före julen börjar skolornas jullov. I skolan firas först en julfest där barnen uppträder till exempel med sång. Barnen får julbetyg och sedan börjar jullovet som varar i cirka två veckor. Det är slutet på skolornas hösttermin. Efter lovet börjar vårterminen.

Julen i Finland

I Finland är julafton, det vill säga den 24 december, julens viktigaste dag. Ofta firar familj och släktingar festen tillsammans. Många har en julgran hemma och julgubben hämtar julklappar, alltså gåvor, åt alla.

Den finska julmaten har påverkats mycket av den svenska. På julbordet står ofta en ugnstek skinka och med den äts ugnstekta lådrätter, till exempel kålrots- och potatislåda. På julen äts också mycket fisk. Som efterrätt har man risgrynsgröt, pepparkakor och jultårter. På julen tänder många finländare ett ljus på avlidna anhörigas gravar. En del finländare går också i julkyrkan.

Efter julafton kommer två helgdagar med ledigt från arbetet, nämligen juldagen 25.12 och annandag jul 26.12. De firas som julafton. Familj, släktingar eller vänner samlas alltså och äter julmat.

Nya fester i kalendern

I dagens Finland firas åtminstone i större städer också andra fester, som invandrare hämtat med sig. Sådana fester är till exempel det kinesiska nyåret, det persiska eller kurdiska nyåret nowruz och muslimernas fastemånad ramadan. Under ramadan får vuxna muslimer inte äta eller dricka på dagen innan solen gått ner. Ramadan avslutas med den stora id-festen, då man samlas till festbord med vänner och släktingar.

Andra finländska fester

Till människans levnadslopp hör också många viktiga fester som inte är beroende av kalendern och som släkt, familj och vänner firar tillsammans.

Dop och namngivningsfester

Närmare 70 procent av de finländska barnen döps i den evangelisk-lutherska kyrkan. Vid dopet får barnet ett namn och blir en del av församlingen.

Föräldrar som inte hör till kyrkan kan välja att ordna en namngivningsfest i stället, där familj och släktingar samlas för att fira det lilla barnet. Dopet eller namngivningsfesten ordnas hemma eller i kyrkan eller i någon annan festlokal och de närmaste släktingarna och vännerna bjuds in.

Två faddrar utses åt barnet bland vännerna eller släktingarna. Ursprungligen var fadderns uppgift att vara en slags andlig förälder åt barnet och sköta om barnets kristna fostran. I dag tänker man mera att barnet är en särskilt viktig människa i fadderns liv och faddern följer barnets uppväxt.

Konfirmationsfest och Prometheus-fest

I Finland kan barn konfirmera sig det år de fyller 15. Konfirmationen är en ceremoni som hålls i kyrkan. Där bekräftas den ungas kristna tro och medlemskapet i församlingen. Konfirmationen föregås av en skriftskola som innehåller religionsundervisning och som nuförtiden ofta hålls i form av ett sommarläger. En stor del av de unga deltar i skriftskolläget och konfirmationen för att det är roligt på läget, för att föräldrarna förväntar sig att barnen ska göra det och för att det efter konfirmationen ordnas en fest hemma där den unga får presenter.

En del unga deltar vid samma ålder i ett Prometheus-läger som är ett religiöst och politiskt obundet livssynsläger. Lägets syfte är att uppmuntra de unga till att utveckla sin egen livssyn. Efter läget hålls en fest hemma där den unga får presenter.

Examensfester

När en ung människa gått igenom gymnasiet och klarat studentskrivningarna får hon avgångsbetyg från gymnasiet och ett studentbetyg. Med betyget kan hon ansöka om studieplats vid ett universitet eller en högskola. Studentexamen firas både i skolan och hemma hos studenten. I skolan får den unga sitt betyg och en studentmössa. Hemma väntar en kaffebjudning och presenter. Släktingar och vänner är inbjudna. De som utexamineras från yrkesskolor firar likadana fester.

Bröllop

Ungefär hälften av de finländska par som gifter sig vigs i kyrkan och hälften i magistraten. Vid vigseln är ofta släktingar och vänner närvarande. Många ordnar en bröllopsfest efteråt där man äter, dansar och firar brudparet med olika programnummer. Till programmet hör ofta tal, lekar och uppträdanden. Brudparet får presenter. Bröllop är privata tillställningar dit man kan gå bara om man är bjuden. Eftersom det bjuds mat och dryck på bröllopsfesten kan det bli väldigt dyrt att ordna bröllop. Därför bjuder de flesta inte alla sina bekanta till bröllopet. Många par åker på bröllopsresa efter bröllopsfesten.

Födelsedag

I Finland firas framför allt barns födelsedagar. Barnen kan bjuda in sina kompisar på kalas. Många firar också med familj, släktingar och faddrar. På kalasen leker man, äter kaka och ger presenter. Även vuxna kan ordna kalas för att fira sin födelsedag, särskilt när de fyller jämna år som 50, 60 eller 70.

Begravning

När en människa dör ordnar släktingarna begravning i en kyrka, ett kapell eller någon annan lokal. Till begravningen kommer familj och släktingar, den dödas vänner och ibland också arbetskamrater. Efter den kyrkliga förrättningen samlas begravningsföljet till en minnesstund där man äter och dricker kaffe och minns den avlidne, alltså den som dött. I Finland kan begravningen ordnas enligt den religion som den avlidne hörde till. Begravningen kan också vara sekulär, om den avlidne inte hörde till något religiöst samfund.

Finsk mat- och dryckeskultur

Matkultur

Traditionell finsk mat är mild till smaken. Man använder ganska lite kryddor. Typisk finsk mat är kött och fisk och kokt potatis. Den finska matkulturen har traditionellt delats in i en östlig och en västlig matkultur. Matkulturen i västra Finland har mer gemensamt med Sverige och matkulturen i östra Finland med Ryssland.

Det är just maten och matlagningsmetoderna från öst, från Ryssland, som gör matkulturen i Finland annorlunda än i de andra nordiska länderna. Gemensamma maträtter med Sverige är till exempel ärtsoppa, pannkaka, köttbullar och fastlagsbullar. Östliga influenser i finsk mat är användningen av svampar, vissa påskrätter, karelsk stek och piroger.

De finska maträtterna varierar med årstiderna. Särskilt förr i tiden påverkade årstiderna och vädret vilken mat som fanns att få. På vintern är grönsakerna dyrare än på sommaren, eftersom de importeras utomlandsifrån.

I den finska matkulturen är ingredienser från naturen viktiga, bland annat vilt, bär, fisk och svamp. Vilt, alltså till exempel älg och fåglar, jagas i jaktsällskap. Man måste ha tillstånd för att få jaga i Finland. Bär och svamp kan man plocka på sommaren och hösten.

Den finska kosten har förändrats

Finländarnas matvanor har ändrats mycket under de senaste 40 åren. Det finska köket har påverkats av andra länder och landsdelar.

I dag är ris och pasta vanlig mat vid sidan av potatisen. Många finländare äter ofta på restaurang och äter regelbundet pizza, hamburgare och kinesisk, thailändsk och japansk mat och mat från Mellanöstern. Särskilt bland unga finländare finns många vegetarianer. Många finländare följer någon diet på grund av allergier eller en viss livsstil.

Många finländare anser det också viktigt att köpa och äta ekologisk mat och gärna sådan som producerats på nära håll. Då vet man varifrån maten kommer och att den producerats enligt principer för en hållbar utveckling, det vill säga så miljövänligt som möjligt och med hänsyn till naturresurserna.

Människor vill veta var och hur maten de köper har producerats, eftersom de vill äta hälsosamt. Det är också viktigt för dem att höns, kor, svin och andra produktionsdjur har behandlats väl och uppfötts på ett bra sätt med hänsyn till miljön.

Dryckeskultur

Med maten dricker många finländare vatten, mjölk eller ibland surmjölk. Surmjölk är syrad mjölk. Finländarna dricker mest kaffe per person i hela världen. Kaffe dricks på morgonen, dagen och kvällen, på arbetet och hemma, till fest och vardag, på café och på utfärder.

Alkohol drycker har tillverkats länge i Finland. Finlands klimat är för kallt för vindruvor, men potatis och spannmål växer bra. Av dem gör man starkt brännvin. Finländarna dricker också gärna öl och vin.

En del av dem som dricker alkohol i Finland dricker mycket. Både män och kvinnor dricker alkohol. Att vara berusad är inte skamligt i Finland på samma sätt som i många andra kulturer. Många finländare tycker att de är socialare och mer avslappnade när de är berusade.

Alkohol orsakar varje år många allvarliga hälsoproblem, sociala problem och dödsfall. Alkoholbruket har minskat i Finland under de senaste åren. Unga människor dricker betydligt mindre alkohol i dag än till exempel på 1980- och 1990-talet.

Frågor för diskussion

1. Hurdana minoriteter finns i Finland?
2. Hurdana likheter ser du i Finlands historia och i det lands historia som du kommer ifrån?
3. Vilka faktorer har gjort att Finland utvecklades till ett jämlikt och stabilt samhälle?
4. Vilka faktorer har påverkat formningen av finländska seder och beteenderegler och den finländska kulturen?
5. Hurdana likheter ser du mellan fester och traditioner i Finland och i landet du kommer ifrån?

2. DET FINLÄNDSKA SAMHÄLLET

Det finländska samhällets olika sektorer

Välfärdssamhällets utveckling i Finland

Finlands förvaltning

Finlands näringsliv och ekonomiska system

I Finlands grundlag fastslås att staten ska garantera medborgarna tillräckliga grundläggande hälso- och sjukvårdstjänster och en grundtrygghet i fråga om den oundgängliga försörjningen, oberoende av deras förmögenhet eller boendeort. Tjänsterna finansieras med skattemedel och ansvaret att organisera och erbjuda dem är i huvudsak kommunernas. Motsvarande tjänster kan också produceras av privata företag och frivilligorganisationer.

Välfärdssamhället har byggts upp lite i taget och systemen har också ändrats under årtiondena. Välfärdssystemet är aldrig färdigt. Det utvecklas ständigt i och med att samhället och dess invånare förändras. Med social- och hälsovårdstjänsterna försöker staten förebygga marginalisering och främja samhällsfreden. Med tjänsterna hjälper staten också finländarna att klara sig självständigt och bevara sin funktionsförmåga.

Det finländska samhällets olika sektorer

Det finländska samhället kan delas in i tre delområden eller sektorer. Sektorerna representerar relativt bestående strukturer i samhället och indelningen görs enligt sektorernas verksamhetsidé, deras ekonomi och vilka aktörerna inom dem är.

Den privata sektorn

Den privata sektorn är den del av samhället som är grundad på privat ägande och företagsverksamhet. Dit hör alla företag, från små privatföretag till stora multinationella bolag. Företagets syfte är att generera vinst åt sina ägare. Det är viktigt för ett företag att beakta den betalande kundens behov och svara på efterfrågan av sina produkter. Företagen betalar skatt åt staten. Med statens skatteintäkter bekostas den andra, det vill säga offentliga, sektorns tjänster.

Den offentliga sektorn

Den offentliga sektorn betyder staten och kommunerna. Staten och kommunerna producerar tjänster för medborgarna. Deras syfte är inte att göra vinst. Tjänsterna finansieras med skattemedel. Den offentliga sektorn är en betydande arbetsgivare i Finland. Till exempel de som jobbar på kommunala sjukhus, daghem, skolor och socialbyråer samt de som jobbar på statens universitet och yrkeshögskolor är anställda av staten eller en kommun. Den offentliga sektorn producerar samhällets grundläggande tjänster åt finländarna, bland annat utbildning, socialskydd, hälso- och sjukvård, dagvård och äldreomsorg, samt idrotts- och kulturtjänster.

Arbetsfördelningen mellan staten och kommunerna fungerar i Finland så att kommunerna ansvarar för basservice som social- och hälsovård, undervisnings- och bildningsväsendet samt miljö och teknisk infrastruktur. Folkpensionsanstalten, FPA, som administreras av staten, sköter för sin del bland annat om utbetalning av folkpension, barnbidrag, utkomstskydd för arbetslösa, sjuk- och föräldradagpenning och grundläggande utkomststöd samt om rehabilitering.

Medborgarsamhället och dess verksamhet

Den tredje sektorn är medborgarsamhället, eller civilsamhället, som ligger mellan den privata och offentliga sektorn. En stor del av civilsamhällets organisationer utför socialt eller ideellt arbete och har sociala och samhälleliga mål. Medborgarorganisationer, naturskyddsorganisationer, politiska partier, idrottsföreningar och välgörenhetsorganisationer hör alla till tredje sektorn. En del av dem som arbetar inom tredje sektorn får lön för sitt arbete, men många utför frivilligarbete utan lön i organisationer och föreningar. Organisationernas syfte är inte att göra vinst.

I Finland, som i övriga Norden, finns en lång tradition av samhällsaktivitet. Organisationsverksamheten är en viktig del av det finländska civilsamhället. I samhällsaktiviteter deltar människor aktivt i att utveckla sitt samhälle. Samhällsaktiviteter skapar gruppkänsla eftersom de är verksamhet som blir till gemensam nytta. I Finland finns ungefär 100 000 verksamma organisationer. Många finländare är medlem i flera organisationer. Organisationerna ordnar verksamhet och tjänster för både medlemmar och andra medborgare.

Tjänster som erbjuds av organisationer, föreningar och företag

Det är typiskt för det finska samhället att kommunen och staten ordnar social- och hälsovårdstjänster samt fritidstjänster för att främja medborgarnas välmående. I dag deltar också företag och organisationer i att erbjuda välfärdstjänster. En del av tjänsterna produceras i samarbete med den offentliga sektorn, alltså kommunen eller staten.

Den offentliga sektorns serviceproduktion minskade som en följd av 1990-talets lågkonjunktur. Då började föreningar, organisationer och företag producera en del av de välfärdstjänster som offentliga sektorn producerat tidigare. Och deras andel har stigit sedan dess. Organisationer och föreningar erbjuder särskilt tjänster inom idrott, kultur och fritidsverksamhet, men även utbildning och social- och hälsovårdstjänster. Också företag erbjuder social- och hälsovårdstjänster, till exempel företagshälsovård.

Offentliga sektorn konkurrensutsätter nuförtiden de tjänster som produceras för kommunerna, det vill säga begär anbud för att se vilken instans som kan producera kommunens tjänster effektivast och förmånligast. Många organisationer är med i konkurrensen och de har sin egen professionella serviceproduktion. Föreningar, organisationer och företag kompletterar offentliga sektorns serviceproduktion, men ersätter den också allt mer, antingen självständigt eller i samarbete sinsemellan.

Välfärdsstatens utveckling i Finland

Ännu i slutet av 1800-talet var det främst familjen, bygemenskapen och enskilda förmögna välgörare samt framför allt kyrkan som tog hand om fattiga och sjuka i Finland. Sedan överfördes ansvaret för landsbygdens fattiga allt mer från kyrkan till kommunerna. De fattiga arbetarna fick ekonomisk hjälp bara om de samtidigt förband sig att arbeta för en gård, en kommun eller en församling.

Under industrialiseringen i slutet av 1800-talet blev det allmän diskussion om fabriksarbetarnas usla villkor och fattigdom. Det lilla socialskydd fabriksarbetarna hade sköttes främst av arbetsgivarna och småningom även av medborgarorganisationer. På fabriksorter ägde och administrerade fabriksägaren också arbetarnas bostäder, daghem och åldrvård. Fabriken påverkade hela arbetarnas livsmiljö och knöt dem tätt till arbetsgivaren.

Organisationernas roll som trygghet av välfärden

De första social- och hälsovårdsorganisationerna grundades i Finland i slutet av 1800-talet. De grundades för att hjälpa de människor som hade det allra svårast. Till de äldsta finska social- och hälsovårdsorganisationerna hör bland annat Finlands Röda Kors, Föreningen för Mental Hälsa i

Finland och Andningsförbundet. Organisationerna hjälpte människor som levde i svåra förhållanden och verkade som deras intresseorganisationer. De försökte alltså göra beslutsfattarna medvetna om människornas behov och också i övrigt främja sina medlemmars intressen.

Samhällsaktiviteten i organisationerna var viktig för demokratins utveckling i Finland. Till de första stora folkrörelserna i Finland hörde nykterhetsrörelsen, gymnastik- och idrottsrörelsen, arbetar- och fackföreningsrörelserna samt ungdomsföreningar. Folkrörelserna och samhällsaktiviteten hjälpte till att förena finländarna som nation. De utbildade och upplyste finländarna, skapade nationalkänsla och lärde människorna att sköta gemensamma ärenden. Allt detta behövdes när Finland blev en självständig stat 1917.

Organisationer som grundades på 1920- och 1930-talet, bland andra Mannerheims Barnskyddsförbund och Synskadades förbund, stödde först människor i de svåra ekonomiska tiderna. Efter andra världskriget deltog dessa organisationer på många sätt i att återuppbygga samhället. Efter kriget grundades bland annat Invalidförbundet, Centralförbundet för Barnskydd och Cancerföreningen i Finland.

Socialskyddets första steg

Grunden till den finska välfärden är heltäckande tjänster inom social- och utkomstskydd. Socialskyddssystemet, en struktur av sociala förmåner och understöd, utvecklades senare i Finland än i de övriga nordiska länderna. År 1895 stiftades en lag om arbetsolycksfallsförsäkring. Det var första steget i utvecklandet av finsk socialförsäkring, men var också länge den enda formen av socialförsäkring i Finland. Lagen fastslog att arbetstagaren skulle betalas ersättning i fall av arbetsolycka eller yrkessjukdom. Den tidens finska socialförsäkring var internationellt sett gammalmodig, men i den oeniga politiska atmosfär som härskade var det mycket svårt att införa försäkringar för ålderdom, arbetsoförmåga eller sjukdom.

Även om socialministeriet, som skulle ansvara för socialskyddet, grundades vid samma tid som Finland blev självständigt 1917, började man skapa omfattande offentliga stödsystem i Finland först i slutet av 1930-talet. Den första folkpensionslagen godkändes 1937. Lagen gav de försäkrade folkpension, det vill säga ekonomisk hjälp för ålderdomen och vid arbetsoförmåga. Samma år grundades Folkpensionsanstalten FPA (på finska Kela), vars uppgift var att betala folkpensionen.

Målsättningarna med uppbyggandet av välfärdsstaten

Den ursprungliga målsättningen med att göra Finland till en välfärdsstat var att minska fattigdomen och garantera en daglig utkomst för alla finländare. Man ansåg att detta skulle stabilisera samhället och dess utveckling och minska stödet för alla slags extrema rörelser. Tanken var också att mindre inkomstskillnader skulle göra människorna mer jämlika. Det skulle leda till att Finlands folk skulle vara enigare och alla skulle vilja arbeta för att utveckla landet. Det skulle vara lättare för olika befolkningsgrupper, till exempel rika och fattiga och grupper med olika politiska uppfattningar, att leva i fred med varandra.

Många förnyelser efter kriget

Andra världskriget avbröt stödsystemens utveckling, men arbetet fortsatte så fort kriget var slut. Den långa ekonomiska tillväxten och återuppbyggnadstiden efter kriget främjade utvecklandet av välfärdsstaten. Som en följd av kriget fanns många föräldralösa, änkor och krigsinvalider i Finland som inte kunde försörja sig själva. Bland annat för dessa människor behövdes lagreformer som skulle garantera dem grundläggande tjänster. På 1940-talet genomfördes därför betydande reformer som stödde familjernas välfärd, bland annat genom barnbidrag och bosättningslån.

Barnbidrag började betalas 1948. Barnbidraget är ett bidrag som betalas åt barnfamiljer för varje barn månatligen tills barnet fyller 17 år. Också moderskapsunderstödet och rådgivningsnätverket

utvecklades på 1940-talet. Varje väntande mamma i Finland får moderskapsunderstöd. De flesta väljer att ta stödet i form av en moderskapsförpackning med babykläder och andra babytillbehör. Rådgivningen är en hälsovårdstjänst för barn under skolåldern.

På 1940-talet började FPA också betala de första invalid- och ålderspensionerna. När krigsskadestånden betalats till Sovjetunionen på 1950-talet förnyades bland annat folkpensionen på det sättet att pensionsavgifterna började uppbäras som en del av de skatter som betalades åt staten. Innan dess hade var och en haft ett personligt sparkonto i FPA. En viss del av lönen betalades till kontot och betalningarna med ränta utgjorde pensionspengarna.

Finland blir en nordisk välfärdsstat

Under 1960- och 1970-talet utvecklades Finland småningom till en nordisk välfärdsstat. Sverige var ett modelland i fråga om välfärden och påverkade Finland mycket. Staten tog allt mer ansvar för medborgarnas välfärd. Medborgarna fick fler inkomstöverföringar från staten, till exempel moderskapspenning och sjukpenning samt ersättningar för läkemedelsutgifter och läkararvoden. Det satsades på utbildning och sjukvård genom att det byggdes nya sjukhus och skolor och läkarutbildningen utvidgades.

Pensionssystemens utveckling

Arbetspensionssystemet togs i bruk på 1960-talet. Det innebär att människor under de år de arbetar tjänar in en pension som är större än folkpensionen. Folkpension betalas till de pensionärer som inte har någon arbetspension eller som har bara en liten sådan. Folkhälsolagen trädde i kraft i början av 1970-talet. Den gav alla finländare rätt till gratis hälsovård på kommunala hälsovårdscentraler.

Jämlikt utbildningssystem och studiestöd

Välfärdsstaten utvecklades ur jämlikhetsperspektiv. På 1970-talet började alla barn oberoende av samhällsklass gå samma kostnadsfria grundskola. De som studerade vid universitet, högskolor eller andra stadiets läroanstalter började få studiestöd, det vill säga ekonomiskt stöd för livet under studietiden. Tack vare studiestödet hade barndomsfamiljens tillgångar inte längre så stor betydelse för om en ung vuxen hade ekonomisk möjlighet att utbilda sig till det yrke hen ville.

Barndagvård och kvinnor i arbetslivet

Mammors möjlighet att arbeta utanför hemmet har underlättats genom kommunal dagvård för barnen. Kommunerna ordnar alltså vård för 0-6-åriga barn i daghem eller hemma hos familjedagvårdare. Dagvårdsavgiften som föräldrarna betalar är graderad enligt deras inkomster. Barnet kan vara i dagvård cirka 8 timmar varje vardag.

Den ekonomiska tillväxten möjliggjorde utökning av välfärdstjänsterna

Den ekonomiska tillväxten var snabb på 1980-talet och tack vare de goda åren kunde många socialskyddsförmåner utvecklas och utökas.

Också familjestöden, handikapptjänsterna och utkomststödet utvecklades. Under 1980-talet uppnådde Finland slutligen samma levnadsstandard som grannlandet Sveriges. Finlands utveckling jämförs ofta med Sveriges, eftersom länderna har en gemensam historia och en liknande samhälls- och befolkningsstruktur. Finska statens socialkostnader blev nio gånger större mellan 1950 och 1980, men staten hade ändå råd med dem.

Lågkonjunkturen i början av 1990-talet minskade understöden och delade Finland.

Den ekonomiska tillväxten avstannade och arbetslösheten ökade snabbt i början av 1990-talet. Bostadspriserna och låneräntorna blev så orimligt höga att bostadsmarknaden slutligen kraschade.

Många människor blev svårt skuldsatta eftersom de tagit dyra lån för bostadsköp eller konsumtion. Statens och kommunernas utgifter steg och skatteintäkterna minskade.

Det ekonomiska läget i landet var svårt eftersom pengarna inte räckte till de tjänster som var fastställda i lagen. Staten tog mycket lån för att klara sig. Staten blev tvungen att minska medborgarnas förmåner, dra ner på socialskyddet och höja beskattningen.

Som en följd av lågkonjunkturen ökade skillnaderna i finländarnas levnadsstandard igen. En del finländare påverkades inte stort av lågkonjunkturen, men för många människor och familjer orsakade den långvarig arbetslöshet, marginalisering, konkurser och förlust av egendom.

Från välfärdsstat till välfärdssamhälle

Lågkonjunkturen slutade och Finlands ekonomi återhämtade sig till mitten av 1990-talet. Nedskärningarna i statens tjänster och förmåner åt medborgarna förblev ändå i kraft. Tjänsterna utvecklades fortfarande, men med tanken att medborgarna måste ta mer ansvar än tidigare för sin egen välfärd. Det krävdes till exempel mer aktivitet och initiativ vid arbetssökning. Många människor tog privata frivilliga pensionsförsäkringar för att försäkra sig om en tillräcklig utkomst under pensionstiden. Man stödde sig inte längre enbart på offentliga tjänster.

Man började tala om välfärdssamhälle i stället för välfärdsstat. Det betydde att ansvaret för välfärden överfördes mer på individerna. Vid sidan av staten och kommunerna fanns nu också andra aktörer, till exempel medborgarorganisationer, samfund och företag. De gjorde sin del i att upprätthålla samhällets socialskydd, alltså medborgarnas hälso- och socialtjänster.

Finlands inträde i Europeiska unionen 1995 påverkade också landets social- och hälsopolitik, eftersom den nationella politiken måste synkroniseras med EU-politiken.

Samhällets tjänster lättades, skars ned och effektiverades. Det ansågs nödvändigt när Finland internationaliserades allt mer och började delta mer i internationell ekonomi.

Välfärdssamhället utvecklas fortfarande

Finland har inte bara behövt beakta den ökande internationaliseringen vid planeringen av tjänster och förmåner utan också befolkningens åldrande, som leder till att de offentliga utgifterna ökar. Med olika reformer har man strävat till att människor skulle kunna arbeta längre innan de pensionerar sig.

Även andra reformer har gjorts för att finansieringen av socialskyddet skall räcka till och hälsovårdstjänsterna ska bli effektivare. Dessutom har tyngdpunkten när det gäller främjande av hälsa och välbefinnande flyttats från att behandla problem till att förebygga dem. Därför har Finland en mångsidig förebyggande hälsovård med bland annat barnrådgivningar och olika ålderskontroller.

Finlands förvaltning

Finlands statsförvaltning indelas i central-, regional- och lokalförvaltning. De högsta statliga organen är riksdagen, presidenten och statsrådet som också kallas regeringen. I Finland är makten indelad i lagstiftande, verkställande och dömande makt. Den lagstiftande makten utövas av riksdagen, den verkställande makten av presidenten och regeringen och den dömande makten av oberoende domstolar. I Finland följs såväl internationella avtal och EU-lagar som landets egna nationella lagar.

Riksdagen

I riksdagen, Finlands parlament, sitter 200 riksdagsledamöter. Riksdagens uppgift är att stifta Finlands lagar. Den beslutar också om statsbudgeten och godkänner internationella avtal som berör Finland samt övervakar regeringens och ministrarnas verksamhet.

Oftast är det regeringen som föreslår en ny lag, men enskilda riksdagsledamöter kan också göra lagförslag. Riksdagen behandlar lagförslaget och om det godkänns stadfäster presidenten lagen med sin underteckning. Dagstidningar och andra medier berättar om den nya lagen och dess syfte och innehåll. På det sättet får medborgarna aktuell information om lagarna som ändras kontinuerligt.

Riksdagen utövar också ekonomisk makt genom att besluta hur statens skattepengar ska användas. Riksdagen förhandlar årligen om budgeten och övervakar att den följs.

Riksdagen har också i uppgift att hålla reda på vad som beslutas i Europeiska unionen och att meddela Finlands åsikt i de frågor som behandlas i EU. Finlands lagar kan inte strida mot EU:s förordningar. När lagar stiftas i Finland måste EU-förordningarna och deras innehåll beaktas.

Regeringen

Regeringen utgörs av statsministern och de andra ministrarna. I Finland finns 12-14 ministrar åt gången, bland annat en inrikesminister, utrikesminister, undervisnings- och kulturminister samt justitieminister.

Riksdagen väljer statsministern genom röstning och republikens president utnämner hen till uppdraget. Vanligen blir ordföranden i det parti som haft störst framgång i riksdagsvalet vald till statsminister. De övriga ministrarna utnämns enligt statsministerns förslag. De nya ministrarna utarbetar ett regeringsprogram som anger avsikterna och målsättningarna i regeringens politik under verksamhetsperioden.

Regeringen bereder och verkställer de beslut riksdagen fattat. Ministerierna bereder de ärenden regeringen beslutar om. Ministrarna leder ministeriernas tjänstemäns arbete. Under ministerierna verkar flera ämbetsverk och inrättningar. Migrationsverket är exempelvis ett ämbetsverk som är underställt inrikesministeriet medan arbets- och näringstjänsterna (TE-tjänsterna) är underställda arbets- och näringsministeriet.

Regeringen svarar för sin verksamhet inför riksdagen. Ministrarna måste alltså ha riksdagens förtroende. Det betyder att riksdagen måste anse att regeringen och enskilda ministrar sköter sitt arbete väl och pålitligt. Om förtroende inte finns kan hela regeringen falla, alltså upplösas. Vanligen avgår bara statsministern eller ett enskilt parti, medan regeringen i övrigt fortsätter till nästa riksdagsval. Om hela regeringen faller kan det bli nödvändigt att ordna ett nytt riksdagsval i förtid.

Presidenten

Presidenten hade tidigare mer makt enligt finsk lag. Från 1980-talet framåt har presidenten fått mindre makt och en annorlunda roll. I dag har statsministern och riksdagen den största makten i Finland. Finland har tagit i bruk en liknande parlamentarism som många andra västeuropeiska länder där statsministern är landets synligaste ledare. Presidenten har i dag en mer representativ uppgift än förut.

Till presidentens uppgifter i Finland hör att stadfästa de lagar riksdagen stiftar, utnämna de högsta tjänstemännen till sina uppdrag och leda Finlands utrikespolitik i samarbete med regeringen. Presidenten är också överbefälhavare för Finlands armé.

Regional- och lokalförvaltningen i Finland

Beslutsfattande som gäller hela landet sköts i Finland av presidenten, riksdagen och regeringen. Till statsförvaltningens viktigaste uppgifter hör att upprätthålla fred och säkerhet i samhället. Det innebär bland annat att sköta internationella relationer och att upprätthålla en armé, polis, gränsbevakning och räddningsverk. Till statsförvaltningens uppgifter hör också att ordna centralförvaltningen. Till centralförvaltningen hör ministerierna och ämbetsverken under dem.

I ministerierna, till exempel försvarsministeriet, social- och hälsovårdsministeriet och inrikesministeriet, bereds regeringens beslut för respektive ministeriums verksamhetsområde. Ministerierna styr och övervakar också verksamheten i de ämbetsverk som är underställda dem.

Staten har också en regionalförvaltning, där man på regional nivå sköter bland annat miljöskydd, tillgången på tjänster, intern säkerhet, arbetsmarknad, integration av invandrare och trafik. Slutligen har staten en lokalförvaltning. Dit hör polis, magistrat, arbets- och näringsbyrån eller TE-byrån, skattebyrån och tullen. Magistraten sköter folkbokföringen. TE-byrån förmedlar arbete och ordnar arbetssökstjänster för arbetslösa.

Utöver statens regionalförvaltning finns i Finland regionalförvaltning som ska skötas av landskapsförbunden. Kommunerna sköter självständigt viss lokalförvaltning. I landskapsförbund och kommuner verkar tjänstemän och folkvalda politiker i landskapsfullmäktige eller kommunfullmäktige.

Kommunerna

Kommunförvaltningen syns tydligast i medborgarnas vardag. Finland är indelat i ungefär 300 kommuner med självstyrelse i sitt område. Det betyder att kommunerna själva beslutar om sina ärenden och sin ekonomi. Kommunerna har rätt att beskatta sina invånare. Dessutom får kommunerna också pengar av staten för att producera tjänster.

Varje människa som bor i Finland är invånare i någon kommun. Kommunens uppgift är att erbjuda invånarna lagstadgad basservice, alltså social- och hälsovård, undervisning och utbildning samt tjänster som rör miljö och infrastruktur. Kommunen ansvarar alltså för till exempel skolor, förskolor, bibliotek, motionstjänster och hemservice för äldre. Kommunen planerar gator, bostäder och parker och ser till att det finns vatten, elektricitet och renhållning.

I kommunen fattas besluten demokratiskt i kommunfullmäktige, som representerar kommunens invånare. Kommunfullmäktiges medlemmar väljs i kommunalval. Fullmäktige väljer sedan medlemmarna till kommunstyrelsen, vars uppgift är att bereda och genomföra fullmäktiges beslut.

Kommunfullmäktige väljer också nämnder som leder produktionen av offentliga tjänster i kommunen. Som exempel kan nämnas bildningsnämnden, som sköter utbildnings- och kulturärenden, och social- och hälsovårdsnämnden, som ansvarar för social- och hälsovårdstjänsterna. Nämndernas uppgift är att bereda ärenden för kommunfullmäktiges beslutsfattande. Deras medlemmar är antingen kommunfullmäktigeledamöter eller andra kommuninvånare som partierna valt.

Landskapen

Finland delas också in i landskap, som är administrativa områden. För tillfället finns 18 landskap. Varje landskap består av flera kommuner. Landskapens förvaltning sköts av regionala organisationer som heter landskapsförbund. Landskapsförbunden är samkommuner som utgörs av en sammanslutning av kommuner i ett visst område. Varje kommun måste vara medlem i en samkommun. Samkommunernas beslutsfattande grundar sig på kommunal demokrati.

Landskapsförbunden har två lagstadgade uppgifter: utveckling och planläggning av områdena. Förbunden är alltså utvecklare och intressebevakare i sina områden. Utöver att landskapsförbunden sköter de lagstadgade uppgifterna främjar de bland annat näringslivet och turismen i området samt det regionala, nationella och internationella samarbetet. De utvecklar kulturverksamheten och utbildningen och genomför undersökningar som rör landskapen.

Landskapsförbundets högsta beslutsfattande organ är landskapsfullmäktige. Fullmäktigeledamöterna är ledamöter från medlemskommunernas fullmäktige. Ledamöterna är alltså utsedda till sina

uppgifter genom val och de representerar olika politiska partier. Förbundets praktiska arbete styrs av landskapsstyrelsen, vars medlemmar landskapsfullmäktige väljer bland sig. Landskapsförbundets regionutvecklings- och planlägningsarbete görs av tjänstemän med landskapsdirektören som förförman.

Europeiska unionen och Finland

Europeiska unionen (EU) är en politisk och ekonomisk sammanslutning av stater, med syftet att skapa gemensamma regler och förbättra Europas handel och levnadsförhållanden. Till Europeiska unionens grundläggande värderingar hör respekt för människovärdet och de mänskliga rättigheterna, frihet, demokrati, jämlikhet och uppskattning för rättsstaten. EU:s medlemsländer är självständiga stater. Men de förbinder sig att följa unionens beslut och förordningar.

När Finland blev medlem i EU överfördes en del av det politiska beslutsfattande som tidigare sköts i Finland till Europeiska unionen. EU-medlemskapet har underlättat det internationella samarbetet med andra stater i många frågor som rör Finland, till exempel inom handeln.

Europeiska unionens beslutsfattande sköts av Europaparlamentet, vars medlemmar utses genom val i varje medlemsland, samt av ministerrådet, som är EU:s högsta beslutsfattande organ. Ministerrådet är Europeiska unionens regering. Till rådet hör alla EU:s medlemsländers ministrar. I mötena deltar de ministrar vars ansvarsområde behandlas. Om till exempel jordbruksfrågor behandlas deltar jordbruksministrarna. Rådet stiftar lagar tillsammans med Europaparlamentet.

I Europeiska unionens kommission arbetar tjänstemän utsedda av medlemsländerna. Kommissionen gör lagförslag och utarbetar EU:s årsbudget. Kommissionen verkställer också de beslut ministerrådet fattat.

Finland är representerat i alla centrala beslutsfattande organ i Europeiska unionen. Finska politiker är alltså med och fattar gemensamma beslut om Europas utveckling och framhåller samtidigt sådant som är viktigt för finländarna i unionen.

Finlands näringsliv och ekonomiska system

Finland industrialiserades senare än de flesta andra europeiska länder.

Produktionen av krigsskadestandsprodukter på 1940- och 1950-talet och den omfattande handeln med Sovjetunionen efter det hjälpte Finlands industri att utvecklas snabbt. De största industrigrenarna var skogs-, trä- och pappersindustri samt metallindustri och mekanisk industri.

När ekonomins och näringsgrenarnas utveckling väl satte igång var den snabbare än i många andra europeiska länder. Jord- och skogsbruket effektiviserades och blev maskinellt och det behövdes inte längre så mycket arbetskraft på landsbygden. Människorna flyttade till städerna för att få arbete.

På femtio år gick arbetarna från jord- och skogsbruket via industriarbeten till servicebranscherna. En del av arbetskraften gick direkt från jordbruksyrken till service. Servicebranschen växte snabbare än industrin. Förändringen har kallats en strukturförändring i det finska samhället.

Servicebranscherna växte väldigt fort efter kriget, när välfärdssamhällets tjänster utvecklades kraftigt. I dag arbetar knappt tre procent av finländarna inom jord- och skogsbruk, cirka 70 procent inom service och ungefär 20 procent inom industrin.

Export och utrikeshandel

Finland är starkt beroende av export och handel. Viktiga exportprodukter är skogsindustriprodukter, produkter från kemi- och metallbranschen, metaller, maskiner och apparater samt el- och elektronikprodukter.

Även informationsteknologin, det vill säga IT-branschen, är viktig för Finland. Förut tillverkades i Finland framför allt mobiltelefoner med tillhörande program och teknologi. I dag sysselsätter IT-branschen framför allt akademiskt utbildade inom server- och dataspelsbranschen samt inom programutveckling. Finlands viktigaste exportländer är Tyskland, Sverige, Förenta staterna, Nederländerna och Ryssland.

Finlands ekonomiska system

Finlands ekonomiska system grundar sig på öppen marknadsekonomi. Det betyder att Finland idkar handel med andra länder. Exporten är en viktig del av Finlands ekonomi. Finlands ekonomiska system är ändå inte en ren kapitalistisk marknadsekonomi, utan en så kallad blandekonomi. Det betyder att den offentliga makten, det vill säga staten, är med i produktionen av många tjänster och stöder produktionen av varor och tjänster på olika sätt.

Finska staten äger till exempel Finlands järnvägar och stora industribolag. Bolag som ägs av staten kallas statsbolag. I Finland har staten också monopol på detaljhandeln av alkohol och på penningspel. Det betyder att staten äger Alko-butikerna som säljer starka alkoholdrycker åt konsumenterna samt Alkos affärsverksamhet. Staten äger också penningspelsbolaget Veikkaus. Ingen annan kan grunda motsvarande företag i Finland. Milda alkoholdrycker säljs däremot också i vanliga mataffärer och kiosker.

Frågor för diskussion

1. Vilka är samhällets tre sektorer?
2. Hur har det finska välfärdssamhället och dess tjänster utvecklats genom åren?
3. Varför erbjuder staten och kommunerna i Finland socialskydd och social- och hälsovårdstjänster åt medborgarna?
4. Berätta om dina egna erfarenheter av att vara med i organisationer eller föreningar.
5. Varför har aktivt deltagande i medborgarsamhället varit viktigt för utvecklingen av demokratin?
6. Hur måste man i Finlands förvaltning beakta Europeiska unionens beslut och direktiv?
7. Vad används skattepengarna till i Finland?
8. Jämför Finlands beskattningssystem och servicesystem med dina tidigare erfarenheter.
9. Jämför Finland med landet du kommer från. Är de vanligaste näringsgrenarna de samma? Och de ekonomiska systemen? Vilka skillnader och likheter har de?

3. ATT FLYTTA TILL OCH BO I FINLAND

Uppehållstillstånd och finskt medborgarskap

Bra att veta vid flytten

Om att bo i Finland

Integration i det nya hemlandet

Uppehållstillstånd och finskt medborgarskap

För en person som vill flytta till Finland beror det på utgångslandet vilka tillstånd som behövs för flytten. Migrationen till Finland regleras av utlänningslagen. Den innehåller regler bland annat om asylsökning, uppehållstillstånd, familjeåterförening samt tillstånd och praxis som rör arbetande.

När behövs uppehållstillstånd?

Medborgare i de andra nordiska länderna, alltså Sverige, Norge, Danmark och Island, behöver inte uppehållstillstånd när de flyttar till Finland. Nordiska medborgare registreras i magistraten om vistelsen i Finland varar över sex månader. Nordiska medborgare får också arbeta i Finland utan uppehållstillstånd för arbetstagare. Magistraten använder registeruppgifterna om befolkningen bland annat för anordning av val, beskattning, hälsovård, justitieförvaltning och statistik.

Medborgare i andra EU-länder behöver inte heller uppehållstillstånd när de flyttar till Finland. EU-medborgare får vistas fritt i Finland i tre månader. Om de stannar längre i Finland måste vistelsen registreras. Det kan man göra själv på Migrationsverkets, eller Migris, närmaste serviceställe. Sådana finns på olika orter i Finland. Även EU-medborgare kan arbeta fritt i Finland utan särskilt arbetstillstånd.

Flyttar du till Finland från ett land utanför Norden eller EU måste du ansöka om uppehållstillstånd. Tillståndet ansöks om på förhand vid Finlands beskickning i utgångslandet. När du anländer till Finland måste du ha det beviljade uppehållstillståndet med dig. Ett undantag är asylsökande, som kommer till Finland utan uppehållstillstånd. När en person ansöker om asyl kan uppehållstillstånd beviljas eller så beviljas det inte. Personen måste vänta på beslutet i Finland.

Grunderna för uppehållstillstånd

Uppehållstillstånd kan beviljas på basis av familjeband, studier, arbete eller humanitära skäl. Uppehållstillståndet beviljas av Migrationsverket. Ett villkor för att få uppehållstillstånd är ofta att sökanden har tillräckligt med pengar för att kunna försörja sig själv och sin familj i Finland. I samband med ansökan måste sökanden kunna bevisa att försörjningen är tryggad. En person som kommer till Finland för att arbeta måste bevisa att hen kan förtjäna sitt uppehälle, alltså att hen kan försörja sig själv på lönen. En flykting behöver inte bevisa en tillräcklig försörjning, utom om hen vill få också sin familj till Finland.

När en asylsökande anländer till Finland måste hen genast lämna en asylansökan till polisen eller gränsbevakningen. Efter registreringen går ansökan till Migrationsverket för behandling. Under ansökningsprocessen kan sökanden bo i en flyktingförläggning. Om sökanden får ett jakande beslut får hen ett tillfälligt uppehållstillstånd för Finland. Förläggningen hjälper då personen med praktiska ärenden.

Om en person som bor i Finland vill ha en familjemedlem till Finland måste familjemedlemmen ansöka om uppehållstillstånd. Familjemedlemmen ansöker om uppehållstillståndet i den närmaste

finska beskickningen. Uppehållstillstånd på basis av familjeband kan beviljas åt en make, en sambo och minderåriga barn till en person som bor i Finland samt åt föräldrarna till ett minderårigt barn som bor i Finland. Vanligen måste den person som redan bor i Finland kunna försörja familjen som kommer dit. Hen måste alltså ha tillräckliga inkomster.

Familjemedlemmar till EU-medborgare behöver inte uppehållstillstånd i Finland. Om hen själv är EU-medborgare ska hen registrera sin vistelse i Finland hos Migrationsverket om vistelsen överskrider 3 månader. Om hen inte är EU-medborgare måste hen ansöka hos Migrationsverket om uppehållskort för EU-medborgares familj.

Om en släkting eller vän till en utlänning som bor i Finland vill komma på besök, beror det på utgångslandet om hen behöver visum till Finland eller inte. Visum ansöker man om på närmaste finska beskickning, det vill säga ambassad. Utöver visumet ska besökaren ha ett giltigt resedokument, till exempel ett pass. Mer information om visumfrågor finns på utrikesministeriets webbsidor. Finland hör till Europas Schengenområde. Därför behöver en besökare inte separat visum till Finland om hen redan har uppehållstillstånd eller giltigt visum till vilket som helst annat Schengenland.

Olika typer av uppehållstillstånd

Det finns olika uppehållstillstånd. Tillståndet kan vara tidsbegränsat eller permanent. Det första uppehållstillståndet är alltid tidsbegränsat och längden är vanligen ett år. Det finns två slag av tidsbegränsade tillstånd, kontinuerliga (A) och tillfälliga (B). Ett kontinuerligt tillstånd beviljas till exempel på grund av familjeband och ett tillfälligt på grund av studier. Ett kontinuerligt tillstånd kan efter det första året förlängas med högst fyra år åt gången, ett tillfälligt med ett år åt gången. Man måste ansöka om förlängningen medan det föregående tillståndet fortfarande är i kraft.

Ett permanent uppehållstillstånd (P) kan man få när man bott minst fyra år i Finland med A-tillstånd och tillståndets förutsättningar fortfarande uppfylls. Att begå ett brott i Finland kan göra det svårare att få uppehållstillstånd.

Att ansöka om finskt medborgarskap

En person som bott 4-7 år i Finland kan ansöka om finskt medborgarskap. För att få finskt medborgarskap måste hen kunna bevisa sin identitet. Hen måste även kunna påvisa att hen talar finska eller svenska tillräckligt bra. Språkkunskaperna kan påvisas med ett intyg från ett språktest i finska eller svenska. Språkkunskaperna kan också påvisas med att personen i fråga avlagt en examen i Finland, det vill säga gått grundskolan, gymnasiet eller en yrkesskola eller avlagt universitetsexamen på finska eller svenska.

I medborgarskapsansökan måste man kunna ange att man inte begått brott i Finland. I ansökan behövs också en utredning om att sökanden kan försörja sig själv här, det vill säga att hen får pengarna som behövs för sitt uppehälle via till exempel arbete eller samhällseliga understöd samt att hen betalat skatt på alla sina inkomster. Medborgarskapsansökan lämnas till Migrationsverket för behandling.

Finska medborgare har både rättigheter och skyldigheter i Finland. Medborgare kan till exempel inte hindras att komma till Finland, utvisas härifrån eller överlämnas till ett annat land mot sin vilja. Vid vistelse utomlands får hen hjälp av Finlands ambassader och konsulat. Till vissa statliga ämbeten, bland annat polis och domare, utnämns endast finska medborgare.

Som finsk medborgare får du också rösta i alla val som ordnas i Finland. Till finska medborgares skyldigheter hör bland annat skyldigheten att försvara landet. Det betyder att varje finsk medborgare är skyldig att delta i att försvara Finland eller hjälpa till med det. Värnplikten, det vill säga plikten att delta i arméutbildning eller civiltjänst gäller bara män.

Eftersom Finland är medlem i Europeiska unionen är finska medborgare samtidigt EU-medborgare med rätt att röra sig fritt och arbeta inom EU.

Praktiska saker som är bra att känna till

En person som flyttar till Finland måste först gå till den lokala magistraten och göra en flyttanmälan. Flyttanmälan görs genom att fylla i en blankett med personuppgifterna för dem som flyttar. När flyttanmälan gjorts kommer posten genast till rätt adress, skatterna betalas till rätt kommun och det går snabbare att sköta ärenden hos myndigheterna.

Magistraten är en statlig myndighet som bland annat upprätthåller Finlands befolkningsdatasystem. Systemet är ett personregister som innehåller person- och adressuppgifterna på alla som bor i Finland. Varje gång man flyttar i Finland ska man göra en ny flyttanmälan hos magistraten, så att uppgifterna hålls aktuella.

I magistraten får man också en finsk personbeteckning. Personbeteckningen är en sifferkod som består av personens födelsedatum och en personlig slutdel. Man kan ansöka om personbeteckningen också i samband med uppehållstillståndsansökan. I Finland behövs personbeteckningen till exempel när man skaffar ett telefonabonnemang eller ett bankkonto eller när man bevisar sin identitet på banken eller vid ärenden hos myndigheter. Mångsidig och tidsenlig information om Finland, att flytta till Finland och att bo här finns bland annat på webbplatsen www.infofinland.fi. Informationen finns på tolv språk.

Hemkommunen och rätten till offentliga social- och hälsovårdstjänster

När en människa flyttar till Finland permanent registreras en hemkommun för henne. Hemkommunen är den kommun där människan bor och vars tjänster hon är berättigad att använda. Kommunen erbjuder sina invånare all viktig basservice, till exempel tandvård, läkare, dagvård, äldreomsorgstjänster och skola.

Kvotflyktingar som kommer till Finland anvisas en kommunplats. Också en del av asylsökandena som fått uppehållstillstånd får en kommunplats. Det betyder att staten och kommunen kommit överens om att kommunen erbjuder flyktingen en bostad och de centrala social- och hälsovårdstjänsterna samt tjänster som rör utbildning och försörjning. Kommunen hjälper flyktingen i början av integrationstiden, vanligen de första 3-5 åren. Till det här får kommunen pengar av staten.

De som bor i Finland får fritt flytta från en ort till en annan, till exempel på grund av arbete, studier eller familj. För den som fått en kommunplats lönar det sig vanligen inte att flytta till en annan ort under integrationstiden. Kommunplatsavtalet flyttar inte med personen, så på den nya orten finns inte nödvändigtvis möjligheter till lika personliga och heltäckande tjänster under integrationen. Flyttar man från en mindre stad till en större är bostadshyrorna dyrare och det kan vara svårt att hitta en lämplig bostad. I stora städer är det också vanligen längre kö till offentliga tjänster.

Flyttgods

Den som flyttar till Finland behöver vanligen inte betala tull eller omsättningsskatt på eget flyttgods, till exempel möbler. Flyttar man från ett land utanför EU måste en anmälan om flyttgodset göras till tullmyndigheterna. Har man en bil med sig måste den anmälas till tullen. Bilen ska registreras i Finland och man måste betala bilskatt på den. Först efter det får bilen användas i trafiken i Finland. Bilen måste också ha en giltig trafikförsäkring.

Körkort

I Finland måste man ha körkort för att få köra bil. Körkort kan man få när man fyllt 18 år och tagit en förarexamen i en bilskola. I examen ingår teoriundervisning och körlektioner. Körkortet kostar

cirka 2000 euro. Om den som flyttar till Finland har ett körkort beviljat i ett annat land måste hen kontrollera med Ajovarma om kortet gäller i Finland. Ajovarma sköter ärenden som gäller förarexamen i Finland. Körkort som utgivits i de andra nordiska länderna eller i EU- eller EES-länder duger som sådana i Finland.

Banktjänster i Finland

I Finland betalas löner och alla förmåner, till exempel barnbidrag och bostadsstöd, till ett bankkonto. En nyinflyttad behöver alltså ett konto i en finländsk bank så fort hen flyttat till Finland. För att öppna ett bankkonto behöver man ha med sig ett pass eller annat identitetsbevis. Olika banker erbjuder olika tjänster och prissätter dem på olika sätt. Det lönar sig att ta reda på vilken bank som passar en bäst. I Finland används ganska lite kontanter i butikerna. En stor del av människorna betalar sina uppköp med bankkort.

I Finland kan man också få nätbankskoder till bankkontot. Med koderna kan man utan kostnad betala räkningar och flytta pengar från det egna kontot på internet. En stor del av finländarna sköter sina bankärenden i nätbanken snabbt och kostnadsfritt.

Nätbankskoderna är viktiga också för att man med dem kan bestyrka sin identitet i många myndighetstjänster på internet. Utan nätbankskoder blir det jobbigt och också dyrare att sköta en del ärenden. För en utlänning är det ofta lättare att öppna ett bankkonto än att få nätbankskoder.

Betalningsanmärkning

Om man i Finland lämnar räkningar obetalda kan man få en betalningsanmärkning. Anmärkningen har många negativa följder. Banken drar in de kreditkort de beviljat och det blir svårt att få kredit eller lån. Vill du köpa ett telefonabonnemang eller en försäkring måste du betala förskott. Du kan inte köpa med delbetalning. Det kan också bli svårt att få en hyresbostad, eftersom uthyraren kontrollerar dina uppgifter innan du får hyreskontrakt. Betalningsanmärkningen står kvar 2-3 år, varefter den avlägsnas om räkningarna betalats.

Telefonabonnemang

I Finland används mobiltelefoner inte bara till att ringa utan också till att surfa och sköta ärenden på nätet. Med mobilen kan man bland annat betala bussbiljetter, betala köp på caféer och använda nätbanken. Mobilen kan användas som betalmedel i många butiker. Mobiltelefoner kan köpas i varuhus, på nätet och i teleoperatörers butiker.

När man köper ett mobilabonnemang får man ett finskt telefonnummer. För att öppna ett abonnemang i Finland behöver man en finsk personbeteckning och en adress i Finland. Man kan antingen köpa ett prepaid-abonnemang, där man betalar för samtalen på förhand, eller ett vanligt abonnemang. Prepaid-abonnemang får man hos teleoperatörer och i kiosker.

För att få ett vanligt telefonabonnemang behöver man kunna visa att ens kredituppgifter är i skick. Det betyder att man betalt sina räkningar i tid och inte har betalningsanmärkningar. Om man inte kan bevisa att kredituppgifterna är i skick måste man betala en garantiavgift på några hundra euro för abonnemanget. Den som just flyttat till Finland och inte kan bevisa sin utländska kredithistoria måste betala en garantiavgift. Avgiften betalas tillbaka när abonnemanget avslutas. Ett annat alternativ är att först köpa ett prepaid-abonnemang där ingen garanti krävs.

Innan man ringer utomlands är det bra att kolla hur mycket samtalet kostar. Olika företag erbjuder koder för utlandssamtal. Det lönar sig att ta reda på vilka koder som är förmånligast. Samtalspriset varierar till olika länder. Med dator och smarttelefon kan man också ringa gratis internetsamtal exempelvis med Skype.

Internetanslutning

I Finland sköts många ärenden via internet. Myndigheter och företag använder elektroniska tjänster med självbetjäningsprincip. Kunden ska själv hitta de behövliga uppgifterna på företagets eller myndighetens webbplats och det finns inte alltid ett servicenummer att ringa till för anvisningar.

Om man vill ha en internetanslutning i sitt hem ska man sluta ett avtal med en internetleverantör. Det finns många leverantörer och det lönar sig att jämföra deras priser. Ibland ingår internetanslutningen i bostadshyran. Då behöver man inte betala separat för internet, men man måste ändå kontakta leverantören för att öppna anslutningen.

I många caféer och bibliotek finns gratis internet. I biblioteken finns också datorer som man kan använda om man har ett bibliotekskort. Kortet får man gratis på biblioteket. Varje ort i Finland har ett bibliotek där man kan låna böcker och läsa böcker och tidningar, använda dator, studera och delta i olika evenemang och kurser.

Integrationens första skede och dess tjänster

Den som flyttar till Finland från ett annat land är vanligen berättigad till integrationstjänster. Dessa är offentliga tjänster som ska göra det lättare för den nyanlända att etablera sig i landet, lära sig ett av landets språk och hitta en arbets- eller studieplats i Finland. I Finland spelar kommunerna en viktig roll vid integrationen av invandrare. Varje kommun har ett integrationsprogram som berättar hur tjänsterna för invandrare ordnas i kommunen.

Kommunerna tar också emot kvotflyktingar och asylsökande och ordnar alla första skedets tjänster för dem, från boende till social- och hälsovårdstjänster. Kommunerna har också informationstjänster för invandrare. I informationen kan invandraren få uppgifter om till exempel utbildning, att sköta ärenden hos myndigheter och att få arbete. På en del orter kan invandraren få informationen på sitt eget modersmål. Man kan också använda tolk när man sköter ärenden. Men det lönar sig att kolla på förhand om myndigheterna betalar för tolken eller om kunden själv måste göra det.

Integrationstjänsterna stöder invandraren i integrationen, men när det gäller att etablera sig i det nya landet, lära sig språk och hitta en arbets- eller studieplats så är det framför allt viktigt med egen aktivitet. Hjälp och råd får man av både myndigheter och olika organisationer. Via organisationer kan invandrare hitta vänner, sociala nätverk, fritidsaktiviteter och service. I organisationer är det också lätt att få volontärarbete. Volontärarbete kan hjälpa invandraren att utveckla sina språkkunskaper och att få jobb.

Inledande kartläggning och integrationsplan

Den inledande kartläggningen är en viktig tjänst för invandraren. Det är en intervju vars syfte är att ta reda på om den nyanlända behöver en integrationsplan och andra tjänster som stöd för integrationen. I den inledande kartläggningen går man igenom personens arbets- och utbildningsbakgrund, språkkunskaper, familjesituation och hälsotillstånd. Kartläggningen görs av kommunen eller TE-byrån. Utifrån kartläggningen utarbetas vid behov en integrationsplan med tjänster och åtgärder som kan hjälpa personen till exempel att förbättra sina språkkunskaper och hitta arbete eller en studieplats.

Integrationsplanen görs vanligen för 1-3 år. Planen innehåller ofta utbildning eller arbetsprövning. Under den tid integrationsplanens åtgärder genomförs, till exempel under integrationsutbildning, kan personen ofta få arbetslöshetsunderstöd, det vill säga ekonomiskt bidrag av FPA.

Integrationsutbildning

En viktig tjänst som stöder integrationen är integrationsutbildningen. Det är en kurs som varar i cirka ett år och vars syfte är att invandraren lär sig ett av landets språk och sådant som rör samhället för att sedan få arbete eller fortsatt utbildning. Före kursen deltar personen i ett test som mäter språkkunskaperna och utbildningsfärdigheterna, för att hen ska kunna hänvisas till en lämplig utbildning. I kursen ingår språkundervisning och information om det finska samhället och arbetslivet samt yrkesvägledning. Den omfattar också en period av arbetspraktik, under vilken eleverna arbetar på en finsk arbetsplats.

Grundläggande fakta om boende

I Finland kan man bo i hyresbostad, bostadsrättsbostad eller ägarbostad. I större städer är hyror och försäljningspriser på bostäder högre än på små orter.

Bostadsbidrag för boendeutgifter

I Finland kan man få bostadsbidrag till boendekostnaderna, till exempel hyra eller vederlag. Bostadsbidrag får man om inkomsterna är små. Man ansöker om bostadsbidrag hos FPA och i understödet beaktas familjens storlek och inkomster. Bostadsbidraget täcker vanligen inte alla boendekostnader, så personen betalar själv en del av bostadshyran samt till exempel avgifterna för el och internetanslutning. Även pensionärer och studerande kan få bostadsbidrag från FPA.

Bostadshyrorna har länge stigit och särskilt i huvudstadsregionen är det väldigt svårt att hitta hyresbostäder till rimligt pris. På mindre orter är det ofta lättare att hitta en hyresbostad och hyrorna är lägre.

Att bo på hyra

På internet hittar man lätt annonser om tillgängliga hyresbostäder. Bostäder hyrs ut av städer och kommuner samt olika privata företag som bygger och hyr ut bostäder. Även privata uthyrare, det vill säga enskilda människor som äger bostäder, söker hyresgäster.

Stadens och kommunens hyresbostäder är vanligen billigare än privatpersoners eller företags bostäder. Men det kan vara lång kö till dem. Bostadsansökningar kan göras på stadens, kommunens eller bolagets webbsidor. Ansökan ska vanligen förnyas med till exempel tre månaders eller ett års mellanrum.

Den som bor i hyresbostad kan ha en underhyresgäst. Det betyder att hyresgästen har en annan person som bor i en del av bostaden, till exempel i ett rum. Underhyresgästen ingår hyresavtal med hyresgästen, inte med bostadens ägare. Ansvaret för bostaden och hyresbetalningen till ägaren ligger hos huvudhyresgästen. Det måste alltid finnas ett avtal om boendet och man får inte bo hos en annan person utan att meddela om det till bostadens ägare eller uthyrare.

Det lönar sig alltid att teckna en hemförsäkring för bostaden och ofta är det till och med obligatoriskt. Försäkringen ersätter skador som kan uppkomma på bostaden, möbler och andra saker till exempel vid vattenskada eller eldsvåda. Hemförsäkringen kan tecknas i ett försäkringsbolag.

Bostadsrättsbostäder

Bostadsrättsboende (Aso) är en slags mellanform mellan att hyra och äga. Den boende har rätt att bo i bostaden, men bostaden ägs av ett bostadsrättsbolag. Boendekostnaderna för bostadsrättsbostäder ligger i vissa fall på samma nivå som för hyresbostäder. Det finns också bostadsrättsbostäder som är dyra att bo i. Man ansöker om bostadsrättsbostad med ett personligt könummer.

Basinformation om hyresbostäder

Hyresgästen gör ett skriftligt hyresavtal med uthyraren. Hyresavtalet kan vara för viss tid, till exempel ett år. Det kan också gälla tillsvidare, vilket betyder att det fortsätter tills hyresgästen eller uthyraren säger upp det. Om hyresgästen säger upp avtalet är uppsägningstiden en månad. Om uthyraren säger upp avtalet är uppsägningstiden från tre månader till sex månader, beroende på hur länge avtalet varit i kraft.

I hyresavtalet ska finnas åtminstone följande uppgifter:

- bostadsägarens och hyresgästens person- och adressuppgifter
- bostadens adress, typ, storlek, kondition och utrustning
- datum när avtalet träder i kraft och när det slutar
- hyrans och garantihyrans storlek i euro
- när hyran ska betalas och till vilket bankkonto
- vad som ingår i hyran och för vad man behöver betala en extra avgift (t.ex. vatten, elektricitet eller bilplats)
- hyreshöjningsvillkor, det vill säga enligt vilka villkor uthyraren kan höja hyran en gång om året

Vanligen måste man betala en garantihyra innan man flyttar in i en hyresbostad. Det betyder att hyresgästen på förhand betalar en extra summa som motsvarar ett par månaders hyra åt uthyraren. Den summan får man tillbaka när man flyttar ut, om man betalt hyrorna i tid och bostaden hållits i gott skick.

I hyran för finska hyresbostäder ingår inte elektricitet och inte alltid vatten. Dessa kostnader måste man alltså betala utöver hyran, liksom avgifter för eventuella bilplatser, tvättstuga och bastuturer.

När man flyttar till en ny bostad måste man teckna ett avtal med ett elbolag om elöverföring. Annars avbryts elöverföringen när den föregående hyresgästens avtal upphör. Man måste också göra en flyttanmälan både till magistraten och till husets disponent. I anmälan anges vilka som flyttar till bostaden.

I Finland hör vanligen köksskåp, spis och kylskåp till standardutrustningen i bostäder, ibland också diskmaskin och klädskåp. En del bostäder hyrs ut möblerade, men vanligen tar hyresgästen sina egna möbler med sig till bostaden.

Det är bäst att besöka bostaden tillsammans med uthyraren innan man flyttar dit och anteckna vilka fel som finns i bostaden och vad som behöver repareras. Då blir man inte tvungen att betala för dem när man flyttar ut. Hyresgästen måste sköta bra om bostaden. Om hen gör skada där måste hen betala de behövliga reparationerna. Hyresgästen får inte renovera bostaden utan lov av uthyraren.

Om det uppstår fel i bostaden, till exempel om kylskåpet går sönder, ett värmeelement inte fungerar eller en kran läcker, ska hyresgästen kontakta servicefirman vars kontaktuppgifter finns på en anslagstavla i trapphuset. En serviceman eller annan yrkesman kommer och reparerar felet. En serviceman är också vanligen den som kommer och öppnar dörren om hyresgästen glömt sin nyckel.

Husbolagets ordningsregler och hänsyn mot grannarna

Varje husbolag har sina ordningsregler som de som bor där måste följa. Syftet med reglerna är att göra det är trevligt och tryggt för alla att bo i huset. I reglerna anges när ytterdörren i ett höghus är öppen och när det ska vara tyst i huset. Där ges också instruktioner om utnyttjandet av husbolagets gemensamma lokaler, till exempel tvättstuga och bastu.

Om hyresgästen bryter mot ordningsreglerna allvarligt flera gånger kan hyresavtalet sägas upp och hen måste flytta ut. På adressen Infofinland.fi finns mer information om boende på olika språk.

Det är bra att sträva efter att bo så att man tar hänsyn till sina grannar. I Finland är det särskilt i större städer typiskt att en del människor inte känner sina grannar och kanske inte hälsar på dem. Många finländare tycker att alla ska få vara i fred på det här sättet. Men det är ändå trevligt och artigt att hälsa på grannarna och prata lite med dem när man råkas på gården eller i trappuppgången. Det är också tryggare att bo i ett hus där man känner igen och känner de andra som bor där.

Vill du besöka en granne är det bäst att komma överens om det på förhand. Finländare kan bli besvärade av oväntade besök. Att ta hänsyn till grannarna betyder också att var och en för sin del håller snyggt i husbolagets gemensamma lokaler, på gården, i trapphus, i tvättstugan och under avfallstak. Tvättstugan och andra gemensamma lokaler har regler som man bör följa.

Sortering och återvinning av hushållsavfall

I många vardagssituationer anser man det i Finland viktigt att handla på ett sätt som sparar resurser och skyddar miljön och naturen. Därför sorteras avfallet som uppstår i hemmen i olika avfallskärl. Avsikten med sorteringen är att utnyttja materialet från avfallet på nytt och på det sättet spara naturresurser och pengar.

Av avfall fås råvaror för tillverkning av nya produkter och mängden avfall som förs till soptippen blir mindre. Felsorterat avfall gör avfallshanteringen långsammare och orsakar mer kostnader åt samhället. Enklarest är det att sortera om man i sitt kök har olika kärl för olika avfall.

På husbolagets gård finns ett avfallstak med behållare för olika slags avfall.

- Bioavfall: matrester och skal, kaffesump och teblad, illafaren mat, äggskal, fiskrester, små ben
- Kartong: matförpackningar av papp, papplådor, mjölk- och saftburkar av papp
- Papper: dagstidningar och tidskrifter, reklampapper, kuvert, böcker utan pärmar
- Glas: glasburkar och pantlösa glasflaskor
- Metall: konservburkar, aluminiumformar och aluminiumfolie, husgeråd i metall, små hushållsmaskiner
- Blandavfall: det som inte kan sorteras för sig.

Blandavfallet bränns och ger energi. Energin som fås från avfallsbränningen används till värme och el.

Det finns också problemavfall som kan avge giftiga ämnen om det hamnar i blandavfallet. Det är väldigt viktigt att sortera detta. Problemavfall är till exempel lysrör, batterier, läkemedel, målfärg, lim och olika kemikalier. De måste föras till en problemavfallsinsamling eller avfallsstation.

El- och elektronikavfall, till exempel gamla hushållsmaskiner och datorer, sorteras också för sig. I butiker finns ofta ställen dit man kan föra använda batterier och energisparlampor. Gamla elapparater kan föras till exempel till elektronikaffärer och gamla läkemedel ska föras till apoteket. Syftet är att återanvända så mycket gammalt material som möjligt och på det sättet spara naturresurser. Information om insamlingsplatsernas placering finns på adressen www.kierratys.info och om återvinning i allmänhet på adressen www.kierratyskeskus.fi.

Vi kan också spara på miljön och på resurser genom att ge bort eller sälja de hela och fungerande saker vi inte längre behöver. I Finland samlas till exempel kläder, möbler och fungerande hushållsmaskiner in för återanvändning. Sådana saker kan man själv sälja på lopptorg eller på nätet.

De kan också doneras till någon som idkar loppisverksamhet, till exempel Kierrätyskeskus eller Röda Korset.

En stor del av alla dryckesflaskor och dryckesburkar som säljs i butikerna är pantflaskor och pantburkar. När man för en sådan flaska eller burk tillbaka till butiken får man en liten pantsomma tillbaka. De återlämnade flaskorna och burkarna återanvänds eller återvinns.

Att spara energi i hemmet

I Finland vill man att alla människor ska skydda miljön också genom att vara sparsamma med el och energi i hemmet. Ju mindre energi vi förbrukar desto mindre växthusgaser uppstår det. Växthusgaserna påskyndar klimatförändringen och gör att temperaturen i atmosfären stiger för snabbt.

Klimatförändringen har mycket betydande negativa verkningar på människornas och djurens liv och livsvillkor på hela jorden. När temperaturen på jorden stiger försvåras jordbruket på många platser. Extrema väderfenomen blir kraftigare och hotar människornas och djurens liv och livsmiljöer. Smittosamma sjukdomar sprids och arter dör ut då miljön förändras snabbt.

Utöver att spara på elen är det också bra att använda vatten sparsamt. Då sparar man dessutom pengar i el- och vattenräkningarna. El kan man spara genom att hålla bostadens temperatur på en lämplig nivå, cirka 20-22 grader.

Bostaden vädras snabbt genom att alla fönster öppnas för några minuter. Kylskåpets och frysens temperatur justeras rätt och frysen avfrostas vid behov till exempel en gång om året. Ett tjockt lager is i frysen gör att frysen förbrukar onödigt mycket elektricitet.

Det lönar sig inte att diska större mängder kärl under rinnande vatten. Det är bättre att sätta propparna i hoarna och fylla dem med vatten och diska och skölja där. Då sparar man mycket vatten. I duschen är man snabb och stänger av vattnet medan man tvålar in sig. Elapparater stängs av och lampor släcks i hemmet när de inte behövs.

I Finland är husen byggda täta, för att vara varma på vintern. Täta hus tål inte fukt. Fukt kan snabbt skada väggar och golv. Därför ska man använda bara lite vatten vid tvätt av golv och väggar och ytorna ska torkas ordentligt efteråt. Bostäderna har ventiler för luftcirkulation för att fukten i inomhusluften ska vädras ut. Ventilerna ska hållas rena och öppna året runt.

Brandsäkerhet

Enligt finsk lag måste det finnas en brandvarnare i varje bostad. Varnaren måste man köpa själv. Sådana säljs i varuhus och större butiker. Det ska finnas en brandvarnare för varje 60 kvadratmeter bostadsyta.

Anvisningar för brandsäkerhet:

- Montera brandvarnaren inne i hemmets tak och kontrollera regelbundet att den fungerar.
- Man kan också skaffa en släckningsfilt och en handsläckare som man kan släcka små bränder med.
- Lämna ingen hushållsmaskin på när du lämnar hemmet.
- Lämna aldrig brinnande ljus utan uppsikt i bostaden.
- Kom ihåg att spisplattor och ugn blir heta snabbt. Kontrollera att inte spisen blir på efter att du lagat mat. Förvara ingenting på spisplattorna.
- Kom ihåg att kontrollera att elugnen i bastun är släckt när den inte används och förvara inget ovanpå bastuugnen.
- På elektriska värmeelement får man vanligen inte förvara något på grund av brandfara.

- Bor du i våningshus och det uppstår en brand i huset, ring genast nödnumret.
- Lämna inte din bostad om det är rök i trapphuset.
- Använd inte hissen vid brand.

Handlingssättet i nödsituationer

Nödnumret i Finland är 112. Samma nummer gäller i hela EU-området. Till nödnumret ringer man endast vid brådskande nödsituationer när någons liv, hälsa, egendom eller omgivning är i fara. Genom att ringa nödnumret får man polis, brandkår, ambulans eller socialmyndigheter till platsen. Det kostar inget att ringa nödnumret.

Om ärendet inte är brådskande, till exempel vid vanliga sjukdomsfall, ring inte nödnumret. Kontakta då till exempel hälsostationen. Ring inte till nödnumret om du bara vill fråga om något som gäller sjukvård, trafik eller el- eller brandsäkerhet. Elavbrott och trafikstockningar där ingen är i fara är inte heller sådant som sköts av nödcentralen.

När du ringer nödnumret, lyssna på instruktionerna, svara på frågorna och avsluta inte samtalet innan du får lov till det. Det är viktigt för den som svarar på nödcentralen att veta exakt var du ringer ifrån. Då kan hjälpen nå fram snabbt. I Finland kan man ladda ner en 112 Suomi-app till mobilen. Med den ser nödcentralen var du är när du ringer. Nödcentralen beslutar vilken myndighet som skickas till platsen i den aktuella situationen.

Gör så här när du ringer nödnumret:

- berätta ditt namn
- berätta vad som hänt
- berätta den exakta adressen och kommunen/staden där hjälpen behövs
- svara på frågorna som ställs dig
- följ instruktionerna du får
- avsluta inte samtalet innan du får lov.

Att ta sig fram

Finlands största städer har bra kollektivtrafik och där behövs vanligen inte egen bil till arbets- eller skolresor. Man kan köpa månadsbiljett till bussar och regionaltåg och använda den för arbetsresor. På mindre orter och i glesbygden kan det vara praktiskt med egen bil.

I Finland kommer man nästan vart som helst med buss, tåg, flyg eller båt, men en del av kollektivtrafiken går väldigt sällan. Också cykling är ett bra och miljövänligt sätt att ta sig fram, om avstånden är korta. En del finländare cyklar till arbetet eller skolan även på vintern.

Egen bil, bensin, försäkringsavgifter, skatter och bilservice är ganska dyra i Finland. På vintern måste bilen ha vinterdäck och på sommaren sommarkdäck. Däcken måste alltså bytas två gånger om året, vår och höst. Husbolag har ofta parkeringsplatser eller garage där det går att få en bilplats för sin bil.

När man kör bil i trafiken är det viktigt att komma ihåg att de finska trafikreglerna ska följas noggrant. Polisen övervakar att de följs och ger böter för regelbrott. Det är förbjudet att köra bil under påverkan av alkohol. Promillegränsen för bilkörning är 0,5 promille, vilket innebär ungefär två glas vin eller 1-2 små flaskor öl.

Integration i det nya hemlandet

När man flyttar till ett nytt land tar det tid att vänja sig vid nya omständigheter, nya seder och en ny kultur. Kulturen och sederna kan vara annorlunda än i utgångslandet. Samhällets verksamheter, service och struktur kan vara främmande.

Att vänja sig vid det nya hemlandets förhållanden kallas integration. Integration betyder alltså att nykomlingen lär sig landets språk, hittar en arbets- eller studieplats eller annan intressant sysselsättning och sin egen plats i samhället.

Finska statens målsättning är att den som flyttat till Finland känner sig som en del av det finska samhället och är med och utvecklar det. Samtidigt kan personen bevara sitt eget språk och sin kultur och banden till fosterlandet.

Hur är det att integrera sig?

I det nya landet känns vissa kulturella seder och system till en början främmande och onaturliga. Samhället kan vara annorlunda uppbyggt och umgänget människor emellan kan vara annorlunda än man är van vid. Det kan kännas svårt att som vuxen vara i en situation där man inte kan de lokala sederna och språket och man inte förstår varför saker sköts på ett visst sätt. Försök och misstag kan vara frustrerande.

Småningom vänjer man sig vid de nya sederna och systemen och börjar förstå bakgrunden till dem. Då blir det lättare och naturligare att följa dem. Slutligen kan man uppnå ett tillstånd där man hittat en lämplig balans mellan två kulturer. Vanligen bevarar människan de delar av den gamla kulturen som känns viktiga och anammar samtidigt vissa nya tanke- och handlingssätt från den nya kulturen.

Integration betyder bland annat att man lärt sig det lokala språket tillräckligt väl. Då kan man upprätta sociala kontakter och studera eller arbeta på det språket. I Finland klarar man sig också på svenska och engelska, men det är till stor nytta att kunna finska.

Integration betyder också att invandraren känner det finska samhället och kulturen, såsom seder, lagstiftning och historia. Hen har godkänt Finland som sitt hemland och ser sin framtid här. Hen har hittat sin plats i samhället och har nya vänner och sociala nätverk. Hen verkar om hen vill som en aktiv medborgare i lokala grupper eller deltar till exempel i politisk verksamhet.

Faktorer som påverkar integrationen

Hur en invandrare vänjer sig och hittar sin plats i det nya landet påverkas bland annat av orsaken till flykten. Det är annorlunda att fly från krig eller en annan konflikt än att flytta på grund av jobb eller för att man hittat en partner från det andra landet.

Personens språkkunskaper och sociala nätverk påverkar också integrationen. Känner man ingen i Finland och talar man inte ett lokalt språk eller engelska kan det ta tid att hitta nya vänner och en arbetsplats.

Den ekonomiska och sociala situationen påverkar också. Den som kommit till ett nytt land som flykting kan ha förlorat både familj och egendom och hem. Hela livet måste byggas upp på nytt. Det kan vara krävande, särskilt om man varit med om traumatiska händelser till exempel i krig eller under flykten från hemlandet.

Även hälso- och familjetillståndet påverkar. Dålig hälsa och att leva separerad från sin familj kan göra det svårare att bygga upp ett nytt liv. Upplever man sin livssituation tung kan man få hjälp bland annat på hälsocentralen, av organisationer och på socialbyrån.

Globalisering och migration

Globalisering handlar om hur händelser och människor över hela världen påverkar varandra, så att staters och områdens samhällsutveckling överallt på jorden är allt mer beroende av förhållanden och händelser i andra områden.

Samhällsfenomen har även tidigare haft globala dimensioner. Exempel på det är världshandeln, världskrigen och världsreligionerna, det vill säga religioner som från ett visst område spridits över stora delar av världen.

Ömsesidigt beroende och nätverksbildning är alltså inget nytt, men under vår tid är de betydligt mer omfattande än förut. Vid globalisering närmar sig människor och folk varandra bland annat när det gäller politik, administration och handel, men även i fråga om informationsspridning, informationsproduktion och miljöfrågor.

Eftersom det i Finland förut funnits få invandrare är finländarna vana vid att människors bakgrund, utseende och seder är relativt lika. När de med invandrarbakgrund ökar blir Finlands befolkning och kultur mer varierande. Det är typiskt för kulturer att ändras med tiden i och med att olika människor möts och växelverkar med varandra. I dag finns det allt fler olika men likvärdiga sätt att vara finländare och bo i Finland.

Det har varit svårt för en del finländare att handskas med förändringarna som globaliseringen fört med sig. En del upplever att de har allt mindre att säga till om när det gäller politiska och ekonomiska beslut som fattas i Finland och som berör dem. Under globaliseringens och EU:s tidsålder har ju en del av det politiska beslutsfattandet överförts från finska staten till Europeiska unionen och andra internationella kretsar, längre bort från de vanliga finländarna.

Globaliseringens följder, fördelar och nackdelar

Globaliseringen har påverkat Finland både positivt och negativt. Finland har haft ekonomisk nytta av globaliseringen och frihandeln bland annat på det sättet att Finlands internationella handel har ökat. Det har hämtat med sig mycket välfärd, valfrihet och välstånd. Välståndet har lett till samhällelig och politisk stabilitet.

Negativa följder har varit bland annat att arbetsplatserna har blivit färre. Arbetsplatserna har flyttats till länder där arbetskraften är billigare än i Finland. Globala ekonomiska kriser har också påverkat Finlands ekonomi och samhälle kraftigt.

Under globaliseringens tidsålder flyttar fler människor än förut från land till land. Den internationella flyttrörelsen påverkas av många faktorer: den globala ekonomin och företagets internationalisering, människors resor till utländer som turister eller utbytesstuderande, befolkningsökningen, multikulturella äktenskap, nationella och internationella konflikter och krig, klimatförändringen samt lagar som möjliggör fri rörlighet.

Globaliseringen och internationaliseringen samt det politiska, ekonomiska och sociala samarbetet ökar ofrånkomligen.

Eftersom man vill fördela globaliseringens för- och nackdelar jämnare mellan världens länder har FN, alltså Förenta Nationerna, infört en politik för hållbar utveckling. Hållbar utveckling betyder en lokal, regional och världsvid utveckling med målet att trygga så goda livsförutsättningar som möjligt för nuvarande och kommande generationer. Det inkluderar minskande av fattigdom och ekonomisk ojämlikhet samt globalt miljöskydd.

Frågor för diskussion

1. Hur och när kan du ansöka om finskt medborgarskap?
2. Vilken nytta har man av att använda tjänster på nätet, till exempel bank-, köp- och myndighetstjänster?
3. Hur hittar du en bostad i Finland?
4. Hur tar du hänsyn till dina grannar om du bor i flervåningshus eller radhus?

5. Vad tycker du om sopsorteringen och återvinningen i Finland?
6. Hur sparar du energi, elektricitet och vatten hemma?
7. Varför lönar det sig att spara energi?
8. Vilka faktorer främjar din integration i Finland?
9. Hur har globaliseringen påverkat Finlands ekonomi och samhälle?

4. FAMILJELIV OCH BARN

Finländska familjer förr och nu

Äktenskap och samboende

Många slag av familjer

Barnets omvårdnad och tjänster för barnfamiljer

Stöd för familjer i problemsituationer

Andra hälsovårds- och socialtjänster

När familjen flyttar till Finland

Finländska familjer förr och nu

Finland är ett av världens mest jämställda länder. Här har män och kvinnor samma rättigheter och skyldigheter. Jämställdheten syns i familjelivet på det sättet att båda föräldrarna vanligen arbetar utanför hemmet och sköter familjens ärenden tillsammans. Finska staten och kommunerna stöder jämställdheten och familjernas välmående genom att erbjuda många förmåner och tjänster, till exempel ekonomiskt stöd och förmånlig barndagvård.

Familjerna har blivit mindre

Med familjer avses vanligen barnfamiljer där det bor minst ett barn under 18 år. Mest typiskt är att en familj i Finland består av en mamma och en pappa och deras gemensamma barn. Det finns också många andra slag av familjer i Finland. Nuförtiden anses inte far- eller morföräldrar höra till kärnfamiljen, även om de är viktiga. I genomsnitt håller finländare mindre kontakt med sina släktingar än människor i många andra länder. Men relationerna till släkten är väldigt olika i olika familjer. Många har en nära relation till sina föräldrar och syskon livet ut.

De finländska familjerna har ändrats mycket genom tiderna. Förut hörde fler människor till familjen. Familjerna hade många barn och ofta bodde också far- eller morföräldrar och till exempel kusiner eller adoptivbarn i samma hushåll. Familjemedlemmarna arbetade ofta tillsammans i jordbruksarbete och livsstilen var grupporienterad. Den stora familjens och släktens uppgift var att ta hand om varandra. Alla delade hem och mat samt glädje och sorg. Det är typiskt för en kollektiv, eller grupporienterad, kultur. I dag är kulturen i Finland individualistisk, det vill säga individorienterad. Det betyder att var och en ansvarar för sig själv och sina handlingar och alla har rätt att bestämma över sitt eget liv.

Familjernas barnantal har minskat sedan början av 1900-talet. I dag består familjen i Finland oftast av mamma och pappa och ett eller två barn. Ännu för 100 år sedan, när de flesta finländare bodde på landsbygden, födde kvinnorna i genomsnitt 5 barn.

Från jordbrukssamhället till staden

På landet var det lätt att ta hand om en stor barnskara eftersom barnen kunde vara med i jordbruksarbetet och bostäderna vanligen var större än i städerna. En viktig orsak till ändringarna i familjerna var urbaniseringen. Många människor flyttade under 1900-talet från landsbygden till städerna för att få arbete och flyttrörelsen fortsätter fortfarande.

Flytten till städerna påverkar oundvikligen också familjelivet. Släktens kollektivitet har nästan försvunnit i och med urbaniseringen och livet har blivit mer individualistiskt. I städerna är hemmen

mindre än på landet och därför är också familjerna mindre. Barnen vårdas utanför hemmet en stor del av dagen, medan föräldrarna jobbar. Mor- och farföräldrar bor sällan i samma bostad som sina barnbarn.

Förutom av urbaniseringen har familjekulturen påverkats av de ekonomiska förhållandena. Människorna som flyttade till städerna fick avlönat arbete, ofta i en fabrik eller inom servicebranschen. När människorna började få lön var de inte längre beroende av sina släktingar. Finska staten började också stöda medborgarna med socialtjänster och ekonomiska förmåner. Tidigare var det ekonomiska och sociala stödet familjens och släktens ansvar, men i och med urbaniseringen och utvecklingen av välfärdsstaten har ansvaret överförs från släkten till staten. Målet är att alla människor med hjälp av understöd ska kunna klara sig även om de inte får hjälp av släkt eller vänner.

Förändringen i kvinnans ställning och dess inverkan på familjen

I Finland har kvinnor och män samma värde och ställning i samhället samt samma rättigheter och skyldigheter. Så har det inte alltid varit. Under många århundraden kontrollerade männen kvinnornas liv. Ännu för hundra år sedan kunde mannen besluta för sin hustru om hon skulle förvärvsarbeta eller delta i samhällelig eller annan verksamhet utanför familjen.

På 1800-talet föddes kvinnosaksrörelsen i Europa och Förenta staterna. Den strävade till att främja likställdhet mellan kvinnor och män. I Finland fastslogs år 1864 en lag som befriade ogifta kvinnor från förmyndarskap. De fick alltså börja bestämma om sina egna angelägenheter. Men gifta kvinnor var fortfarande underställda sin mans förmyndarskap.

Kvinnor förväntades välja antingen arbetsliv eller äktenskap. Att förena familj och arbetsliv var vanligen inte möjligt. Ofta sade arbetsgivare upp kvinnliga arbetstagare om de gifte sig. Många kvinnor valde arbetet och under 1900-talets första årtionden blev det vanligare än förut att vara ogift.

I början av 1900-talet stiftades lagar genom vilka kvinnorna fick viktiga ekonomiska och politiska rättigheter. Sådana lagar var till exempel:

- 1906 rätt att rösta och ställa upp som kandidat i riksdagsvalet
- 1919 rätt att idka näring utan mannens samtycke
- 1922 rätt att själv ingå arbetsavtal utan sin man
- 1922 lagen om läroplikt som garanterade både flickor och pojkar rätt att lära sig
- 1930 äktenskapslagen som gjorde mannen och hustrun jämställda i äktenskapet

Kvinnorörelserna och kvinnliga politiker krävde länge en förnyelse av Finlands äktenskapslag. När den nya äktenskapslagen trädde i kraft 1930 befriades kvinnorna från sin mans förmyndarskap. Sedan dess har kvinnorna betraktats som myndiga även i äktenskapet. En myndig kvinna har samma rättigheter som en man och hon kan själv besluta om sina angelägenheter.

Att kombinera arbete och familjeliv

Före andra världskriget förvärvsarbetade inte så många kvinnor, men allt ändrades när kriget började. Under krigsåren 1939-1944 var männen vid fronten och kvinnorna skötte männens arbete i fabriker och på jordbruk. Många kvinnor fortsatte förvärvsarbeta efter kriget.

Ännu på 1950-talet skötte kvinnorna större delen av hushållsarbetet och barnvården och många förvärvsarbetade fortfarande inte. I och med urbaniseringen började allt fler kvinnor förvärvsarbeta och på 1970-talet var det redan vanligt. Kommunerna började erbjuda barndagvård och det blev allt vanligare att kvinnor gick på jobb.

Kvinnornas förvärvsarbete påverkade hela familjen i och med att mamman inte var hemma med barnen hela tiden. Förvärvsarbetet gav kvinnorna självständighet och egna pengar. I takt med att kvinnor utbildade sig och förvärvsarbetade mer ökade deras möjligheter att påverka sina egna och familjens angelägenheter.

Det har redan länge varit möjligt att kombinera förvärvsarbete och familjeliv i Finland. Både kvinnor och män kan själva besluta hur de vill försöka kombinera arbetet med ett eventuellt familjeliv.

Familjeplanering

Familjeplanering betyder att påverka antalet barn som föds, till exempel med hjälp av preventivmedel. I och med att kvinnans ställning har blivit starkare har också familjeplanering blivit allmännare. Preventivmedel blev allmänt tillgängliga på 1960-talet och till följd av detta har familjerna i dag färre barn än förut.

Finlands individualistiska kultur och familjerna

I och med de samhälleliga förändringarna under 1900-talet gick familjekulturen i Finland i hög grad från kollektiv till individualistisk. Individen är inte längre beroende av släkten och familjen utan samhället har ansvaret att sköta åldringar och hjälpa alla som behöver hjälp. Alla kan själva välja vem de vill ha att göra med. I en individualistisk kultur är människorna vana vid att var och en behöver ta ansvar endast för sig själv och sina barn under 18 år.

Frihet till egna val

I en individualistisk kultur ser människorna sig själva främst som individer, inte som delar av en grupp. Så är det också i Finland. Individen får och förväntas också fatta självständiga beslut i fråga om sitt liv. Enligt Finlands grundlag har alla rätt till personlig frihet.

Varje människa kan i Finland vara sådan hon vill och leva sitt liv som hon vill, så länge hon följer lagarna. Men individers handlingar påverkas också av kulturella normer. Med kulturella normer avses det som människor allmänt anser vara rätt och fel. I en individualistisk kultur har individen mer frihet att besluta om sina egna angelägenheter och samhällets moralregler är vanligen inte så strikta som i kollektivistiska kulturer. Skilsmässa anses till exempel vanligen inte som något otillbörligt.

Valet av partner

Individens frihet att göra egna val syns också i människorelationerna. I en individualistisk kultur får både män och kvinnor välja sin partner själv. Unga vuxna får bestämma om sina angelägenheter självständigt och behöver inte få lov till sina beslut av föräldrar eller släktingar. Många finländare diskuterar visserligen sina beslut med släktingar, men i regel respekteras familjens och individens privatliv.

Individens rätt till egna beslut och den romantiska kärlekens ideal har förändrat familjerna. Många hinner under livet sällskapa med flera partners. Människor sällskapar ofta länge innan de beslutar sig för att flytta ihop eller gifta sig. Ett fungerande parförhållande anses som en viktigt grund för lycka och lycka anses som en viktig grund för familjen.

Personlig integritet

Enligt lagen har alla rätt till personlig integritet. Det innebär bland annat sexuell självbestämmanderätt, det vill säga att alla har rätt att bestämma över sin egen kropp och sin sexualitet. Var och en kan själv välja sin partner, men en vuxen får inte ha sex med en person som är under 16 år. Ingen får tvingas till sex. Sexuella frågor kan diskuteras rätt så öppet i Finland, men vanligen bara med närstående människor.

Alla har rätt att vistas på offentliga platser utan att bli sexuellt trakasserade. Det betyder att man inte får röra någon utan dennes tydliga samtycke.

När det gäller barn betyder den personliga integriteten också att kroppslig bestraffning av barn är förbjuden. Dessutom måste barnets åsikt enligt lagen höras när beslut som rör barnets liv fattas. Barnet har alltså rätt till delaktighet i frågor som gäller barnet. Det här stöder barnets utveckling och en sund självkänsla.

Äktenskap och samboende

Äktenskapet är ett juridiskt avtal mellan makarna. Alla par gifter sig inte även om de är i ett fast parförhållande. Parförhållandets juridiska status definierar personens civilstånd. Civilståndet är en uppgift som registreras i Finlands befolkningsdatasystem. Civilståndet berättar om en person officiellt är i ett parförhållande eller inte. En person kan till civilståndet vara gift, ogift, fränskild, änka eller i ett registrerat parförhållande.

Äktenskap

Cirka 2 miljoner som bor i Finland är gifta. Det betyder att de ingått äktenskap. Ett äktenskap är ett lagstadgat förhållande mellan två människor. När två människor ingår äktenskap blir de varandras makar. Makar har rättigheter och skyldigheter. Makarna är jämställda i äktenskapet. De har alltså samma rättigheter och skyldigheter.

Äktenskapet förr och nu

Idealet för ett parförhållande anses i västvärlden i dag vara att ett romantiskt kärleksförhållande leder till äktenskap. Den romantiska synen på äktenskapet är etablerad i Finland, men så har det inte alltid varit.

Länge var äktenskapets huvudsyfte att ordna de sociala och ekonomiska relationerna mellan människogrupper så att de var fördelaktiga till exempel med tanke på jordäggande. Enligt medeltida lag var äktenskapet ett avtal mellan två släkter, med syftet att producera barn, arvingar till släkterna. När äktenskapet ingicks övergick hustrun från sin egen släkt till sin mans släkt. Mannens familj måste betala ett brudpris i form av gåvor eller pengar åt hustruns familj.

Arrangerade eller överenskomna äktenskap används inte längre i Finland. Äktenskapet är ett frivilligt val och ingen kan tvingas till det. I parförhållandet kan parterna själva bestämma vilka roller de ska ha i familjen. Tidigare ansåg man att kvinnan har ansvaret för hushållsarbetena och vården av barnen, medan mannen ska arbeta och trygga familjens ekonomi. I dag kan varje familj själv bestämma hur man fördelar ansvaren.

Ännu i början av 1980-talet gifte sig kvinnor första gången i genomsnitt vid 25 års ålder. Nuförtiden ingås det första äktenskapet i medeltal vid 30 års ålder.

Jämlik äktenskapslag

Det har gjorts ändringar i Finlands äktenskapslag genom tiderna. Sedan 2017 är äktenskapslagen i Finland jämlik. Det betyder att också par av samma kön kan ingå äktenskap. Innan det här kunde manliga par och kvinnliga par bara registrera sitt parförhållande. Ett registrerat partnerskap var ett äktenskapslikt avtal där makarna ändå inte hade alla de rättigheter som makarna i ett äktenskap hade.

Stiftandet av en jämlik äktenskapslag har samband med att man i alla västländer under de senaste årtiondena börjat fästa mer uppmärksamhet vid rättigheterna hos människor som hör till sexuella minoriteter och könsminoriteter, liksom vid andra människorättsfrågor. Så har det inte alltid varit. I Finland var homosexualitet ett brott till år 1971. Diskriminering, det vill säga ojämlik behandling, på grund av sexuell läggning har varit olaglig sedan år 1995.

Att ingå äktenskap

Enligt lagen kan var och en som inte har något hinder mot äktenskap gifta sig. Innan äktenskapet ingås undersöks om det finns hinder mot äktenskapet. Finns det inga hinder får personen ett intyg över detta.

En utlänning som vill gifta sig i Finland kan bli tvungen att skaffa dokument från sitt hemland. Därför behöver man reservera tid för undersökandet av hindersfriheten.

Hinder mot äktenskap

Månggifte är i lag förbjudet i Finland. I Finland kan en människa vara gift med bara en person åt gången. En person som redan är gift eller i ett registrerat partnerskap kan inte gifta sig på nytt utan att först skilja sig från sin första make.

Ett barn kan inte gifta sig. Åldersgränsen för äktenskap är 18 år. Man kan anhålla hos justitieministeriet om undantagstillstånd för en minderårigs äktenskap. Också nära släktskap är ett hinder för äktenskap. Man kan till exempel inte gifta sig med sin förälder, sitt barn, sitt syskon eller sitt halvsyskon.

Förlovning

Vanligen förlovar sig ett par innan de gifter sig. Förlovningen är en fritt formulerad överenskommelse om att paret kommer att gifta sig senare. Förlovningen är inte ett juridiskt avtal och det förpliktigar inte till något inför lagen. Förlovningen är frivillig. Lagen kräver inte förlovning före äktenskap. Som ett tecken på förlovningen bär parterna ofta en ring på vänstra ringfingret. På samma finger bärs också vigselringen, som är ett tecken på äktenskap.

Vigseln

Äktenskapet ingås med en kyrklig eller en civil, alltså icke-kyrklig, vigsel. Om makarna väljer en kyrklig vigsel förrättas den av en person i ett registrerat religiöst samfund som har vigselrätt, oftast en präst inom den lutherska eller ortodoxa kyrkan. Om makarna vill ha en civil vigsel förrättas den av en tjänsteman med vigselrätt, till exempel en notarie. Civila vigslar förrättas vanligen i magistraten. När paret är viggt är de gifta och är alltså varandras makar.

Namnändring

När ett par gifter sig tar kvinnan ofta mannens efternamn. Mannen kan också ta kvinnans efternamn eller så kan båda behålla sina egna efternamn. Den som vill kan också ta ett dubbelnamn, det vill säga lägga till makens släktnamn efter det egna.

Rättigheter och skyldigheter i äktenskapet

Makarnas rättigheter och skyldigheter är fastställda i äktenskapslagen. Lagen stadgar att makarna i äktenskapet ska visa ömsesidig tillit och verka tillsammans för familjens bästa. Enligt lagen är makarna i äktenskapet skyldiga att ta hand om varandra, sina barn, sitt hem och sin gemensamma ekonomi. Makarna har underhållsskyldighet. Om alltså den ena maken är arbetslös eller hemma med ett barn måste den andra köpa mat och kläder åt maken.

Enligt lagen har alla sexuell självbestämmanderätt även i äktenskapet, som i alla relationer. Våldtäkt, det vill säga att tvinga till sex, är ett brott i äktenskapet precis som utanför det. Våld i parförhållandet är också ett brott i Finland.

I hälsofrågor har man rätt att få kännedom om sin makes hälsotillstånd och besluta om dennas vård om maken inte själv kan göra det till exempel av hälsoskäl.

Makar kan ha gemensam egendom, men de äger själv sin egen egendom. Den ena kan till exempel inte sälja den andras egendom. Man kan inte heller sälja en stor mängd gemensam egendom utan den andras samtycke. Om ett gift par tar lån tillsammans ansvarar de tillsammans för att betala tillbaka lånet. Om den ena maken tar ett lån själv, ansvarar hen ensam för tillbakabetalningen.

Giftorätt

Makarnas ekonomiska ställning tryggas med giftorätt. Giftorätt betyder att vid skilsmässa räknas makarnas egendom ihop och delas så att båda får var sin hälft. Om maken dör delas det gifta parets egendom mellan den överlevande maken och den avlidnas barn. Giftorätten kan inte upphävas med ett testamente.

Äktenskapsförord

Om makarna vill behålla sin egendom separat kan de upprätta ett äktenskapsförord. När makarna undertecknar äktenskapsförordet gäller inte giftorätten längre. Med äktenskapsförordet avtalas hur egendomen delas om den ena dör eller det blir skilsmässa. Det är mycket vanligt att makar upprättar ett äktenskapsförord. Om äktenskapet slutar i skilsmässa uppstår ofta gräl om egendomen. Sådana gräl kan undvikas med äktenskapsförord.

Samboförhållande

Alla par ingår inte äktenskap. Om parterna inte är gifta men bor tillsammans är de i ett samboförhållande. Då är de varandras sambor.

Samboförhållandet har inget skriftligt avtal. Inför lagen har samborna inte samma rättigheter och skyldigheter som gifta par. Sambor är inte underhållsskyldiga i förhållande till varandra och de ärver inte varandra om den ena dör. Sambor kommer överens sinsemellan hur de delar familjens inkomster och utgifter.

Samboförhållandet förr och nu

Samboende har blivit vanligare under de senaste årtiondena. I var tredje familj är mamman och pappan inte gifta med varandra. Före 1980-talet var pappan och mamman gifta i nästan alla barnfamiljer. I dag bor de flesta unga par ihop innan de gifter sig. Det är också vanligt att samboende får barn. Även om samboförhållanden är vanliga gifter sig de flesta människor någon gång i livet.

Barnets ställning är i stort sett den samma oberoende av om barnets föräldrar är gifta eller inte. Barnet kan få vilkendera föräldrarnas efternamn som helst och barnet har rätt att arva föräldrarna och få familjepension om en förälder dör. Båda föräldrarna, oberoende av om de är gifta med varandra eller inte, är underhållsskyldiga i förhållande till sitt barn.

Äktenskapsskillnad

Äktenskapsskillnad, det vill säga upplösande av äktenskapet, kan man ansöka om tillsammans eller ensam. För det behövs inte båda parternas samtycke eller särskilda motiveringar. Ansökan om äktenskapsskillnad lämnas in skriftligen hos tingsrätten. Domstolen undersöker inte relationen mellan makarna eller orsaken till ansökan.

När ansökan lämnats in börjar en betänketid på sex månader. Under betänketiden kan ansökan återtas om man ändrar sig och inte vill skilja sig. När betänketiden är över görs en ny ansökan. Sedan träder äktenskapsskillnaden i kraft och äktenskapet tar slut. Ibland uppkommer gräl om egendom eller ett barns ställning i samband med skilsmässa. Då kan de skilda makarna behöva hjälp av en jurist.

Orsaken till skilsmässa är vanligen att parförhållandet inte fungerar. Äktenskapet kan sluta i skilsmässa om makarna har olösta gräl. Andra orsaker är otrohet, rusmedelsproblem och psykiska

problem. Ofta försöker paren lösa sina problem genom att diskutera och de kan också få hjälp till exempel genom parterapi.

Skilsmässor är vanliga i Finland i dag och människor behöver inte stanna kvar i olyckliga äktenskap. Skilsmässa är inget att skämmas för i Finland. Det är också vanligt att människor gifter sig på nytt. Över hälften av de par som gift sig lever resten av livet tillsammans.

Barnets ställning vid skilsmässa

Om ett par som skiljer sig har barn måste makarna komma överens om hur barnen tas om hand i fortsättningen. Föräldrarna måste besluta vem som är barnets vårdnadshavare. Vårdnadshavarens uppgift är att sköta barnet och besluta om frågor som rör barnet. I Finland måste också barnet höras i frågor som rör barnet själv.

Det är vanligt att båda föräldrarna är barnets vårdnadshavare även efter skilsmässan. De har gemensam omvårdnad och beslutar alltså tillsammans om barnets angelägenheter, fast de inte längre lever tillsammans. Föräldrarna måste besluta hos vem av dem barnet ska bo. Barnets adress kan vara bara på ett ställe, men barnet kan bo turvis hos båda föräldrarna om familjen kommer överens om det. Det är ganska vanligt att barn bor halva tiden med den ena föräldern och halva tiden med den andra. Då är det viktigt att hemmen är relativt nära varandra så att barnet inte får för lång väg till skolan från någotdera hemmet.

Många barn vars föräldrar skilt sig träffar sin ena förälder bara på veckosluten eller mer sällan. Barnet har rätt att träffa båda sina föräldrar. Barn över 12 år har rätt att bestämma om de alls vill träffa sin andra förälder. Kommunens socialservice sköter avtalsfrågor som rör barnens vårdnad och umgängesrätt tillsammans med barnets föräldrar.

Ibland utses endast den ena föräldern till officiell vårdnadshavare för barnet. Så kan man göra till exempel om föräldrarna inte alls kan diskutera barnets angelägenheter eller om den ena föräldern bor utomlands. Det här kallas ensamförsörjning.

Föräldrarna har ekonomiskt ansvar för sina barn. De måste alltså se till att barnet har mat och kläder. Även om föräldrarna skiljer sig har båda fortfarande ekonomiskt ansvar för barnet. Den förälder som barnet bor hos får underhållsbidrag i form av pengar av den andra föräldern. Pengarna används till barnets boende, mat, kläder och andra utgifter.

Medling i familjefrågor

I äktenskapslagen stadgas att konflikter och rättsliga frågor i en familj i första hand ska utredas genom förhandling mellan parterna. Konflikter kan uppstå till exempel gällande arvsfrågor eller ett barns umgängesrätt. Om konflikterna inte löser sig kan man be om hjälp av en familjemedlare. Familjemedling är en frivillig, konfidentiell och för kunden kostnadsfri socialtjänst som kommunen ordnar.

Många slag av familjer

Den vanligaste familjemodellen i Finland är kärnfamiljen, det vill säga en mamma, en pappa och deras gemensamma barn. Utöver kärnfamiljen finns det många andra sätt att leva familjeliv i Finland.

Barnlösa par

När man talar om en familj tänker man ofta på en barnfamilj. Men det är vanligt att det i en familj finns bara två vuxna. Alla par vill inte ha barn och beslutar sig därför för att vara utan. Många par är nöjda med sitt liv utan barn och de behöver inte motivera sitt val för andra.

En del par får inte barn fast de skulle vilja. För dem som lider av barnlöshet finns det fertilitetsbehandlingar med syftet att öka sannolikheten för en graviditet. Par kan också överväga att adoptera barn. Ett adoptivbarn är biologiskt någon annans barn, men genom adoptionen får barnet nya föräldrar. I Finland adopteras barn ofta från utlandet.

Enföräldersfamiljer

Om det i en familj finns barn men bara en förälder talar man om en enföräldersfamilj. Ensamförsörjaren är vanligen antingen frånskild eller änka. En del ensamförsörjare har skaffat barnet själv. Det har alltså aldrig funnits en annan vuxen i familjen.

Den vanligaste orsaken till ensamförsörjning är skilsmässa. Vanligen bor barnen med mamman efter en skilsmässa och därför är största delen av ensamförsörjarna kvinnor. Det finns också ensamstående pappor i Finland.

Oftast vistas den ensamstående förälderns barn också hos sin andra förälder. Den andra föräldern är också skyldig att delta i barnets försörjning och vanligen har barnet rätt att träffa föräldern. I vissa fall kan en ensamförsörjare vara ensam om att ha ansvaret för sitt barn.

Att kombinera vården av barnen med förvärvsarbete kan vara utmanande i enföräldersfamiljer. Därför kan ensamstående föräldrars ekonomiska situation vara väldigt tuff och det kan ibland vara emotionellt tungt att sköta barnen ensam. Finska staten stöder ensamförsörjare så att enföräldersfamiljer inte ska vara i en svagare ställning än andra. Vissa förmåner som FPA betalar ut har ensamförsörjartillägg. Enföräldersfamiljer får alltså ett lite högre understöd än tvåföräldersfamiljer.

Styvfamiljer

I Finland är det vanligt att människor som skilt sig gifter sig på nytt eller sambor. En styvfamilj är en familj där alla barn inte är föräldrarnas gemensamma. I en styvfamilj är mannen styvpappa åt fruns barn och kvinnan styvmamma åt mannens barn. Barn som har bara en gemensam förälder är halvsyskon. Ofta kan barnen i styvfamiljer ha två hem. Barnen kan bo en del av tiden hos sin andra förälder.

Styvfamiljer har blivit vanligare i Finland under de senaste årtiondena. I dag hör vart tionde minderårigt barn till en styvfamilj.

Regnbågsfamiljer

I Finland kallas familjer med par av samma kön för regnbågsfamiljer. Regnbågen är en symbol för sexuella minoriteter och könsminoriteter. Det finns olika regnbågsfamiljer. En regnbågsfamilj kan bestå till exempel av två kvinnor och deras barn.

I Finland har man länge arbetat för lika rättigheter för sexuella minoriteter och regnbågsfamiljer. Attityderna mot sexuella minoriteter har småningom blivit mer godkännande. Den jämlika äktenskapslagen som trädde i kraft 2017 har förbättrat rättigheterna inför lagen för regnbågsfamiljer och barn som lever i dem.

Ensamboende

Över en miljon människor bor ensamma i Finland. Fast de bor ensamma har de vanligen närstående människor, till exempel föräldrar, vuxna barn, andra släktingar eller viktiga vänner. Människor som inte lever i ett parförhållande kallas ofta singlar.

Barnets omvårdnad och tjänster för barnfamiljer

I internationella jämförelser är Finland ett av världens bästa länder för mammor och barn. Det betyder att barnen får bra vård och risken för mammor att dö under graviditeten eller vid förlossningen är ytterst liten. Mammorna och barnen mår bra för att Finland har bra hälsovårdstjänster för alla gravida och småbarn.

Finska staten har länge satsat på barnens välfärd. I slutet av 1800-talet väckte det oro att barndödligheten var hög och att svaga barn växte upp till svaga vuxna. Därför grundades organisationer som arbetade för barnfamiljernas väl, bland annat Mannerheims barnskyddsförbund, och man började utveckla tjänster som främjade barnens välfärd. Organisationerna poängterade vikten av nyttig mat och hygien för nationens hälsa.

Det stiftades lagar till skydd för barnen. Lagarna förbjöd att barn arbetade med tungt arbete och fastslog att barnen skulle gå i skola. Medicin, hygien och allmän hälsokunskap gick snabbt framåt. Barndödligheten har sjunkit enormt sedan 1940-talet då rådgivningsverksamheten började direkt efter andra världskriget. I dag är det mycket sällsynt att ett barn dör vid förlossningen eller innan det fyllt ett år.

Föräldrarnas skyldigheter

Alla barn under 18 år har en vårdnadshavare. Vanligen är båda föräldrarna barnets vårdnadshavare. I särskilda fall kan någon annan vara vårdnadshavare för barnet. Vårdnadshavaren beslutar om barnets vård, fostran, boende och andra viktiga saker. Enligt finsk lag måste man också lyssna på barnets önskemål och barnet ska ha en trygg miljö samt positiva och nära relationer. Vårdnadshavarna är skyldiga att se till att barnet kan må bra och utvecklas balanserat.

När barnet fyller 18 år blir hen myndig och får själv besluta om alla sina egna angelägenheter. Många unga blir tidigt självständiga och flyttar från sina föräldrar snart efter att de blivit myndiga. Finska staten stöder ungas möjlighet att bli självständiga och flytta hemifrån ekonomiskt. FPA betalar till exempel högre studiestöd och bostadsbidrag när den unga inte längre bor med sina föräldrar.

Att få barn

I dagens Finland får människor i genomsnitt sitt första barn vid 30 års ålder. En del får barn redan tidigare, men allt oftare får man barn först vid högre ålder. Stadsbor och högt utbildade får vanligen barn senare än andra.

Graviditet

När en kvinna tror sig vara gravid kan hon först göra ett graviditetstest hemma. Sådana test kan man köpa på apoteket. Om testet är positivt bör hon kontakta hemkommunens rådgivning och boka tid hos en hälsovårdare. På rådgivningen kontrollerar man om kvinnan är gravid. I början av graviditeten uppskattas den beräknade tiden, det vill säga ungefär när man tror att babyn ska födas.

Rådgivningen

Rådgivningen är en hälsovårdstjänst där den väntande mamman och familjen får handledning, träning och råd. På barnrådgivningen följer man med och undersöker barnets tillväxt och utveckling och diskuterar sådant som rör barnet med familjen. Rådgivningen är gratis och alla familjer kan gå dit.

Största delen av föderskorna besöker utöver rådgivningen också sjukhuset och bekantar sig med förlossningsavdelningen. Nuförtiden går föräldrarna också på förlossningsförberedelsekurs på rådgivningen och på ultraljudsundersökning av fostret, där fostrets utveckling undersöks. Vid ultraljudsundersökningen kan man se fostret på en skärm.

Moderskapsförpackningen

FPA ger alla mammor som bor permanent i Finland ett moderskapsunderstöd. De flesta väljer att ta moderskapsunderstödet i form av en moderskapsförpackning, eller mammalåda, som innehåller sådant som barnet behöver under sina första månader, såsom kläder, en sovpåse och vårdartiklar. Lådan som allt är packat i kan användas som första säng åt babyn. Om mamman inte vill ha mammalådan kan hon välja att få understödet i form av pengar. Hon kan ansöka om moderskapsunderstödet hos FPA i slutet av graviditeten.

Moderskapsunderstödet började delas ut åt mindre bemedlade mammor på 1930-talet. Med hjälp av moderskapsunderstödet fick man mammorna att besöka hälsovården och barndödligheten började minska. Sedan år 1949 har alla mammor fått understödet.

Erkännande av faderskap

Om föräldrarna till ett barn som föds är gifta anses mannen automatiskt vara barnets far. I ett samboförhållande är det annorlunda. Om barnet föds i en familj där föräldrarna inte är gifta måste pappan erkänna faderskapet, alltså meddela att han är far till barnet. Faderskapet kan erkännas redan på rådgivningen under graviditeten eller efter att barnet fötts hos en barntillsyningsman. Efter erkännandet av faderskapet kan pappan bli barnets andra vårdnadshavare.

Förlossningen och barnets första dagar

I Finland föder nästan alla kvinnor på ett förlossningssjukhus. En barnmorska är en yrkesperson inom hälsovården som hjälper vid förlossningen. Ofta är också barnets pappa med vid förlossningen.

De flesta barn föds vaginalt. Om det uppstår problem med den vaginala förlossningen kan man göra ett kejsarsnitt. Då tas babyn ut genom ett snitt som görs i mammans mage. Vanligtvis är mamman och barnet på sjukhuset ett par dagar efter förlossningen.

Kvinnlig könsstypning och förlossning

Om mammans könsorgan har stympats kan det försvåra förlossningen och öka smärtan. Även om det i Finland finns relativt få föderskor vars könsorgan sytts ihop är barnmorskorna utbildade att vid behov utföra en öppningsoperation. Den borde helst göras redan före förlossningen för att minska smärtan, men åtgärden kan utföras även i förlossningssalen. Att sy ihop vaginans öppning igen efter förlossningen är i Finland förbjudet i lag.

Stympning av flickors och pojkars könsorgan

I Finland är stympning av flickors könsorgan förbjudet. Med stympning av flickors könsorgan avses en åtgärd där en del av de yttre könsorganen avlägsnas eller skadas på något annat sätt. Ibland avlägsnas de yttre könsorganen helt vid stympningen och vaginan sys ihop.

Könsstympning kan orsaka allvarliga hälsoproblem, till exempel svåra inflammationer, urineringssvårigheter och problem med att menstruationsblodet inte kan rinna ut normalt. Det kan uppstå problem i det sexuella samlivet och kvinnan kan ha svårt att njuta av sex. Stympningen ökar också riskerna vid graviditet och förlossning.

Stympning av flickors könsorgan klassificeras i Finland som grov misshandel som kan leda till flera års fängelsestraff. Finska medborgare och flickor som bor permanent i Finland får inte heller stympas i något annat land.

Alla som arbetar med barn måste göra en barnskyddsanmälan, det vill säga meddela åt socialmyndigheterna, om de misstänker att någon planerar stympning av en flickas könsorgan. En barnskyddsanmälan görs också om man tror att en stympning redan gjorts.

I vissa länder stympas både pojkars och flickors könsorgan. I Finland är stympning av pojkars könsorgan, alltså omskärelse, inte förbjudet i lag, men det görs inte i den offentliga hälsovården utan medicinsk orsak.

När man har en baby eller ett litet barn

På rådgivningen hjälper man mamman och babyn att må bra. På rådgivningen får barnet bland annat vaccinationer som ger ett livslångt skydd mot smittsamma sjukdomar. Kommuner och många organisationer stöder barnfamiljer med olika tjänster. På rådgivningen berättas om tjänsterna enligt behov.

Babyn behöver mycket omvårdnad och närhet. Det är bra att amma små bebisar om det bara är möjligt. Bröstmjolk är den hälsosammaste maten för babyn. Den nyblivna mamman får stöd i ammandet på sjukhuset och rådgivningen samt till exempel på Amningshjälpens webbplats <https://imetys.fi>. Ammandet kan vara svårt i början, men går att lära sig precis som annan babyvård. Det är bra att tala mycket med barnet redan från födelsen. Det främjar barnets utveckling och ökar tillgivenheten mellan föräldern och barnet.

Föräldraledighet och förmåner

När barnet fötts får föräldrarna sköta barnet hemma. FPA betalar ekonomiskt stöd för den tiden. Föräldrarna får inte stöden automatiskt utan måste ansöka om dem hos FPA. Med stöden försöker samhället ersätta lönen för den tid föräldrarna inte är på arbetet.

Barnfamiljernas förmåner har tagits fram för att alla barn ska kunna vara i sina föräldrars närhet när de är små och för att det tidiga babystadiet ska gå så bra som möjligt i familjen. Under babystadiet utvecklas barnets hjärna snabbt och därför är det viktigt att babyn har nära relationer till andra människor.

Oftast är mamman hemma med barnet i cirka 9 månader och återvänder sedan till förvärvsarbetet. Efter det stannar många pappor hemma med barnet en tid. Många föräldrar gör också kortare arbetsdagar när barnet är litet.

Moderskapsledighet och moderskapspenning

En gravid kvinna blir hemma från arbetet ungefär en månad innan babyn föds. Då börjar moderskapsledigheten och FPA betalar moderskapspenning i 4 månader. Mamman måste meddela sin arbetsgivare om mammaledigheten i god tid innan den börjar. Alla mammor som haft rätt till finskt socialskydd i minst ett halvår innan den beräknade tiden får moderskapspenning.

Föräldraledighet och föräldrapenning

Föräldraledigheten börjar genast efter moderskapsledigheten och varar i ungefär ett halvt år. Föräldraledigheten kan utnyttjas av mamman eller pappan. Vanligen blir mamman på föräldraledighet direkt efter moderskapsledigheten. Föräldrarna kan också deltidsarbeta och sköta barnet turvis. Om familjen får tvillingar är föräldraledigheten längre.

Faderskapsledighet och faderskapspenning

Pappan kan utnyttja 9 veckor av faderskapsledighet. Tre veckor kan tas samtidigt med mammaledigheten. Ofta tar pappor en kort pappaledighet precis när barnet fötts och fortsätter pappaledigheten när mamman återvänder till sitt arbete. Resten av pappaledigheten kan man ta också senare, men senast innan barnet fyller 2 år.

Vårdledighet och hemvårdsstöd

Efter föräldraledigheten kan ena föräldern stanna hemma på vårdledighet utan lön tills barnet fyller 3 år. Under vårdledigheten kan man få hemvårdsstöd som är en penningförmån från FPA.

Barnbidrag

FPA betalar ett månatligt barnbidrag för varje barn. Barnbidragets syfte är att stöda familjens ekonomi. Barnbidraget betalas till slutet av den månad då barnet fyller 17 år.

Småbarnsfostran i barndagvård

Största delen av barnen är i barndagvård före skolåldern. Dagvård är småbarnsfostran i daghem, hos en familjedagvårdare eller i en klubb. Familjedagvård betyder att en utbildad vårdare sköter barnen i sitt eget hem. Föräldrar kan ansöka om dagvårdsplats med en blankett som finns på hemkommunens webbplats. Ansökningsblanketten kan skickas elektroniskt eller per post.

Alla barn under skolåldern har rätt till dagvård, men det är inte obligatoriskt att delta i den. Föräldrarna beslutar om sitt barns deltagande i småbarnsfostran. Enligt undersökningar verkar deltagande i småbarnsfostran positivt på barnets utveckling.

Dagvårdsavgifterna beror på familjens inkomster och antalet barn. Föräldrarna kan ansöka om dagvårdsplats hos kommunen eller ett privat daghem. Normalt ordnas dagvård till exempel kl. 6.30–17.30, men om föräldrarna har andra arbetstider kan de försöka komma överens om andra vårdtider med dagvårdsplatsen.

Vad gör barnen i dagvården?

Det är ofta möjligt att besöka daghemmet och träffa barndagvårdarna innan barnet börjar i dagvården. Samarbetet mellan hemmet och dagvården är viktigt för att barnets utveckling ska kunna stödas på bästa sätt. Föräldrarna träffar personalen varje dag när de tar barnet till dagvården och hämtar det därifrån.

I dagvården får barnet fostran, undervisning och vård. Barnets språkkunskap utvecklas fort och hen lär sig sociala färdigheter. Barnen äter frukost, lunch och mellanmål i dagvården. De är ute och leker och vilar också.

Målsättningen är att barnen lär sig att vara aktiva och utvecklar en önskan att lära sig. I dagvården är fostran inte sträng, utan man anser att barnet lär sig självbehärskning bättre med mild vägledning. I småbarnsfostran är det viktigt att barnen får leka, röra sig, uttrycka sig och vara tillsammans med andra barn.

Alla barn är olika och därför görs en individuell plan för småbarnsfostran upp för varje barn. Föräldrarna och dagvårdaren träffas och diskuterar barnet. Samtidigt skriver dagvårdaren en plan där barnets utveckling, tillväxt och lärande samt hur de kan främjas beskrivs.

Dagvård organiseras också av kommuner, organisationer och församlingar i form av dagklubbar. Kommunernas lekparkar har också klubbverksamhet. Klubbarna varar vanligen ett par timmar. I klubbarna leder vuxna barnen i lek, sång, pyssel och andra aktiviteter.

Stöd för familjer i problemsituationer

Om en familj har problem finns det stöd och hjälp att få. I Finland erbjuder samhället tjänster med syftet att främja familjens välmående och barnens balanserade tillväxt.

Familjearbete och barnskydd

Föräldrarna har ansvaret för barnets omvårdnad och fostran. Men de har rätt att få hjälp av samhället om de behöver det. De kan få hjälp av det kommunala barnskyddet, som verkar i samband med kommunens socialtjänster. Det kommunala barnskyddets uppgift är att trygga barnens rättigheter och stöda föräldrarna i fostran av barnen.

I Finland stadgas barnskyddet i barnskyddslagen. Målsättningen med barnskyddet är att garantera barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö och en balanserad utveckling. Barnskyddslagen gäller alla barn som bor i Finland. Barnskyddsmyndigheternas representanter är yrkespersoner inom socialarbete och socialhandledning och deras verksamhet grundas på lagen.

Finland har ett förebyggande familjearbete. Det betyder att man försöker åtgärda problem redan i ett tidigt stadium. Det finns många tjänster med syftet att förebygga svåra situationer och underlätta familjernas vardag. Barnfamiljer kan få till exempel rådgivning i fostran och familjefrågor eller hjälp av en yrkesperson med olika sysslor i hemmet, såsom städning, tvätt och butiksbesök.

Ibland kan ett barn eller en familj få en stödperson eller stödfamilj. Stödpersonen kan hjälpa barnet i hobbyer och med hemuppgifter. Stödfamiljen är en vanlig familj som barnet kan vara hos till exempel på veckoslut. Familjernas välmående tryggas och stöds förutom av socialtjänster även av rådgivningarna, daghemmen och skolorna.

Om föräldrarna inte kan ta hand om sitt barn eller barnet är hotat på något sätt är det barnskyddets plikt att ingripa i familjens situation. Om familjen behöver hjälp i en svår livssituation eller om någon orsakar allvarlig skada åt barnet är det bra att själv be om hjälp av kommunens barnskydd.

Barnskyddsanmälan

Om det i en familj verkar finnas allvarliga problem som hotar ett barns välmående kan också en person utanför familjen göra en barnskyddsanmälan. Barnskyddsanmälan görs till kommunens socialbyrå per telefon, skriftligt eller genom att besöka byrån. Bland annat personalen i dagvård och skolor är skyldig att göra en barnskyddsanmälan om de misstänker att ett barn behöver hjälp eller att en situation behöver ingripas i på något sätt. Vem som helst kan göra en barnskyddsanmälan till socialmyndigheterna och den kan också göras anonymt.

Om en barnskyddsanmälan har gjorts om en familj utreder socialmyndigheterna om barnet eller den unga behöver skydd, hjälp eller stöd. Vanligen diskuterar myndighetsrepresentanterna först med familjen. Vid diskussionen kan en tolk användas vid behov. Ofta träffar socialarbetaren också barnet utan föräldrarna. Utgående från diskussionen bedömer socialarbetarna om familjen behöver stöd. De gör upp en plan tillsammans med barnet och familjen. I planen antecknas hurudan hjälp som behövs och kommer att ges.

Omhändertagande

Omhändertagande är en sistahandsåtgärd som innebär att barnet tas ifrån föräldrarna. Det kan man göra om barnet är i fara. Orsaker till omhändertagande kan vara till exempel svår utmattning hos föräldrarna, alltför sträng eller efterlåten fostran, allvarliga ekonomiska svårigheter, svåra kroniska sjukdomar eller mentala problem, rusmedelsmissbruk eller familjevåld. Kommunen tar hand om det omhändertagna barnet och barnet placeras i en fosterfamilj, ett barnhem eller ett ungdomshem. Placeringen utanför hemmet kan vara kortvarig och barnet återvänder då hem när det är möjligt. I vissa fall omhändertas barnet permanent, alltså ifrån sin egen familj.

Familj och våld

Våld är ett brott i Finland. Ändå förekommer våld i en del familjer. Med närståendevåld och familjevåld avses våld i ett närstående förhållande och inom en familj. Det riktas mot en make,

partner, barn, släkting eller annan närstående. Närståendevåld riktas oftast mot kvinnor och barn, men ibland också mot män. Våldet kan vara fysiskt, sexuellt eller psykiskt. De olika formerna av våld förekommer sällan enskilt. Ofta förekommer flera former av våld samtidigt.

Bara en liten del av familjevåldet anmäls till polisen. Det är emellertid viktigt att anmäla till polisen om man blir utsatt för närstående- eller familjevåld. Ofta anses familjevåld som en privatsak och människor håller tyst om det. Men våld är alltid en straffbar handling, även inom familjen.

Våld mot barn

I Finland är kroppslig bestraffning av barn förbjuden. Barn får inte underkuvas eller bestraffas fysiskt till exempel genom att slå eller ta dem i håret. Det här är stadgat i lagen angående vårdnad om barn och omgänsrätt, som trädde i kraft 1984. Allt våld mot barn är ett brott.

Kroppslig bestraffning och misshandel av barn kan leda till allvarliga skador, till och med död. Kroppslig bestraffning kan lämna svåra trauman som skadar barnets psykiska och sociala utveckling. Barn som utsatts för våld kan uppleva kraftigt hat och svår rädsla samt förlora tilliten till närstående vuxna. Barnen lär sig en våldsam beteendemodell från den vuxna, en modell som kan orsaka problem genom hela livet.

Sexuellt utnyttjande

Om en vuxen har sexuellt umgänge med en person under 16 år räknas det som sexuellt utnyttjande, även om den unga själv skulle ha samtyckt till handlingen. Sexuellt utnyttjande skadar barnets sexuella och psykiska utveckling. Sexuellt utnyttjande inom familjen, alltså incest, orsakar svåra trauman och problem i barnets utveckling. Sexuellt utnyttjande av barn är ett brott.

Hur våld påverkar barn

Våld eller hot om våld påverkar alltid barnen, även om det inte skulle riktas direkt mot dem. Våld mellan föräldrarna ger direkta och indirekta psykiska följder hos barnen. Trygghetskänslan kan förvinna redan på grund av en enda våldsupplevelse och våldet kan lämna bestående spår i barnets liv.

Barn kan uppleva till exempel våld mot mamman som mer skrämmande än våld mot dem själva. Även om barnen inte skulle se våldet kan de känna om sådant förekommer och de kan känna en spänd atmosfär i familjen. Det är typiskt för barn att anklaga sig själva för föräldrarnas problem. Våld och rädsla för våld kan ge barnen ångest, glädjelöshet och sömnsvärigheter. Barnets fysiska och psykiska hälsa och utveckling kan äventyras. Barn som lider av våld har ofta inlärnings- och koncentrationssvärigheter i skolan.

Hedersvåld

Hedersvåld förekommer vanligen inom den egna familjen, släkten eller gruppen. Det har att göra med försvarande av gruppens heder. Att bevara hedern betyder att få respekt av andra och inte behöva skämmas. Med hjälp av hedern försöker man bevara familjens, släktens eller gruppens normer och traditioner. Släkten, familjen eller gruppen upplever att hedern berör dem alla. När en individs handlingar går emot hela gruppens regler och traditioner försöker man återfå hedern genom våld eller hot.

Hedersrelaterat våld kan vara till exempel påtryckningar, begränsningar, ingripande i klädsel, sällskapande eller fritidssysselsättningar, hot om att skicka en person till det gamla hemlandet eller andra hot, stympling av flickors och kvinnors könsorgan, tvingande till äktenskap eller hindrande av skilsmässa.

Hedersvåld är ett brott enligt finsk lag och kan leda till kännbar bestraffning. Hedersvåld förekommer mest i grupporienterade kulturer och samhällen samt i samhällen där männen har betydligt mer makt än kvinnorna.

Mödra- och skyddshem

Mödra- och skyddshem är ställen där människor kan bo en kort tid om de inte kan gå hem till exempel på grund av våld, hot eller rädsla. Våld är alltid ett brott, även om det utövas i familjen.

Skyddshemmen är avsedda för både kvinnor och män och deras barn. Skyddshemmet är ett hemligt ställe med personal på plats dygnet runt. Skyddshemmets personal hjälper med att lösa krissituationer. Skyddshemmens tjänster är kostnadsfria för kunderna.

Mödrahemmet är ett ställe dit en mamma kan komma med sitt barn om hon har en svår livssituation eller är helt ensam. Mödrahemmet är i första hand avsett för väntande mammor och mammor med små bebisar. Till mödrahemmet behövs en remiss från socialbyrån, så det är bäst att först kontakta den.

Skyddshemmens kontaktuppgifter finns på adressen www.turvakoti.net. I huvudstadsregionen erbjuder Monika-naiset liitto och dess skyddshem Mona hjälp åt invandrarkvinnor som upplevt våld. Man kan ringa skyddshemmet när som helst, också på natten.

Andra hälsovårds- och socialtjänster

Varje familjemedlems hälsa, välbefinnande och funktionsförmåga påverkar hela familjen. I Finland finns olika hälsovårds- och socialtjänster till exempel för situationer där en person med funktionshinder och dennes familj behöver hjälp eller stöd för att klara vardagen. Det finns också hjälp för utmaningar med den mentala hälsan och missbruksproblem.

Funktionshinderservice

En person med funktionsnedsättning har på grund av skada eller sjukdom långvariga svårigheter med att klara det dagliga livet. Kommunerna är skyldiga att erbjuda funktionshinderservice åt de som behöver sådan.

Sådana tjänster är till exempel transport- och assistenttjänster. Transporttjänsten är taxitransport för personer med funktionsnedsättning som inte kan använda kollektivtrafik eller annars resa självständigt. En personlig assistent hjälper med matlagning, butiksbesök, på arbetet eller i studierna. Assistentens lön betalas av kommunen. Syftet med funktionshinderservice är att hjälpa personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga i samhället och underlätta deras liv.

Hur ansöka om funktionshinderservice?

För att få funktionshinderservice behövs vanligen ett läkarintyg till exempel från hälsocentralen. På hemkommunens socialbyrå får man instruktioner och hjälp med att ansöka om servicen. En socialarbetare tar reda på vilken service kunden kan få. Kommunen ordnar också serviceboende och stödboende för personer med funktionsnedsättning. Boendetjänsterna måste kunden betala för. Hjälpmedel som personer med funktionsnedsättning behöver, till exempel rullstol, hörapparat eller vit käpp för synskadade, är kostnadsfria för användarna. Till funktionshinderservice hör också tolkning och rehabilitering.

I Finland finns organisationer som strävar till att förbättra ställningen för personer med funktionsnedsättning i samhället. Sådana organisationer hjälper också till exempel med att ansöka om service. Organisationerna erbjuder också fritidsverksamhet och kamratstöd. I Finland finns också ett stödcenter för funktionshindrade invandrare, Hilma, som ger stöd och ordnar verksamhet.

Mentalvårdstjänster

Den mentala hälsan är en oskiljaktig del av människans hälsa. När en människa är mentalt frisk kan hon se sina förmågor och klara även svåra situationer i livet. Hon kan arbeta och delta i olika verksamheter i samhället. Vem som helst kan lida av mentala problem någon gång i livet och i Finland kan man få hjälp mot dem.

I svåra livssituationer kan den mentala hälsan rubbas och symtom kan vara till exempel långvarig sömnlöshet, aptitlöshet, depression, utmattning eller ångest. Situationer där det kan finnas behov för mentalvårdstjänster är problem på arbetsplatsen, flytt till ett annat land, allvarlig sjukdom, skilsmässa, familjeproblem eller en anhörigs död. Vi kan alla med våra levnadsvanor påverka hur vi klarar utmanande livsperioder och problemsituationer. Om problemen blir långvariga eller försvårar det dagliga livet och skötandet av ärenden är det bra att söka utomstående hjälp.

Tips för en god mental hälsa:

- Ta hand om dig själv. Hälsosamma levnadsvanor, det vill säga nyttig mat, tillräcklig vila och sömn samt motion ökar välbefinnandet och främjar stresshanteringen i svåra livssituationer.
- Var tillsammans med familj och vänner. Håll kontakt med viktiga människor i ditt liv. Träffa dem, lyssna på dem och diskutera livet.
- Fundera på vilka nya saker du skulle vilja lära dig. Börja med en ny hobby. Att lära sig nya saker piggar upp sinnet och ger upplevelser.
- Hjälp andra. Utför volontärbete där du träffar nya människor. Att hjälpa andra och idka social samvaro ökar glädjen i livet.
- Identifiera dina känslor. Fundera på varför du just nu känner så här. Var inte sträng mot dig själv. Kom ihåg att känslor är övergående och tillåtna.
- Be om hjälp när du behöver det. Diskutera dina svårigheter med vänner och sök hjälp. Hjälp hittar du både inom den offentliga hälsovården och på internet, till exempel på Föreningen för Mental Hälsa i Finlands webbsidor.

Hur man får ta del av mentalvårdstjänsterna

I Finland får man tillgång till mentalvårdstjänster genom att kontakta den egna hälsocentralen och boka tid till en hälsovårdare eller läkare. Läkaren kan skriva en remiss till en psykiatrisk poliklinik eller andra mentalvårdstjänster enligt behov. Till vården hör vanligen diskussioner till exempel med en psykolog eller psykoterapeut och eventuellt mediciner. Man kan också själv boka tid till en psykiater eller psykolog som arbetar på en privat läkarstation. Men privat vård är betydligt dyrare än den offentliga.

Har man bråttom att komma till vård kan man ringa hälsocentralens akutmottagning eller ett sjukhus. De psykiatriska sjukhusens akutavdelningar erbjuder akut psykiatrisk vård. Gäller det ett barns eller en ung persons mentala hälsa kan familjen, barnet eller den unga kontakta hemkommunens familjerådgivning, skolpsykologen eller skolläkaren.

Missbrukartjänster

I Finland räknas alkohol och droger till rusmedel. De vanligaste drogerna är cannabis, heroin, amfetamin, ecstasy, kokain och khat. Alla droger är olagliga i Finland och man kan få hårda straff i form av böter eller fängelse för innehav och försäljning av dem. Ofta är det svårt att sluta använda droger utan hjälp.

Om användningen av rusmedel blir ett problem kan man få hjälp på närmaste hälsocentral eller A-klinik. A-kliniken är en stiftelse som producerar vård- och rehabiliteringstjänster för personer med missbruksproblem och deras anhöriga. Vården på kliniken är gratis och kan omfatta bland annat träffar med läkare och socialterapeut samt gruppträffar. Så kallad avgiftning, det vill säga att under

vård sluta använda rusmedel helt och hållet, omfattar behandling av abstinenssymtom, läkemedelsbehandling i anslutning till dem samt diskussioner och vila.

Användning av alkohol och droger i Finland

I motsats till förhållningen till droger är förhållningen till alkohol i Finland relativt tolerant. Finländarnas alkoholbruk har minskat de senaste åren men fortfarande dricks det rikligt med alkohol. Enligt undersökningar är alkohol det rusmedel som orsakar mest problem för användare och deras närmaste i Finland.

Drogmissbruk är ett ganska nytt fenomen i Finland. Ofta är drogmissbrukare marginaliserade på många sätt och de har många andra sociala problem och hälsoproblem utöver drogmissbruket. Enligt en fem år gammal uppskattning fanns det i Finland då cirka 18 000-30 000 amfetamin- och opioidmissbrukare. Ofta är drogmissbruk förknippat med brottslighet eftersom droger är dyra och det är svårt att skaffa pengarna som behövs till dem på ärligt sätt.

Hälsorådgivning för drogmissbrukare

Många städer har ställen där missbrukare kan byta använda injektionssprutor till nya och där de också kan få social- och hälsorådgivning samt hänvisning till socialtjänster. Myndigheterna erbjuder gratis injektionssprutor åt missbrukare av hygien- och hälsoskäl. Om missbrukarna använder smutsiga sprutor kan olika sjukdomar spridas via dem. Via rådgivningspunkterna kan missbrukare också komma in på avgiftning för att sluta använda droger.

När familjen flyttar till Finland

För att familjen ska kunna anpassa sig till det nya landet är det viktigt att föräldrarna känner Finlands kultur, normer och samhälle. När föräldrarna vet hur man brukar göra i Finland mår de bättre. Det blir också lättare för dem att vara föräldrar och fostra sina barn.

När en familj flyttar till Finland är det bra om barnen så snart som möjligt kan gå i skola eller dagvård. I skolan eller på dagis lär sig barnet snabbt finska eller svenska och får kompisar i sin egen ålder. Medan barnen är i dagis eller skola hinner föräldrarna arbeta, utbilda sig och sköta egna och familjens ärenden.

Vid flytten till ett nytt land kan rollfördelningen i familjen ändras, till exempel om barnen lär sig det nya språket snabbare än föräldrarna eller mamman i familjen börjar förvärvsarbete för första gången. Den som flyttat ensam till ett nytt land har kanske ingen välbekant och trygg familj och släkt omkring sig. Allt det här kräver anpassning till stora förändringar både i det egna sinnet och i familjen. Det här kan ta tid.

Varje familjemedlem går igenom samma saker som har att göra med etableringen i Finland, men var och en i sin egen takt. Familjen värnar ofta om sin egen kultur samtidigt som den anpassar sig till den finländska kulturen. Ofta anpassar sig barnen snabbare än föräldrarna. Det kan skapa spänningar i familjen när barnen hela tiden lär sig nya värderingar och vanor. De är bra om föräldrarna diskuterar det här. Med tiden kan alla familjemedlemmar hitta ett lämpligt sätt att leva i Finland.

Också parförhållandet kan utsättas för oväntade utmaningar när hela familjen ställs inför nya saker. Mannens och kvinnans roller kan vara annorlunda i Finland än i hemlandet. Det är vanligt att medlemmarna i invandrarfamiljer upplever många slags känslor. Det är naturligt att känna frustration när saker inte fungerar som man är van och den egna ställningen är annorlunda än förut. Om den ena maken redan talar det nya språket bättre än den andra är det bra om hen försöker hjälpa och stöda sin

partner. Det är viktigt att båda är aktiva och lär sig språket så att den ena inte är alltför beroende av den andra. Det stärker också parförhållandet.

Frågor för diskussion

1. I Finland är familjerna ofta små. En familj består vanligen av en pappa, en mamma och deras barn. Är familjen likadan i ditt hemland?
2. Vilka faktorer har gjort den finländska kulturen individualistisk?
3. I Finland har mannen och kvinnan enligt lagen samma rättigheter och skyldigheter i äktenskapet. Är det så i ditt hemland?
4. I hurudana olika familjer och parförhållanden lever finländarna?
5. I Finland kan ett gift par lätt skiljas om de vill. Vilka negativa sidor ser du i att det är lätt att ta ut skilsmässa? Och positiva sidor?
6. Enligt internationella jämförelser är Finland ett av de bästa länderna för mammor och barn. Vilka fördelar får hela familjen av det här?
7. Vilken roll innehar barnskyddet i Finland?
8. Hurudana negativa effekter har familjevåld?
9. Hurudana utmaningar kan vara förknippade med familjelivet i ett nytt land? Hur kan man klara av dem?
10. Vilken nytta kan ett barn ha av att växa upp med två kulturer?

5. UTBILDNING

Det finländska utbildningssystemets utveckling

Det finländska utbildningssystemet i dag

Finansieringen av studier

Det finländska utbildningssystemets utveckling

I Finland uppskattas utbildning och finländarna är vanligen välutbildade. I Finland finns många olika studiemöjligheter. Också vuxna kan studera. I dag anses det finländska utbildningssystemet vara ett av världens bästa, men det har inte alltid varit så. Utbildningssystemet har utvecklats under flera årtionden och småningom har utbildning blivit en förutsättning för att komma in på arbetsmarknaden och ha framgång. I Finland är också kvinnorna högt utbildade jämfört med situationen i många andra länder.

I Finland tror man starkt att lärande och utbildning ökar förmågan att klara sig bättre i en värld som blir allt mer internationell. Med utbildning går det också att uppnå en bättre ställning i samhället. Man menar att Finland klarar sig bättre i den internationella konkurrensen om landet satsar på utbildning. Utbildning och examensbetyg är också av stor betydelse när en person söker arbete, för det finns inte längre många jobb i Finland som inte kräver lämplig utbildning.

Livslångt lärande

Det finländska utbildningssystemet grundar sig på tanken om livslångt lärande. Det betyder att en människa lär under hela sitt liv, från baby till åldring. Lärandet slutar alltså inte när en människa slutför en utbildning. Lärande sker inte bara i läroinrättningar som hör till det officiella utbildningssystemet utan också i inofficiella sammanhang. Sådana är bland annat vardagssysslor, fritidsaktiviteter och användning av media och kommunikationsteknik. Livslångt lärande är nödvändigt eftersom samhället och arbetslivet ständigt förändras och utvecklas.

Utbildningssystemets uppkomst

Samhälleliga förändringar sker alltid av någon orsak. Vanligen ligger det ett behov eller en ideologi bakom dem. Det finländska utbildningssystemets uppkomst och utveckling har också påverkats av samhälleliga behov och ideologier. De första skolorna grundades i Finland för över 700 år sedan i anslutning till den katolska kyrkan. Då bodde nästan alla finländare på landsbygden och under en lång tid var skolgång möjlig endast för ett fåtal pojkar ur den övre samhällsklassen. De utbildades främst till präster.

I många europeiska länder började reformationen på 1500-talet. Nya kyrkosamfund, till exempel det lutherska, separerade från den katolska kyrkan. Även Finland var tidigare ett katolskt land som i och med reformationen gick över till lutherdom. Reformationen ledde småningom till en ändrad syn på utbildning, eftersom den lutherska kyrkan betonade folkspråk och läskunnighet. Tanken var att alla i församlingen skulle må bra av att själv kunna läsa Bibeln.

Kyrkans roll i att organisera utbildning

Som en följd av reformationen började kyrkan på 1600-talet ta allt mer ansvar i att ordna utbildning för folket och till slut blev det kyrkans plikt. I princip var det föräldrarnas plikt att se till att deras barn lärde sig läsa och lärde sig kristendomens grunder. Men kyrkan hjälpte med att uppnå det här målet genom att erbjuda undervisning i olika former. År 1640 grundades det första universitetet i Finland, Åbo akademi. Där utbildades i huvudsak präster och tjänstemän. På den tiden var Finland en del av

Sverige. Så småningom växte städerna även i den här delen av Sverige och det behövdes fler tjänstemän i administrationen.

I början av 1800-talet blev Finland en autonom del av Ryssland, vilket ändrade Finlands ställning. Det var ändå fortfarande kyrkan som skötte folkets utbildning ända till mitten av 1800-talet. Efter det började det finländska samhället ändras i allt snabbare takt.

Vid slutet av 1800-talet började fabriker grundas i Finland och människor flyttade från landsbygden till städer och tätorter för att jobba i fabrikerna. Småningom började många representanter för statsmakten och utbildade människor tänka att det är viktigt att erbjuda utbildning åt allt fler. Kunskap och lärdom ansågs som "ljus och förstånd" för folket. Man tänkte att folkets statliga rättigheter i något skede borde utvidgas i och med Finlands förändrade ställning och det här skulle kräva mer omfattande utbildning av folket. Att erbjuda hela folket utbildning var viktigt också för att höja folkets moral och självkänsla.

Utbildningen blir kommunernas ansvar

I och med industrialiseringen skildes skolan från kyrkan. Arbetande föräldrar kunde inte längre sköta sina barn på dagtid, så det uppstod ett behov av att utveckla skolsystemet.

Kommunerna började grunda folkskolor separat från kyrkan och dessa skolor spreds småningom till hela landet.

Vid sidan av folkskolorna fanns också läroverk, av vilka många var privata. I dem gick främst rikare familjers barn. Det tog flera tiotals år innan hela befolkningen omfattades av utbildningen, för särskilt på landsbygden var det många som inte förstod vikten av utbildning och som ställde sig misstroget till att skicka sina barn till skolan.

Utbildning för alla finländare

Det var inte bara industrialiseringen som påverkade utbildningssystemets utveckling och utvidgning, utan även nationalitetsidén. Under det ryska styret började finländarna i slutet av 1800-talet drömma om en egen stat. I olika delar av samhället, särskilt inom kultur, språk och konst, började man främja nationalitetsidén, det vill säga framhålla Finlands och finskhetens egenart. Man tänkte att folket kunde enas med hjälp av utbildning och att medborgarna borde delta allt aktivare i att sköta gemensamma ärenden. Medborgarsamhället började utvecklas och Finland började gå mot mer demokrati.

År 1906 trädde allmän och lika rösträtt i kraft i Finland. Det betydde att alla 24 år fyllda finska medborgare fick rösta i val. Även kvinnor fick rösträtt och rätt att kandidera i val. Det blev allt viktigare att utveckla skolväsendet, så att finländarna kunde fostras till ansvarsfulla medborgare och röstare.

Först på 1900-talets sida började större delen av befolkningen stöda folkskolan och 1921 stiftades en lag om läroplikt i Finland. Det betydde att skolgång blev obligatoriskt för alla. Folkskolan utvidgades till att omfatta hela åldersklassen på 1920- och 1930-talet.

Gymnasieutbildning och studentexamen blev vanligare särskilt på 1950- och 1960-talet. I Finland började man eftersträva samhällelig jämlikhet och ekonomisk utveckling genom att bygga en välfärdsstat. Samtidigt föddes tanken på en enhetlig 9-årig grundskola. Under 1970-talet övergick man i hela landet från det gamla systemet med separat folkskola och läroverk till en grundskola som var gemensam för alla.

Under de senaste hundra åren har utbildningen i Finland utvidgats så att den omfattar hela befolkningen och utbildningsmöjligheterna har ökat otroligt mycket särskilt från och med 1950-talet. Yrkesutbildningen, vuxenutbildningen och högskoleutbildningen har ökat och utvidgats i hela landet från och med 1960-talet. Utbildningssystemets utveckling möjliggjorde ekonomisk tillväxt och ett

jämlikare samhälle. Den spelade också en viktig roll i byggandet av välfärdssamhället. I dag förväntas av utbildningen allt mer ekonomisk nytta för samhället och i utbildningspolitiken poängteras effektivitet samt att utbildningen borde möta varje människas individuella behov.

Det finländska utbildningssystemet i dag

Alla barn som bor permanent i Finland har enligt lagen läroplikt. Det betyder att alla barn måste inhämta de kunskaper och förmågor som fastställts i lagen och i läroplanen för den grundläggande utbildningen.

Läroplikten börjar vid skolårets början det år barnet fyller sju år och slutar vid skolårets slut det år barnet fyller 17 år. Det är vårdnadshavarnas uppgift att se till att barnet uppfyller sin läroplikt. Vårdnadshavaren är vanligen barnets förälder eller föräldrar. Om vårdnadshavaren inte ser till att barnets läroplikt uppfylls kan rätten utdöma ett straff åt vårdnadshavaren.

Förskoleundervisning

Innan barnen börjar i den egentliga skolan deltar de flesta av dem i småbarnsfostran i daghem, hos en familjedagvårdare eller i en klubb. Förskoleundervisningen börjar ett år innan skolplikten börjar och barnet börjar skolan. Alla sexåriga barn bör delta i förskoleundervisning eller annan motsvarande verksamhet. Förskoleundervisningen kallas förskola. Barn som går i dagis gör redan som femåringar vissa uppgifter som förbereder dem för förskolan.

I förskolan förbereds barnet på skolgången. Målet är att främja barnets utvecklings- och inlärningsförutsättningar samt stärka de sociala färdigheterna och självkänslan. I förskolan strävar man till att ge barnen positiva inlärningsfarenheter samt främja barnens språkliga utveckling och färdigheter att lära sig nya saker. I förskolan lär barnen sig framför allt genom lek samt med hjälp av fantasi och utforskande tillsammans, med hänsyn till barnets utvecklingsnivå. I förskolan kan man också upptäcka eventuella utmaningar i fråga om barnets utveckling eller lärande.

Kommunerna ansvarar för förskoleundervisningen och alla barn måste få en förskoleplats. Förskoleundervisningen ordnas vanligen i kommunala daghem eller grundskolor, men den kan också ordnas till exempel i privata daghem eller skolor.

Förskolan börjar alltid i augusti. Barnets vårdnadshavare ska vanligtvis ansöka om förskoleplats åt barnet i början av det år då barnet börjar i förskolan. De som ordnar förskola meddelar i god tid när man ska ansöka om förskoleplats. För verksamheten i förskolan ansvarar en lärare med antingen klasslärar- eller barntädgårdsläroarutbildning. Läraren leder all verksamhet i gruppen och bedömer barnets framsteg tillsammans med barnet och vårdnadshavarna.

Förskoleundervisningen genomförs enligt en landsomfattande läroplan. Förskolan har inte enskilda läroämnen utan olika innehållsområden, till exempel språk och interaktion, matematik, etik och livsåskådning, miljö- och naturkunskap, hälsa, fysisk och motorisk utveckling samt konst och kultur.

Normalt är förskoledagen cirka fyra timmar lång och om föräldrarna arbetar är barnet en del av dagen i vanlig dagvård. Förskolan är gratis för alla barn och under dagen får barnen en varm måltid gratis. Också allt undervisningsmaterial är gratis. Om barnet utöver förskolan är i dagvård under dagen, betalar föräldrarna vanlig dagvårdsavgift för halva dagen.

Grundläggande utbildning

Det år barnet fyller sju år börjar läroplikten och barnet börjar i grundläggande utbildning. Största delen av eleverna går i kommunala grundskolor, men det finns också en del privata skolor och statliga skolor.

Den grundläggande utbildningen omfattar klasserna 1–9. Klasserna 1-6 kallas lågstadiet och klasserna 7-9 högstadiet. Grundskolan finansieras med skattemedel och är gratis för alla familjer. Också alla skolböcker, andra läromedel och redskap är kostnadsfria och eleverna får varje dag en varm måltid gratis. Eleverna har också rätt till kostnadsfri lagstadgad skolhälsovård och elevvård, alltså bland annat psykolog- och kuratorjänster. Tjänsterna erbjuds under skoldagen i skolan eller nära den.

Målet med den grundläggande utbildningen är att lära nyttiga kunskaper och färdigheter åt alla och stöda elevernas växt som människor och medlemmar i ett demokratiskt samhälle. Undervisningen främjar delaktighet och en hållbar livsstil och fostrar till att känna och respektera de mänskliga rättigheterna. Den grundläggande undervisningen har också i uppgift att främja mångsidigt kulturellt kunnande samt stöda elevernas egen kulturidentitet.

Avgångsbetyget från grundskolan ger eleven möjlighet att söka till fortsatta studier, till exempel gymnasium och yrkesskolor. Undervisningen i de sex första klasserna i grundskolan sköts av en klasslärare, som undervisar i alla eller nästan alla ämnen. På klasserna 7-9 har nästan alla ämnen en egen lärare, en ämneslärare som är specialiserad på just sitt ämne. Det finns också en tionde klass, det vill säga ett extra år av grundläggande utbildning, för elever som ännu vill utveckla sina studieförmågor och förbättra sina möjligheter att komma in på fortsatta studier.

Läroplanen och ämnena i den grundläggande utbildningen

I Finland styrs den grundläggande utbildningen av lagar samt av grunderna för läroplanen, som utarbetats av utbildningsstyrelsen och som gäller hela landet. I dem definieras allt som är viktigt med tanke på fostrings- och undervisningsarbetet.

Enligt läroplanen är eleven en aktiv deltagare i lärprocessen och får också själv delta i att planera den. Läraren handleder lärandet, sporrar och ger uppmuntrande respons. Målsättningen är att lärandet sker i interaktion med andra elever och den omgivande världen.

I undervisningen strävar man till ett undersökande och kreativt arbetssätt. Det här ger även rum för nya undervisningsmetoder. Att kunna använda informations- och kommunikationsteknik – alltså olika tekniska apparater som till exempel datorer, mobiler och kameror – är viktigt i det moderna samhället. Det är nödvändigt i nästan allt man gör i vardag och arbetsliv. Därför undervisas eleverna i skolan i informations- och kommunikationsteknik och teknikens möjligheter utnyttjas i alla läroämnena.

I grundskolan får alla lära sig gemensamma obligatoriska ämnen. Till dem hör modersmål och litteratur, det andra inhemska språket (svenska eller finska), ett främmande språk, miljö- och naturkunskap, hälsokunskap, religion eller livsåskådningskunskap, historia, samhällslära, matematik, fysik och kemi, biologi och geografi, gymnastik, musik, bildkonst samt slöjd och huslig ekonomi.

Därtill finns valbara ämnen, det vill säga ämnen som eleven kan välja själv. Syftet med dem är att fördjupa elevens kunskaper i ämnen som hen är intresserad av. Valbara ämnen finns särskilt på klasserna 7–9.

För elever med invandrarbakgrund och tvåspråkiga elever kan man ordna undervisning i det egna modersmålet som en del av den grundläggande utbildningen. Eleverna har också rätt att få undervisning i sin egen religion om föräldrarna ber om det och om det sammanlagt finns minst tre elever från samma religionssamfund i de skolor som hör till samma ordnare av grundläggande utbildning. Alternativt kan de som inte är medlemmar i lutherska eller ortodoxa kyrkan delta i livsåskådningskunskap. På lektionerna i livsåskådningskunskap behandlas bland annat etik, mänskliga rättigheter, olika åskådningar, kulturidentitet och individens moraliska växt.

Elevhandledning och särskilt stöd

Om en elev har svårt att klara studierna ordnar skolan tilläggsundervisning, eller stödundervisning, i olika ämnen. Ibland ordnas den på elevens eget modersmål. Utöver ämnesundervisningen har alla elever i den grundläggande utbildningen rätt till elevhandledning. I elevhandledningen får eleven bland annat stöd i studierna och handledning i att söka till fortsatt utbildning. Man försöker också förebygga problem i anslutning till studierna. Elevhandledningen ges som klassundervisning samt vid behov i små grupper och individuellt. Elevhandledningen sköts av elevhandledaren, som är en lärare som specialiserat sig på handledning.

Enligt lagen har eleverna rätt att under hela sin grundläggande utbildning vid behov få tillräckligt stöd för lärandet och skolgången. Behovet av stöd kan ha att göra med till exempel sjukdom, funktionsnedsättning eller inlärningssvårigheter. Om stödbehov förekommer utreds elevens situation noggrant i samarbete med eleven, vårdnadshavarna, skolan och experter.

Det finns många olika stödformer och hur de används beslutas på basis av elevens situation. Meningen är att stödet är flexibelt, väl planerat och ändras enligt stödbehovet. Ju tidigare behovet av stöd upptäcks, desto bättre kan barnet hjälpas och man kan förhindra att problemen hopas.

Om eleven konstateras behöva särskilt stöd gör man upp en individuell plan för hur undervisningen ska ordnas (IP) och undervisningen genomförs enligt den. Syftet med IP är att stöda elevens individuella läroprocess på lång sikt. Det är viktigt att stödet fortsätter när barnet byter skola och skolstadium.

Att stöda den ungas utveckling

I Finland vill man stöda barn och unga i att växa till självständiga, balanserade och hänsynsfulla vuxna och samhällsmedlemmar. De unga behöver sina föräldrars och andra vuxnas stöd i detta. I skolan får den unga stöd av lärare, hälsovårdaren, skolpsykologen och skolkuratoren.

Dessutom kan den unga få råd eller hjälp i svåra situationer till exempel på följande ställen:

- familjerådgivningar och ungdomspolikliniker
- Befolkningsförbundet
- Mannerheims barnskyddsförbund
- Krisjouren för unga
- De ungas skyddshus
- Flickornas hus
- Pojkarnas hus och Pojkarnas telefon

Undervisning som förbereder för den grundläggande utbildningen

Grunderna för läroplanen som gäller för hela Finland gäller också undervisningen av barn med invandrarbakgrund. Här försöker man också beakta elevens bakgrund och utgångspunkter, såsom modersmål och kultur. Barn som flyttat till Finland från ett annat land placeras helst i en normal grundskolklass enligt sin ålder och kunskapsnivå och sina förmågor. Om det behövs kan de också få undervisning som förbereder dem för grundskolan.

Den förberedande undervisningens syfte är att ge en tillräcklig beredskap för att övergå till den grundläggande utbildningen samt att stöda elevens integration i Finland. Språkstudier är en viktig del av den förberedande undervisningen. Barnen kan få undervisning i finska eller svenska enligt en särskild läroplan för barn med invandrarbakgrund. Den är avsedd för elever vars kunskaper i finska eller svenska ännu inte räcker för att klara den vanliga läroplanen i finska eller svenska och litteratur.

Elevbedömning i grundskolan

Elevernars lärande och framsteg bedöms kontinuerligt under läsåret. Målsättningen är att ge så mångsidig respons som möjligt åt både eleven och vårdnadshavarna. Vid bedömningen jämförs elevens arbetande, framsteg och uppförande med de mål som anges i läroplanen.

Under läsåret ordnas prov i olika läroämnen. Med hjälp av proven ser man hur eleven tagit undervisningen till sig. Men bedömningen grundar sig inte bara på provresultaten utan bedömning sker kontinuerligt - läraren följer till exempel med elevens arbete under lektioner och i andra situationer, hur läxorna är gjorda och så vidare.

Minst en gång per år i slutet av läsåret ska skolan ge betyg åt eleven. Betyget kan ha siffror från fyra (sämst) till tio (bäst), verbal bedömning eller båda. Eleven och vårdnadshavarna får information om bedömningen genom betygen men också till exempel genom diskussioner med läraren. Läraren måste också ge en bedömning på elevens uppförande minst en gång per år.

Om en elev inte får godkänt vitsord i ett ämne i slutet av läsåret kan det hända att hen inte kan uppflyttas till följande årskurs. I så fall måste eleven gå om samma klass en gång till. Ett annat alternativ är att eleven gör extra uppgifter eller prov för att kunna uppflyttas till följande årskurs. I sådana här fall diskuterar elevens lärare och skolans rektor alltid med elevens vårdnadshavare innan man fattar beslut om hur man gör.

Grundskolans tidtabeller och skolmaten

Skolåret börjar i mitten av augusti och slutar den första lördagen i juni. Året indelas i en hösttermin och en vårtermin. Höstterminen slutar med en julfest och sedan börjar jullovet. Vårterminen slutar med en vårfest för att fira att sommarlovet börjar. Utöver dessa lov har eleverna också andra lov, till exempel höstlov samt sportlov i februari-mars. När en viktig helgdag, till exempel påsken, första maj, Kristi himmelsfärdsdag eller självständighetsdagen infaller på en vardag har barnen ledigt från skolan.

Skoldagens längd varierar på olika klasser. På de lägre klasserna är skoldagarna kortare än på de högre klasserna. På klasserna 1–6 är minimiantalet 19–25 timmar i veckan och på klasserna 7–9 är det 30 timmar i veckan. Mellan lektionerna har man pauser, eller raster. En lektion är 45 minuter.

Mitt i skoldagen har eleverna en längre matrast och då får de ett gratis varmt mål mat i skolans matsal. Skolmat har serverats i Finlands skolor sedan 1948. Skolmaten är hälsosam mat som följer de officiella näringsrekommendationerna för vad man i Finland rekommenderas äta för att hållas frisk. Maten ger eleverna tillräckligt med viktiga näringsämnen och energi för att orka med skoldagen. Men det är ändå viktigt att eleverna äter en näringsrik frukost hemma innan de går till skolan.

Om eleven följer en specialdiet på grund av etiska, religiösa eller hälsomässiga skäl försöker man beakta det i skolmaten. Då måste vårdnadshavarna diskutera specialdieten med läraren och skolans kökspersonal och skolan kan be om vissa dokument som gäller barnets diet, till exempel läkarintyg.

Samarbetet mellan hem och skola

I Finland är samarbetet mellan skolan och elevens vårdnadshavare väldigt viktigt. Vårdnadshavarna har alltid ansvaret för barnets fostran och skolan ansvarar för undervisning och fostran av eleven under skoldagen. Skolarbetet fungerar inte utan samarbete mellan hem och skola.

Eleven får redan från första klassen ta ansvar för sina studier och för det behöver hen stöd och uppmuntran i hemmet. Det är viktigt att vårdnadshavarna följer barnets studier noggrant och ser till att barnet gör sina hemläxor.

Hemmet och skolan samarbetar på många sätt. I skolorna ordnas till exempel föräldramöten och öppet hus samt gemensamma fester och utfärder dit också familjerna är välkomna. När det gäller enskilda elever håller lärarna kontakt med föräldrarna till exempel via meddelanden, e-post och telefon.

I många skolor används ett elektroniskt system på internet, med vilket lärare och vårdnadshavare kan hålla daglig kontakt i frågor som gäller eleverna. Lärare och vårdnadshavare brukar också träffas personligen för att diskutera elevens situation. Lärarna och föräldrarna kan tillsammans besluta på vilket sätt de vill hålla kontakt och samarbeta. När samarbetet fungerar går skolgången bättre. Då är det lättare att upptäcka eventuella problem och åtgärda dem innan de blir för stora.

Om föräldrarna inte är nöjda med skolans handlande är det bäst att först prata med elevens egen lärare och vid behov kontakta även rektorn. Om man misstänker att skolan inte följer lagar och förordningar kan man också kontakta kommunen eller regionförvaltningsverket.

Trygghet i skolan

Enligt lagen om grundläggande utbildning har alla elever rätt till en trygg lärmiljö. Elevens plikt är att uppföra sig sakligt mot lärare och andra elever. Också skolvägen borde vara så trygg som möjligt. Alla skolor måste ha en plan för kriser som berör hela skolan. Dessutom ska det finnas direktiv för olika problemsituationer, till exempel våld, mobbning och trakasseri samt för förebyggande, upptäckande och hantering av rusmedelsanvändning. Alla skolor har egna ordningsregler som främjar ordningen, lärandet, tryggheten och trivsamheten i skolan.

Ingen form av diskriminering, mobbning, trakasseri eller våld tolereras i skolorna. Med mobbning menas långvarigt fysiskt eller psykiskt våld som riktas mot en person av en annan person eller en grupp. Mobbaren har vanligen en starkare ställning än den mobbade. Mobbaren kan till exempel vara större, äldre eller mer populär och utnyttjar sin ställning genom att till exempel skrämja, hota eller skada. Om man upptäcker mobbning i skolan eller på skolvägen ska man genast kontakta läraren och skolans rektor. Skolan är skyldig att ta itu med mobbningen.

Skolorna försöker främja tryggheten genom fostran. Teman som rör tryggheten är en del av skolans läroplan och temana behandlas under lektioner och olika evenemang. Sådana teman är till exempel att växa som människa, trygghet och trafikkunskap samt ansvar för miljö, välfärd och en hållbar utveckling.

Morgon- och eftermiddagsverksamhet samt klubbar för skolbarn

Kommunerna kan ordna verksamhet för elever i första och andra klassen samt för elever med specialundervisning på vardagsmorgnar innan skolan börjar och på eftermiddagen efter skoldagen.

Syftet med morgon- och eftermiddagsverksamheten är att stöda skolans och hemmets fostringsarbete och erbjuda en trygg miljö för barnets växt och en möjlighet att delta i mångsidig och stimulerande verksamhet under handledning. Morgon- och eftermiddagsverksamheten är särskilt viktig för barn vars föräldrar har långa arbetsdagar. Man måste ansöka på förhand om en plats för barnet i morgon- och eftermiddagsverksamheten och kommunerna kan uppbära en avgift för verksamheten.

I vissa skolor ordnas också olika klubbar efter skoldagen. I klubbarna vill man erbjuda en möjlighet till hobbyer särskilt för barn som annars inte skulle ha möjlighet till sådana. Klubbarna är frivilliga för eleverna.

Grundläggande utbildning för vuxna

Också vuxna kan delta i grundläggande utbildning i vuxengymnasier och medborgarinstitut. Utbildningen är avsedd för dem som inte gått grundskolan som barn. I grundläggande utbildning för vuxna kan man läsa alla kurser i läroplanen eller bara enskilda kurser. En del vill gå grundskolan som vuxna så att de sedan kan fortsätta studierna till exempel i gymnasiet eller en yrkesskola.

Den grundläggande utbildningen för vuxna följer en egen läroplan där vuxenheten beaktas. Den grundläggande utbildningen för vuxna är gratis för eleverna och de kan ansöka om ekonomiskt stöd för studierna hos FPA.

Gymnasiet

Efter grundskolan kan man fortsätta sina studier i gymnasium eller yrkesläroanstalt. Gymnasiet leder inte till ett yrke, utan ämnena man studerar där är allmänbildande. En examen från gymnasiet öppnar möjligheten att fortsätta med högskolestudier. Vanligen går man gymnasiet på tre år, men man kan också gå det på kortare eller längre tid om man vill. Mer än fyra år borde gymnasiet emellertid inte ta.

Undervisningen i gymnasiet är oftast kostnadsfri om elevens mål är att gå hela gymnasieprogrammet. Enskilda kurser kan vara avgiftsbelagda och vissa gymnasier har specialtillstånd att uppbära en avgift även för att gå hela programmet. Gymnasieeleverna måste själva köpa sina böcker och annat material, men de har rätt till en gratis måltid i skolans matsal om de studerar på heltid. Gymnasieelever som är över 17 år kan ansöka om studiestöd hos FPA.

Gymnasiets ämnen

Gymnasiets läsår följer vanligen samma tidtabell som grundskolans. Gymnasiet är klasslöst, det vill säga ämnena indelas i kurser och eleverna kan själva planera sin läsordning. Gymnasiets lärokurs omfattar minst 75 kurser, men man kan också läsa fler. Största delen av kurserna är obligatoriska och resten kan eleven välja själv.

I gymnasiet har man bland annat följande ämnen: modersmål och litteratur, det andra inhemska språket, främmande språk, matematik, biologi, geografi, historia, samhällslära, psykologi, filosofi, religion eller livsåskådningskunskap, gymnastik och idrott, hälsokunskap, musik, bildkonst och studiehandledning.

Bedömning och studentexamen

I gymnasiet bedöms elevens lärande i huvudsak med siffervitsord för varje kurs. Vitsordet för hela lärokursen i varje ämne grundar sig på kursvitsorden. När eleven gått hela gymnasiets lärokurs får hen ett avgångsbetyg.

Under gymnasiet avlägger eleverna också studentexamen. Studentexamen eller yrkesexamen från en treårig yrkesutbildning är en förutsättning för högskolestudier vid universitet eller yrkeshögskola. Studentexamen innehåller prov som är lika i hela Finland. Studentexamen ordnas två gånger per år, på våren och hösten. Till studentexamen hör minst fyra prov, men man kan skriva prov i flera ämnen om man vill. Studentexamen bedöms med bokstavsvitsord, som från bästa till sämsta är L, E, M, C, B, A, och underkänt är I. Eleven får studentbetyget när hen klarat hela gymnasiets lärokurs och studentexamen.

Yrkesutbildning

Yrkesutbildningens syfte är att eleven lär sig ett yrke i praktiken. Yrkesutbildningen försöker svara på arbetslivets behov genom att utbilda yrkesfolk för olika branscher. Yrkesutbildningen är väldigt praktisk och innehåller relativt lite allmänbildande teoristudier.

Yrkesstudierna kan genomföras på olika sätt och det finns studiemöjligheter för både unga och vuxna. Yrkesstudier kan bedrivas till exempel i yrkesskolor, vuxenutbildningscentrum med yrkesutbildning samt folkhögskolor. Det finns också specialyrkesskolor och yrkesinriktad specialundervisning för dem som behöver regelbundet stöd i studierna och lärandet till exempel på grund av inlärningssvårigheter, skada eller sjukdom.

Det finns olika yrkesexamina: grundexamen, yrkesexamen och specialyrkesexamen. De kan avläggas som grundutbildning, fristående examen eller läroavtalsutbildning. Fristående examina är avsedda i huvudsak för vuxna och betyder att yrkesskickligheten och kunnandet påvisas i arbetslivet i äkta service- eller produktionssituationer. Läroavtalsutbildning betyder studier på en arbetsplats i ett arbetsförhållande.

Yrkesutbildningen är vanligen kostnadsfri, men eleven måste själv skaffa böckerna och ofta även annat material och arbetsredskap. Till yrkesinriktad grundutbildning hör också kostnadsfri skolmat. För yrkesexamina och specialyrkesexamina uppbärs ibland examensavgifter och utbildningen kan också vara avgiftsbelagd.

Till yrkesutbildning söker man vanligen via internet på studieinfo.fi eller direkt via läroinrättningens webbsidor (vuxenutbildning). Det ordnas ett inträdesprov för sökandena. Provet kan innehålla bland annat skriftliga prov, intervjuer, förhandsuppgifter, praktiska uppgifter och psykologiska test. Om sökanden inte genomgått den grundläggande utbildningen i Finland måste hen vanligtvis påvisa en tillräcklig språkkunskap genom att delta i ett prov i finska eller svenska som ordnas av läroinrättningen.

Yrkesexamina

En yrkesinriktad grundexamen är avsedd för personer som inte har tidigare kunskaper i det aktuella yrket. Examen förutsätter regelbundet deltagande i undervisningen. Målet är att ge eleverna de kunskaper och färdigheter som behövs i yrket samt förbereda dem för självständigt utövande av yrket. I Finland finns sammanlagt över 50 olika yrkesinriktade grundexamina inom följande områden:

- humanism och pedagogik
- kultur
- samhällsvetenskap, företagsekonomi och administration
- naturvetenskaper
- teknik och kommunikation
- naturbruk och miljö
- socialvård, hälsa och idrott
- turism, kosthåll och ekonomi.

Utbildningen baserar sig på grunderna för yrkesinriktade grundexamina, som utarbetats av utbildningsstyrelsen. En yrkesinriktad grundexamen kan vanligen avläggas på 2-3 år. Största delen av studierna är yrkesinriktade. Man lär sig alltså kunskaper och förmågor som behövs i arbetslivet i det aktuella yrket. En del av studierna genomförs på arbetsplatser. I yrkesinriktade grundexamina ingår mycket inläring i arbetet, så kallad arbetspraktik.

Utöver de yrkesinriktade studierna hör till examen också examensdelar som är gemensamma för alla, av vilka en del är obligatoriska och en del valbara. Till de gemensamma examensdelarna hör modersmål, andra språk, matematik, fysik, kemi, informations- och kommunikationsteknik, samhällskunskap, arbetslivskunskap, företagande, upprätthållande av arbetsförmågan, gymnastik och hälsokunskap, kulturkännedom, konst och kultur, etik, psykologi och miljökunskap. Man kan också gå gymnasiet och en yrkesutbildning samtidigt.

För varje elev görs en individuell läroplan som passar elevens behov. Eleven får studiehandledning under yrkesstudierna och deltar själv aktivt i att planera sina studier. Studiehandledningen är särskilt viktig för de elever som har svårigheter med studierna eller livshanteringen. Syftet med handledningen är att trygga studiernas framåtskridande, stöda och främja den personliga utvecklingen och stärka den yrkesmässiga växten. För elever med yrkesinriktad specialundervisning görs också en IP, det vill säga en individuell plan för hur undervisningen ska ordnas.

I yrkesinriktade grundexamina bedöms elevens kunnande vanligen med hjälp av yrkesprov på arbetsplatserna under praktikperioderna. Det betyder att eleven visar i praktiken hur bra hen uppfyller kraven som anges i examensgrunderna. Eleven får ett separat betyg för varje yrkesprov och dessa betyg är en del av examensbetyget.

Yrkesexamen och specialyrkesexamen är avsedda för personer som redan har kunskaper i det aktuella yrket tack vare arbetserfarenhet eller hobbyer samt för sådana som vill utveckla sina färdigheter på området. Examen kan avläggas med endast yrkesprov utan att delta i undervisning, men vid läroinrättningar ordnas också utbildning som förbereder för examen. Med en yrkesexamen visar en person att hen har den yrkeskunnsighet som krävs av en yrkesutbildad person i branschen och med en specialyrkesexamen att hen klarar de mest krävande uppgifterna i branschen.

Läroavtalsstudier betyder att eleven studerar sig till ett yrke på en arbetsplats. Studeranden ingår ett arbetsavtal för viss tid med arbetsgivaren och till avtalet hör att arbetsplatsen utbildar studeranden till yrket under anställningen. Till studierna hör utöver inläring på arbetsplatsen även teoristudier några dagar i månaden i en yrkesläroanstalt eller ett vuxenutbildningscentrum. För varje studerande görs ett individuellt studieprogram, som grundar sig på examensgrunderna som utarbetats av utbildningsstyrelsen.

Läroavtalsutbildningen tar mellan ett och tre år, beroende på studerandens tidigare utbildning och arbetserfarenhet. Studeranden har en egen arbetsplatshandledare på arbetsplatsen, som handleder studeranden och bedömer hans framsteg samt verkar som kontaktperson till läroinrättningen. Studeranden måste själv hitta en lämplig arbetsplats. Studeranden får vanlig lön för arbetsdagarna enligt branschens kollektivavtal.

Stöd i finska språket i yrkesutbildning

Utöver förutnämnda utbildningar erbjuder många yrkesskolor i dag utbildningar som är särskilt riktade till studerande med invandrarbakgrund. I dessa framhävs studier i finska språket. Det finns många sådana utbildningar av olika längd och inom olika branscher. En del av utbildningarna leder till en yrkesinriktad grundexamen och i en del avlägger man en viss examensdel. I dessa utbildningar får studerandena särskilt stöd i att lära sig finskan som behövs i det aktuella yrket.

Valma-utbildning är en förberedelse för yrkesutbildning. Den är avsedd för personer som vill utveckla sina färdigheter med tanke på yrkesutbildning. Man får lära sig till exempel informationssökning samt studie- och livsfärdigheter och man får också bekanta sig med arbetslivet. Valma-utbildningen erbjuder också en möjlighet att lära sig mer finska eller svenska. För varje studerande görs en personlig utvecklingsplan enligt hans behov.

Utbildningen varar i 6–10 månader och efter det kan studeranden söka till en yrkesutbildning. Utbildningen är vanligen avgiftsfri och den ordnas i yrkesläroanstalter och vuxenutbildningscentrum.

Till Valma-utbildning och annan utbildning vid yrkesläroanstalter söker man vanligen via internet på studieinfo.fi eller direkt via läroinrättningens webbsidor. Ett inträdesprov ordnas för sökandena. Det kan vara till exempel en intervju.

Högskolor

I Finland indelas högskolorna i yrkeshögskolor och universitet. Utbildningen vid yrkeshögskolor svarar på höga kompetenskrav i arbetslivet och universitetens undervisning grundar sig på högklassig vetenskaplig forskning. Yrkeshögskolestudierna är mer praktiska och universitetsstudierna mer teoretiska. I Finland är största delen av högskolorna offentliga och upprätthålls i huvudsak med skattepengar. Vanligtvis uppbärs ingen studieavgift för studerande som bor i Finland.

Till yrkeshögskolor och universitet kan man söka via gemensam ansökan. Den gemensamma ansökan innebär att man med en blankett kan söka till flera olika läroinrättningar via studieinfo.fi-sidan. Till de flesta utbildningarna kan man bara söka i den gemensamma ansökan på våren. I höstens gemensamma ansökan finns betydligt färre utbildningar. Vissa utbildningar ordnar också separat ansökan vid andra tidpunkter. Dem får man information om på läroinrättningarnas egna webbsidor. Man kan ansöka till en högskola om man har examen från gymnasiet eller en treårig yrkesinriktad utbildning. Också en examen som avlagts utomlands duger om den ger rätt att studera vid högskola i landet där den avlagts.

Varje utbildning har sina egna kriterier för antagningen av studerande. Studerandena väljs på basis av betyg och/eller inträdesprov. Alla högskolor har inträdesprov. Det lönar sig att förbereda sig bra för provet, för till många utbildningar väljs bara en liten del av sökandena.

Inträdesprovet kan vara skriftligt eller praktiskt. Till vissa utbildningar ska sökandena också göra förhandsuppgifter utöver inträdesprovet. För finsk- eller svenskspråkiga högskolestudier krävs en mycket god språkkunskap. En del examina kan också avläggas på engelska och då måste studeranden visa att hen kan engelska tillräckligt bra.

Yrkeshögskolor

Yrkeshögskolorna erbjuder utbildning inom samma områden som yrkesläroanstalterna. Yrkeshögskolorna samarbetar intensivt med arbetslivet och strävar till att utbilda yrkesfolk som uppfyller arbetslivets krav. Studierna vid yrkeshögskolor tar 3–4,5 år beroende på omfattningen av examen. I studierna ingår arbetspraktik och till slut ett lärdomsprov. I lärdomsprovet fördjupar sig studeranden i ett specialområde och visar att hen i praktiken kan tillämpa de kunskaper och färdigheter hen inhämtat. Inom vissa områden kan man också avlägga en högre yrkeshögskoleexamen som kräver ytterligare 1–1,5 års studier.

Vid yrkeshögskolor kan man också avlägga examina och kompletterande studier samtidigt som man arbetar. En del studieprogram är planerade så att de innehåller endast lite närundervisning i skolan eller så att undervisningen sker på kvällarna och kurser kan avläggas på distans till exempel på internet.

Universitet

Största delen av Finlands universitet är mångvetenskapliga läroinrättningar där man kan avlägga examina inom flera områden. Vissa universitet är specialiserade på studier inom ett visst område, till exempel konst, teknik eller handel.

Vid universitet kan man avlägga examina inom 15 olika områden, av vilka de största är humanism, naturvetenskap och teknik. Först avläggs en lägre högskoleexamen, kandidatexamen. Det tar vanligen ungefär tre år. Efter det kan man fortsätta studierna och avlägga magisterexamen, vilket tar cirka två år. Största delen av de finländska universitetsstuderandena avlägger även magisterexamen, eftersom en sådan högre högskoleexamen krävs till exempel för offentliga tjänster och många arbetsuppgifter på expertnivå. För personer som bor permanent i Finland är universitetsstudier som siktar på en examen kostnadsfria.

Den som är intresserad av vetenskaplig forskning kan efter magisterstudierna ansöka om att få avlägga licentiat- eller doktorsexamen.

Öppna yrkeshögskolan och universitetet

Vid alla yrkeshögskolor finns också en öppen yrkeshögskola och vid universiteten ett öppet universitet. Vid dem kan vem som helst studera utan inträdesprov och man kan läsa enstaka kurser eller större helheter. Studierna är avgiftsbelagda och priset beror på hur många studiepoäng man vill avlägga. Avlägger man en viss mängd studiepoäng vid ett öppet universitet eller en öppen

yrkeshögskola kan man med en separat ansökan ansöka om att få avlägga hela examen till slut vid universitetet eller högskolan.

Vuxenutbildning

I Finland studerar vuxna hela tiden mer till exempel för att uppdatera de kunskaper de behöver i arbetet eller för eget nöjes skull. Många anser att man inte klarar sig i arbetslivet om man inte studerar mer. För många är studierna också en hobby. Det finns väldigt mycket olika studiemöjligheter.

Vuxna kan studera vid alla läroinrättningar som nämnts tidigare, alltså inom grundläggande utbildning, i gymnasium, vid yrkesläroanstalter, vid yrkeshögskolor och vid universitet. Många av dessa erbjuder studier som är särskilt riktade till vuxna och som man kan genomföra vid sidan av arbetet till exempel på kvällar eller på distans. I Finland finns också många yrkesinriktade vuxenutbildningscentrum där just vuxna kan avlägga olika yrkesinriktade examina.

Utöver dessa möjligheter finns också annan utbildning som är riktad speciellt till vuxna, bland annat studier inom det fria bildningsarbetet samt arbetskraftsutbildning som ordnas av arbetskraftsförvaltningen.

Fritt bildningsarbete

Med fritt bildningsarbete avses studier vars syfte inte är att avlägga en examen. Studieinnehållet definieras inte heller officiellt någonstans, utan de som ordnar utbildningen kan själva fritt planera innehållet i de kurser de erbjuder. Studierna är till sin natur allmänbildande eller fritidsbetonade. Deras syfte är att främja en mångsidig utveckling och välbefinnande hos individer. Samtidigt främjar de demokrati, jämlikhet och mångsidighet i det finländska samhället och är följaktligen till nytta för hela samhället.

Det fria bildningsarbetet utvidgades särskilt under de första årtiondena av självständigheten i början av 1900-talet. Då var orsaken till utvidgandet den unga självständiga nationens behov av att lappa hål och brister i bildning och utbildning samt av att erbjuda ny aktuell och nödvändig information åt vuxna. I dag finns det nästan på varje ort någon läroinrättning inom det fria bildningsarbetet. Kontaktuppgifter till läroinrättningarna finns på adressen www.kansalaisopisto.fi.

Inrättningar inom fritt bildningsarbete är bland annat medborgar- och arbetarinstitut, folkhögskolor och sommaruniversitet. De erbjuder många olika kurser som vem som helst kan anmäla sig till. Kurserna är vanligen avgiftsbelagda och hålls huvudsakligen på kvällar och veckoslut. Bland kursutbudet finns till exempel många olika språk, gymnastik och dans, handarbete, bildkonst, informationsteknik, musik, teater och samhällsliga studier.

En del läroinrättningar erbjuder också kompletterande utbildning för yrkeslivet, öppna universitetsstudier samt allmänna föreläsningar. Nuförtiden ordnar många inrättningar inom fritt bildningsarbete mycket utbildning i finska språket och grundläggande utbildning för vuxna.

Utbildning som ordnas av arbetskraftsförvaltningen

Arbetskraftsförvaltningen erbjuder arbetskraftsutbildning åt vuxna i arbetsför ålder som är arbetslösa eller löper risk att bli arbetslösa. Man kan söka sig till utbildningen via TE-byråerna som också väljer studerandena till utbildningarna. Utbildningen är avgiftsfri. Vanligen har studerandena rätt att under utbildningstiden få arbetslöshetsförmån samt ersättningar för rese- och måltidskostnader.

Arbetskraftsutbildningarna är ofta yrkesinriktad utbildning och vanligtvis ansvarar en yrkesläroanstalt eller ett vuxenutbildningscentrum för genomförandet i praktiken. En del utbildningar har en yrkesexamen eller en del av en examen som mål, men de flesta utbildningarna är yrkesinriktad efter- eller vidareutbildning. Syftet med dem är att komplettera den studerandes tidigare kunskaper.

Utbildningarnas längd varierar mellan några dagar och flera månader. Det är också möjligt att slutföra universitets- eller yrkeshögskolestudier som arbetskraftsutbildning.

Vanligen väljs studerandena till utbildningarna på basis av en intervju eller en kartläggningsperiod. Under kartläggningsperioden bedömer en utbildare personens lämplighet för utbildningen.

Finansieringen av studier

I Finland finns många alternativ för finansieringen av studier. För barns grundläggande utbildning kan man inte ansöka om ekonomiskt stöd, men till högre utbildningsnivåer kan man. FPA beviljar studiestöd vid heltidsstudier på andra stadiet i gymnasium eller yrkesläroanstalt, i högskola och vid förberedande studier. Till studiestödet hör studiepenning och statsgaranti för studielån. Studiestöd beviljas bara för en viss tid. Hur länge beror på studiernas omfattning.

Studiepenningens storlek beror på flera faktorer, bland annat läroinrättningen, studerandens ålder samt om studeranden bor själv, är gift eller har barn. Studiepenningens maximibelopp är cirka 250 euro i månaden.

Studielånet ansöker man om hos banken, men FPA beviljar statsgaranti på det, så studeranden behöver inte ha en släkting eller vän som garant för lånet. Lånet måste betalas tillbaka när studierna är slutförda. Maximibeloppet på studielånet är 400 euro i månaden för dem som studerar i Finland.

Beviljandet av bostadstillägg och tilläggets belopp påverkas av flera faktorer, bland annat familjestorleken samt bostadens och hyrans storlek. Om de nämnda stöden inte räcker till de nödvändiga utgifterna kan man ansöka om utkomststöd hos FPA. Mer information om FPA:s understöd finns på adressen www.kela.fi.

Vuxna studerande med lång arbetshistoria kan beviljas vuxenutbildningsstöd. Det beviljas av sysselsättningsfonden. Vuxenutbildningsstöd kan beviljas personer med minst åtta års arbetshistoria som är studielediga från sitt nuvarande jobb. Stödet kan beviljas för många slag av studier som kompletterar personens kunskande eller leder till avläggande av en examen eller en del av en examen. Sysselsättningsfonden bedömer för varje sökande om förutsättningarna för stödet uppfylls. De som får vuxenutbildningsstöd kan också ansöka om statsgaranterat studiestöd hos FPA.

En arbetslös kund hos TE-byrån kan studera med arbetslöshetsförmån i yrkesinriktad arbetskraftsutbildning som man söker till via TE-byrån. Med arbetslöshetsförmån kan man också studera inom andra utbildningar som leder till en examen, om TE-byrån anser att utbildningen förbättrar personens möjligheter att få arbete.

Vill man studera på eget initiativ med arbetslöshetsförmån måste man vara minst 25 år och studera på heltid. Med arbetslöshetsförmån får man studera högst 24 månader per studiehelhet eller 48 månader inom grundläggande utbildning. De som deltar i arbetskraftsutbildning kan utöver arbetslöshetsförmånen få kostnadsersättning för studiedagarna.

De ovannämnda stöden gäller endast personer som är fast bosatta i Finland. Den som flyttar till Finland utomlandsifrån bara för att studera måste vanligtvis bekosta sina studier och sitt uppehälle själv.

Frågor för diskussion

1. Hur ser man i Finland på utbildning och studerande? Vilka skillnader och likheter finns det i synsättet i jämförelse med ditt hemland?

2. Vilka värderingar påverkar det finländska utbildningssystemet? Vad tycker du om dessa värderingar?
3. Hurdana möjligheter tycker du att personer med invandrabakgrund har att studera i Finland?
4. Skulle du själv vilja studera något i Finland? Vad och varför?
5. Hurdana alternativ finns det i Finland för finansieringen av studier?

6. ARBETE OCH FÖRSÖRJNING I FINLAND

Arbetsmarknaden

Att hitta arbete

Lön och beskattning

Arbetslöshet

Företagande och yrkesutövande

Arbetsmarknaden

Arbetsmarknaden betyder marknaden mellan arbetsgivare och arbetstagare, där arbetstagarna söker arbete och arbetsgivarna erbjuder arbete. När en arbetsgivare erbjuder ett arbete åt en arbetstagare gör de upp ett arbetsavtal och kommer i ett anställningsförhållande till varandra. Arbetsmarknaden är en viktig del av samhället, som man försöker påverka genom politik och annat beslutsfattande. På arbetsmarknaden verkar olika människor i olika ställningar samt många slag av institutioner. Arbetsmarknaden styrs av lagar, avtal och näringslivets konjunkturer.

I Finland har arbetsmarknaden förändrats och utvecklats genom tiderna. Näringsstrukturens förändringar har påverkat arbetsmarknadsstrukturen märkbart. Ännu i början av 1900-talet arbetade de flesta finländarna inom lantbruket, men så småningom började industriarbetena öka. Särskilt skogsindustrin erbjöd många arbetsplatser. I dag arbetar de flesta inom servicebranscherna.

Den finländska arbetsmarknaden styrs av en kultur av demokratiskt förhandlande och överenskommande. På arbetsmarknaden representeras enskilda människor av institutioner, till exempel intresseorganisationer. De förhandlar och kommer överens om arbetsmarknadens regler och åtgärder, som lönenivå, arbetstider, åtgärder som förbättrar sysselsättningen och liknande. Det här systemet kallas arbetsmarknadssystemet och det har fått sin nuvarande form efter hand.

Arbetskraften och de som står utanför den

Ur arbetsmarknadsperspektiv delas människor in i arbetskraft och de som står utanför den. Till arbetskraften hör både arbetande och arbetslösa. De arbetslösa arbetar inte, men står till arbetsmarknadens förfogande. De har alltså anmält sig till en TE-byrå som arbetssökande och söker jobb. Personer som inte hör till arbetskraften står inte till arbetsmarknadens förfogande. De är bland annat de som är sjuklediga eller sköter barn hemma, pensionärer, studerande och beväringar. År 2017 var arbetslöshetsprocenten i Finland 10.

Olika arbetsgivarsektorer och branscher

I Finland arbetar människor för olika arbetsgivare, som representerar samhällets olika sektorer. Till den privata sektorn hör ur arbetsmarknadssynvinkel företag, föreningar och organisationer. Till den offentliga sektorn hör staten och kommunerna.

Den största sysselsättaren i Finland är den privata sektorn, som sysselsätter cirka 72 % av de finländare som förvärvsarbetar. Cirka 23 % arbetar för kommunerna och ungefär 5 % för staten.

Yrkena delas in i olika grupper enligt hurudant arbetet är och på hurudana platser det utförs. De här grupperna kallas branscher. Branscherna kan klassificeras enligt olika kriterier.

Olika branscher är till exempel

- social- och hälsovårdsbranschen
- handelsbranschen
- servicebranschen
- transport- och trafikbranschen
- teknikbranschen
- kultur- och kommunikationsbranschen
- byggbranschen
- undervisningsbranschen
- hotell- och restaurangbranschen
- förvaltningsbranschen

I Finland är de största sysselsättningarna social- och hälsovårdsbranschen, industrin och teknikbranschen samt handels- och servicebranschen.

Inom vilka branscher finns det arbete?

Inom en del branscher finns det mer arbete i Finland än inom andra. Det är brist på arbetskraft inom vissa yrken, medan det inom andra yrken finns fler yrkesmänniskor än arbetsplatser och alltså ett överutbud på arbetskraft.

Under de senaste årtiondena har sådana arbeten försvunnit där man kunnat ersätta människor med ny teknologi. Typiskt för sådana uppgifter är rutinemässighet och mycket upprepning. Mest har industri- och produktionsarbete samt kontorsarbete minskat. Däremot har andelen expertuppgifter och servicearbeten ökat på arbetsmarknaden.

För tillfället är bristen på arbetare störst inom social- och hälsovårdsbranschen samt inom byggbranschen. Det är också brist på till exempel speciallärare, barnträdgårdslärare och vissa experter inom byggbranschen.

Alltför stort utbud finns det däremot på sekreterare, lagerförvaltare, barnskötare, skolgångsbiträden, vissa lärare (yrkesinriktad utbildning, högstadiet och gymnasiet), grafiska designers, yrkesfolk inom konst- och klädbranschen samt sådana med vissa naturvetenskapliga utbildningar. Information om arbetsmarknadssituationen i en nära framtid finns på www.ammattibarometri.fi.

Bland dem som avlagt en högskoleexamen fick de som utbildat sig inom social- och hälsovårdsbranschen bäst jobb. Sysselsättningen är också god inom teknikbranschen och den pedagogiska branschen. Den fjärde bästa sysselsättningen för högskoleutbildade erbjuder handelsbranschen och samhällsvetenskapliga branschen. Sämst sysselsätts de som utbildat sig inom den humanistiska eller naturvetenskapliga branschen. Branschvalet och specialiseringen inom branschen påverkar starkt hur väl en högskoleutbildad person får arbete.

Arbetsmarknadens krav

I varje yrke förväntas och krävs olika kunskaper och färdigheter av arbetstagarna. Allmänt kan man ändå säga att en god utbildning uppskattas på Finlands arbetsmarknad. Det är en av de faktorer som påverkar sysselsättningen mest. Ju högre utbildad en människa är, desto lättare är det för henne att få jobb.

De med hög utbildning sysselsätts bäst, men å andra sidan finns det också efterfrågan på arbetstagare med grundläggande utbildning inom lågavlönade servicebranscher. En högskoleexamen garanterar inte heller en bra och stabil arbetsplats, men den börjar vara ett grundläggande krav på arbetsmarknaden. Utöver utbildningen påverkas individens möjligheter till arbete av många andra personliga egenskaper, till exempel aktivitet, uppförande, person, yttre, ålder och bostadsort.

Krav som det förändrade arbetslivet fört med sig

Det finländska arbetslivet och arbetenas karaktär har förändrats mycket under de senaste årtiondena. Tidigare arbetade de flesta människorna heltid på samma arbetsplats i många år, kanske hela sitt arbetsliv. I dag är arbetslivet instabilare och mer splittrat. En del arbetar samtidigt för olika arbetsgivare. Olika deltidsarbeten och korttidsjobb, eller snuttjobb, har blivit vanligare. Det här kräver kreativitet, aktivitet, flexibilitet, goda sociala färdigheter och nätverk av arbetstagarna.

Det räcker inte längre att man som ung utbildar sig till ett visst yrke. Man behöver ständigt uppdatera sitt kunnande för att kunna svara på arbetsmarknadens föränderliga krav och för att kunna tävla om arbetsplatserna.

Mångsidigt kunnande och färdigheter att sköta många olika uppgifter uppskattas på arbetsmarknaden. Arbetsgivarna förväntar att arbetstagarna förbinder sig starkt till arbetets målsättningar och vill utveckla sitt kunnande. Det är också viktigt att kunna beskriva och marknadsföra sitt kunnande på ett effektivt sätt.

Den teknologiska utvecklingen har gjort att det i nästan alla yrken är viktigt att behärska informations- och kommunikationsteknik. I en del arbeten räcker det med grundläggande kunskaper, men i andra krävs att man kan använda mycket krävande program och teknologier. Att kunna använda sociala medier (LinkedIn, Facebook, Twitter, Instagram o.s.v.) är till nytta både när man söker arbete och i arbetet.

Arbetsmarknadssystemet

I Finland har under många årtionden byggts ett arbetsmarknadssystem som består av arbetsgivarnas och arbetstagarnas intresseorganisationer, eller förbund, samt representanter för statsmakten. Medlemmarna i varje förbund hör till samma bransch eller har liknande utbildning.

Fackförbund och branschförbund

Arbetstagarnas och arbetsgivarnas förbund är stora organisationer. De försöker främja sina medlemmars intressen genom att påverka samhället och politiken i allt som berör deras medlemmar. Förbunden kan bara verka effektivt för sina medlemmars intressen om en tillräckligt stor del av alla arbetstagare och arbetsgivare hör till förbunden.

Arbetstagarna, det vill säga löntagarna, har flera fackförbund som vart och ett hör till någon av löntagarnas tre centralorganisationer. Centralorganisationerna är Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC, Tjänstemannacentralorganisationen STTK och Centralorganisationen för högutbildade i Finland Akava. I Finland är arbetstagarna välorganiserade. För tillfället hör cirka 70 % av alla arbetstagare till sin bransch fackförbund. Andelen hör till de högsta i världen.

Fackförbunden försvarar arbetstagarnas rättigheter och strävar till att förbättra arbetsvillkoren. Under sin historia har de lyckats förhandla många förmåner åt arbetstagarna. Sådana förmåner är till exempel en 40 timmars arbetsvecka, semestrar, moderskaps- och föräldraledighet, barnbidrag, företagshälsovård och arbetarskyddslagen.

Fackföreningsrörelsens historia går tillbaka till slutet av 1800-talet, då medborgarsamhället började formas och man började bilda föreningar i Finland. Fackförbunden föregicks av arbetstagarföreningar, som närmast koncentrerade sig på bildnings- och hobbyverksamhet. De första egentliga fackförbunden grundades under 1800-talets sista år.

Vid sekelskiftet började arbetarrörelsen stöda socialistiska värderingar och radikaliserades. Ända till 1940-talet var fackföreningsrörelsens inflytande rätt svagt och medlemsantalet relativt litet. Därför framåt började fackföreningsrörelsen växa och blev en betydande aktör i samhället. Arbetstagarnas

fackförbund och arbetsgivarnas representanter började ingå kollektivavtal och dessa blev vanligare från och med mitten av 1940-talet.

I dag representeras arbetsgivarna av flera olika branschförbund. De hör till följande centralorganisationer: Finlands näringsliv EK, Kommunala arbetsmarknadsverket KA, Statens arbetsmarknadsverk SAMV och Kyrkans arbetsmarknadsverk.

Trepartssamarbete

I Finland används ett fritt förhandlings- och avtalssystem för arbetsmarknaden som grundar sig på Internationella arbetsorganisationen ILO:s (International Labour Organization) principer. Det betyder att arbetsmarknadens tre viktiga parter, det vill säga fackförbunden, arbetsgivarorganisationerna och landets regering, förhandlar och avtalar om frågor som är viktiga för arbetsmarknaden och arbetslivet.

Det här systemet kallas trepartsavtal och det fick sin början år 1940. Då erkände både arbetsgivarorganisationerna och arbetstagarnas fackföreningsrörelse att organiserad arbetsmarknadsverksamhet är en del av ett demokratiskt samhälle. Med trepartssamarbete har man förhandlat om till exempel löntagarnas olycksfallsförsäkring, arbetslöshetsskydd, pensionsförmåner och föräldraledigheter.

Man förhandlar om och sluter arbetsmarknadsavtal på flera olika nivåer. Hela systemet grundar sig på avtal och medling, alltså samarbete mellan de olika parterna. Arbetslivet och löntagarnas rättigheter och skyldigheter regleras i Finland av lagstiftning samt av avtal mellan arbetsmarknadsorganisationerna.

Arbets- och näringsministeriet ansvarar för beredning och utveckling av arbetslagstiftningen, i samarbete med arbetsgivar- och arbetstagarorganisationerna. Arbetsgivarnas och arbetstagarnas stora centralorganisationer förhandlar om centrala inkomstuppgörelser och allmänna centralorganisationsavtal, där man bland annat kommer överens om allmänna löneriktlinjer.

Ibland är också landets regering med i dessa avtal. Avtalet kallas för en inkomstpolitisk helhetslösning och där kommer man utöver lönefrågor överens om till exempel ekonomiska, skattemässiga och socialpolitiska åtgärder som berör arbetsmarknaden.

Utgående från de centrala avtal som centralorganisationerna ingår gör sedan fackförbunden och arbetsgivarorganisationerna upp kollektivavtal, där man kommer överens om noggrannare arbetsvillkor för respektive bransch. Arbetsmarknadsparterna försöker inte alltid uppnå centrala avtal på centralorganisationsnivå, utan fackförbunden kan komma överens om arbetsvillkoren sinsemellan. På EU-nivå ingås också ramavtal som påverkar arbetsmarknaden.

Arbetslagstiftningen

Arbetslagstiftningen består av många lagar. Sådana är till exempel

- arbetsavtalslagen
- arbetstidslagen
- semesterlagen
- diskrimineringslagen
- lagen om integritetsskydd i arbetslivet
- lagen om kollektivavtal
- lagen om altemneringsledighet
- lagen om studieledighet
- lönegarantilagen

- lagar som gäller anställdas deltagandesystem (det vill säga samverkan mellan företag, förvaltningsrepresentation och personalfonder).

Utgångspunkten för arbetslagstiftningen är att skydda arbetstagaren. I kollektivavtalen mellan arbetstagar- och arbetsgivarorganisationerna och i individuella arbetsavtal kan man komma överens om bättre anställningsvillkor än arbetslagstiftningen förutsätter.

En del punkter i arbetslagstiftningen är tvingande. Man kan alltså inte avvika från dem i någon som helst situation. Andra punkter kan man avvika från i kollektivavtalet. Minimikraven i arbetslagstiftningen gäller allt arbete som utförs i Finland och även utländska medborgare. Vid statens regionförvaltningsverk finns arbetarskyddsmyndigheter som övervakar att arbetslagarna följs.

För den enskilda arbetstagaren är de viktigaste lagarna i arbetslagstiftningen arbetsavtalslagen, arbetstidslagen och semesterlagen.

Arbetsavtalslagen

Arbetsavtalslagen är en grundläggande lag i arbetslivet. Den tillämpas på alla anställningsförhållanden. Anställningens form eller arbetets karaktär har ingen betydelse.

I arbetsavtalslagen stadgas om följande:

- ingående av arbetsavtal
- arbetsgivarens och arbetstagarens skyldigheter
- arbetstagarnas jämlikhet
- hur minimivillkoren för anställningsförhållandet bestäms
- arbetstagarnas rätt till föräldraledighet
- permittering av arbetstagaren
- upphävande av arbetsavtalet
- skadeståndsskyldighet
- arbetsavtal av internationell karaktär
- arbetstagarnas representanters ställning

Arbetstidslagen

I arbetstidslagen stadgas om arbetstagarnas regelbundna arbetstid. De flesta punkter i arbetstidslagen måste följas, men från vissa punkter kan man avvika i kollektivavtal eller lokala avtal. I lagen finns också en lista på arbeten där arbetstidslagen inte behöver tillämpas.

Utgångsmässigt är den lagstadgade maximala arbetstiden i Finland 8 timmar per dag och 40 timmar i veckan. I olika branschers kollektivavtal kan man komma överens om olika indelningar av arbetstiden inom arbetstidslagens ramar. Det betyder till exempel att arbetsdagen ibland kan vara längre än 8 timmar, om den en annan dag är kortare i motsvarande grad.

I arbetstidslagen stadgas också om övertid. Övertid betyder arbete som utförs utöver den maximala ordinarie arbetstiden enligt arbetstidslagen. För övertid måste arbetsgivaren alltid betala förhöjd lön.

Semesterlagen

När arbetstagaren arbetar i ett anställningsförhållande tjänar hen en viss mängd lediga dagar för vilka hen får lön. Den här ledigheten kallas semester. I semesterlagen stadgas om semesterns längd, semesterlönen, semesterersättningen och hur semestern ges. Lagen tillämpas både på anställda i ett anställningsförhållande och på arbetstagare i tjänsteförhållande hos staten eller en kommun. Kvalifikationsåret för semestern är 1.4–31.3. Det betyder att semesterdagarna räknas på den

tidsperioden. Semesterns längd och semesterlönen beror på anställningsförhållandets längd och antalet arbetstimmar.

Huvudregeln är att när en anställd jobbar en månad tjänar hen in 2 dagar semester om anställningen varat under ett år. I anställningsförhållanden som fortsatt över ett år tjänar den anställda in 2,5 dagar semester i månaden. Anställda som har månads- eller veckolön får normal lön under semestern.

Semesterlönen för dem som har timlön räknas enligt koefficienter som bestäms på basis av medeldagslönen och antalet semesterdagar. Alternativt räknas den procentuellt enligt kvalifikationsårets löner. Semesterlönen är 9 % av kvalifikationsårets lön om anställningsförhållandet varat under ett år och 11,5 % om förhållandet varat över ett år.

Normalt ska semesterlönen betalas före semestern börjar. Om anställningsförhållandet tar slut betalas de outtagna semesterdagarna i pengar. Av semestern ska 24 dagar få tas under sommarsemesterperioden, alltså 2.5–30.9. Arbetsgivaren och arbetstagaren kan inom vissa lagstadgade ramar komma överens om en avvikande tidpunkt för semestern.

Kollektivavtal

Arbetslagstiftningen skapar en allmän grund för anställningsförhållandets villkor. I olika branschers kollektivavtal kommer man överens om noggrannare villkor. Kollektivavtalen ingås av fackförbunden, som representerar arbetstagarna, och representanter för arbetsgivarna. Syftet med kollektivavtal är att garantera arbetstagarna minst miniminivå på arbetsvillkoren samt arbetsro.

I kollektivavtalen avtalas om löner och andra arbetsvillkor i branschen. Arbetsvillkoren berör till exempel arbetstid, pauser och semester. Kollektivavtalen är bindande. De måste alltså följas. I det individuella arbetsavtalet kan man komma överens om bättre arbetsvillkor än de som finns i branschens kollektivavtal. Arbetsvillkor som är sämre än i kollektivavtalet kan man däremot inte komma överens om.

Kollektivavtalen ingås nästan alltid för några år åt gången. Kollektivavtalen är offentliga dokument och finns till exempel på fackförbundens webbplatser på internet. Uppstår det tvister om tolkningen eller tillämpningen av ett kollektivavtal behandlas och löses tvisten i arbetsdomstolen.

Arbetstagarens och arbetsgivarens rättigheter och skyldigheter

I arbetslivet har både arbetstagaren och arbetsgivaren rättigheter och skyldigheter som fastslagits i lagar och kollektivavtal. När båda parterna följer gemensamma överenskommelser fungerar arbetslivet mycket bättre.

Till arbetstagarens viktigaste rättigheter hör

- lön enligt kollektivavtalet
- skyddet av lagar och avtal
- möjligheten att tillhöra en yrkesorganisation (till exempel ett fackförbund)
- en trygg och hälsosam arbetsmiljö.

Till arbetsgivarens rättigheter hör

- att besluta vem hen anställer
- att övervaka och leda arbetet
- att ge instruktioner och order
- att avsluta anställningsförhållandet om vissa villkor uppfylls.

Arbetstagaren har många skyldigheter. Att försumma dem kan till och med leda till att anställningsförhållandet avslutas. Sådana skyldigheter är bland annat

- att utföra arbetet väl
- att följa arbetsgivarens instruktioner och arbetsplatsens regler (till exempel att man inte får komma berusad till arbetsplatsen och inte får stjäla eller med avsikt söndra arbetsgivarens egendom)
- att bevara affärs- och yrkeshemligheter
- att beakta arbetsgivarens intressen
- att inte delta i verksamhet som konkurrerar med arbetsgivaren.

Till vissa yrken, till exempel inom hälsovårdsbranschen, hör dessutom tystnadsplikt. Det betyder att de anställda inte under några omständigheter får berätta för andra om sådant de sett i dokument eller hört i arbetet. Tystnadsplikten måste ovillkorligen iakttas.

Arbetsgivaren har också många skyldigheter gentemot arbetstagaren. Arbetsgivaren måste

- följa lagar och avtal
- behandla arbetstagarna jämlikt och jämställt
- trygga arbetssäkerheten
- ge arbetstagaren anställningsförhållandets centrala villkor i skriftlig form
- främja en god arbetsatmosfär och stöda arbetstagarna i att klara arbetet och utvecklas i sitt yrke.

Medlemskap i fackförbund

Fackförbundens medlemmar betalar en medlemsavgift månatligen eller årligen. Medlemsavgiften kan vara en fast årsavgift eller en liten procent av lönen, till exempel 1,5 %. Fackförbundets medlemsavgift avdras i sin helhet i beskattningen. Det betyder att avgiftens summa dras av från de beskattningsbara inkomsterna, vilket gör att man betalar lite mindre skatt.

Medlemskap i ett fackförbund är till nytta för arbetstagaren på flera sätt. Fackförbunden försvarar sina medlemmars intressen och om man råkar ut för problemsituationer i arbetslivet får man stöd och hjälp av fackförbundet. I konfliktsituationer erbjuder fackförbunden sina medlemmar experttjänster av jurister. Av fackförbundet får man också stöd till exempel med att söka arbete och vid arbetslöshet.

Fackförbunden erbjuder dessutom sina medlemmar många medlemsförmåner, såsom försäkringar, rabatter, semesterställen, utbildning, karriärvägledning m.m. Mer information om fackförbundens medlemsförmåner finns på förbundens webbsidor.

En av fackförbundens medlemmars viktigaste förmåner är det inkomstrelaterade utkomstskyddet. Det betyder att den som hör till ett fackförbund vanligen också är medlem i branschens arbetslöshetskassa. Blir man arbetslös har man rätt till inkomstrelaterad arbetslöshetsdagpenning, som betalas av arbetslöshetskassan, i högst 400 dagar.

Storleken på den inkomstrelaterade arbetslöshetsdagpenningen räknas utgående från lönen under tiden före arbetslösheten. Den är vanligtvis betydligt större än den grunddagpenning FPA betalar. Grunddagpenning betalas åt arbetslösa som inte hör till en arbetslöshetskassa. För att få inkomstrelaterad dagpenning krävs att personen anmält sig som arbetslös arbetssökande hos en TE-byrå, varit medlem i arbetslöshetskassan i minst 26 veckor och uppfyller arbetsvillkoret. Arbetsvillkoret innebär att personen förvärvat arbetat minst 26 veckor (arbetstiden minst 18 timmar/vecka) under de senaste 28 månaderna.

Förtroendemannen

På stora arbetsplatser representeras fackförbundets medlemmar av en förtroendeman som valts bland de anställda och som övervakar att kollektivavtalen och arbetslivslagarna följs på arbetsplatsen. Hens uppgift är att stöda och hjälpa de anställda och ingripa i problemsituationer. Förtroendemannen ser också till att personalen behandlas rättvist och jämlikt på arbetsplatsen.

Förtroendemannens ställning grundar sig på lagar och förtroendemannaavtal. Alla arbetsplatser har inte en förtroendeman och i så fall kan arbetstagarna bland sig välja ett förtroendeombud eller söka stöd direkt av fackförbundet. Ett förtroendeombud har inte lika omfattande uppgifter och befogenheter som en förtroendeman.

Jämlikhet och jämställdhet i arbetslivet

I Finland har alla människor rätt till en jämlik och jämställd behandling. All diskriminering, det vill säga ojämlik behandling, och trakasserier är förbjudna. Det här gäller även arbetslivet. Diskrimineringslagen och jämställdhetslagen, som tar upp jämställdheten mellan kvinnor och män, garanterar dessa grundläggande rättigheter för alla.

Diskrimineringslagens tillämpning i arbetslivet

Med hjälp av diskrimineringslagen försöker man garantera en jämlik behandling av alla människor och skydda dem mot diskriminering. I arbetslivet tillämpas diskrimineringslagen vid anställning av arbetstagare, under anställningsförhållandet och när förhållandet tar slut. Alla arbetstagare omfattas av samma rättigheter och skyldigheter. Diskrimineringslagen förbjuder all diskriminering till exempel på grund av ålder, nationalitet eller hälsotillstånd.

Arbetsgivare är skyldiga att genom behövliga och rimliga anpassningar främja möjligheten för till exempel personer med funktionsnedsättning att få och klara ett arbete. Nekar man till att göra sådana anpassningar är det diskriminering av personen med funktionsnedsättning.

Jämställdhetslagens tillämpning i arbetslivet

Jämställdhetslagen garanterar en jämställd behandling av båda könen och förbjuder all diskriminering på grundval av kön. Enligt jämställdhetslagen är arbetsgivaren skyldig att systematiskt främja jämställdhet i all sin verksamhet. Kvinnor och män ska placeras rättvist i olika uppgifter och de ska få lika möjligheter att avancera i sin karriär.

Jämlikhet och jämställdhet i praktiken

I Finland är jämlikt bemötande och jämställdhet mycket viktiga både allmänt och i arbetslivet. Beslutsfattare, myndigheter och fackförbund jobbar hela tiden hårt för att de ska genomföras. Men ett jämställt samhälle är aldrig helt färdigt.

Ett missförhållande i arbetslivet som rör jämställdheten är lönesättningen. I kvinnodominerade branscher är lönen ofta lägre än i mansdominerade. Ofta söker sig också män och kvinnor till olika branscher baserat på kön. Det finns alltså så kallade kvinnliga och manliga yrken. I Finland finns redan en betydande mängd kvinnliga chefer, även om de ännu är färre än de manliga. Familjelivet påverkar fortfarande kvinnornas arbetskarriär mer. Långa familjeledigheter och kombinerandet av arbete och familjeliv bromsar ofta kvinnornas karriär- och löneutveckling. Men pappornas andel i föräldraledigheterna har så småningom ökat.

Om någon upplever diskriminering, trakasseri eller ojämlik behandling i arbetslivet eller annanstans har hen rätt att söka gottgörelse hos arbetarskyddsmyndigheterna eller myndigheter som övervakar jämlikhet och jämställdhet.

Utläningars placering på Finlands arbetsmarknad

Att de som flyttat till Finland får arbete är mycket viktigt med tanke såväl på individernas utkomst, välbefinnande och integration som på hela samhället. Om de inflyttade blir väl sysselsatta betalar de mer skatter, vilket är till nytta för samhällsekonomin och hjälper att finansiera offentliga tjänster. Invandrarna utgör en betydande arbetskraftspotential, eftersom de i huvudsak är ganska unga människor.

När en person flyttar till Finland kan det till en början vara svårt att hitta arbete till exempel på grund av bristande språkkunskaper. Men ju längre personen bor i Finland desto bättre blir hans möjligheter att få jobb.

Utbildningens och samhällssituationens påverkan på sysselsättningen

I Finland påverkas möjligheten till jobb märkbart av utbildningen. Högutbildade har lättare att få jobb än lågutbildade. Det har också betydelse var utbildningen gåtts. Utbildning och arbetserfarenhet man fått i Finland värderas ofta mer av arbetsgivarna.

Språkkunskaperna påverkar arbetsmöjligheterna märkbart. De som talar bra finska har mycket goda möjligheter att få arbete, medan de som talar dålig finska har det svårare. Inom vissa branscher klarar man sig också på engelska, men arbetsmöjligheterna är mycket färre.

Situationen i samhället och ekonomin påverkar allas arbetsmöjligheter. När den ekonomiska situationen är dålig finns det färre lediga arbetsplatser.

Identifiering och erkännande av kunnandet

Med identifiering av kunnandet menas att det kunnande en person tidigare förvärvat i ett annat land jämförs med ett finländskt yrke eller en finländsk examen. Kunnandet kan ha förvärvats formellt, till exempel genom utbildning, eller informellt, till exempel i vardagslivet, på fritiden eller i arbetet.

Om man på ett tillförlitligt sätt kan konstatera att studerandens kunnande motsvarar kraven på yrkesskicklighet i någon del av en yrkesinriktad examen kan kunnandet erkännas. Då godkänns examensdelen som delvis eller helt avlagd. Många instanser, såsom TE-byråer och läroinrättningar, kan försöka identifiera och enligt möjligheterna erkänna invandrares kunnande.

Om en person har ett examensbetyg från sitt hemland kan man försöka jämföra det med en finländsk motsvarande examen. I Finland är kraven höga inom många yrken. Därför är det viktigt att kontrollera omfattningen av och innehållet i examina som avlagts i andra länder. Man kan ansöka om erkännande av en utländsk examen hos Utbildningsstyrelsen eller Valvira. Med en jämförd examen kan det bli lättare att komma in i arbetslivet eller fortsätta sina studier. Instruktioner för jämförelse av examina finns på Utbildningsstyrelsens och Valviras webbplatser.

Reglerade och oreglerade yrken

I Finland krävs en särskild utbildning för många yrken och arbetsuppgifter. Inom den privata sektorn kan arbetsgivaren vanligen bestämma kraven själv, men för statens och kommunernas tjänster är kraven striktare och man kan bara anställa en person med en viss examen.

I vissa yrken måste personen uppfylla lagstadgade kompetenskrav. Dessa krav kan gälla utbildningen och/eller arbetserfarenheten eller något kompetensprov. Sådana yrken kallas reglerade yrken. En behörig myndighet inom branschen övervakar att kraven uppfylls.

Alla yrken inom social- och hälsovårdsbranschen är kraftigt reglerade i Finland. Utöver en viss examen behövs en rätt att utöva yrket. Rätten beviljas av Tillstånds- och tillsynsverket för social- och

hälsovården, Valvira. Även undervisningsbranschens yrken är reglerade, men för att utöva dem räcker det med en examen. Man behöver inte ansöka om rätt att utöva yrket.

Andra reglerade yrken är till exempel advokat, revisor, trafiklärare, den som svarar för beviljandet av enskilda godkännanden, väktare, kyrkliga yrken och yrken inom räddningsväsendet. En lista på reglerade yrken och de behöriga myndigheterna finns på Utbildningsstyrelsens webbplats. De som avlagt en examen utomlands behöver ett beslut från den behöriga myndigheten för att få behörighet till dessa yrken.

Kompetensintyg

I vissa yrken och arbetsuppgifter krävs olika kompetensintyg. Exempelvis ska de som i sitt arbete handskas med oförpackade livsmedel ha ett hygienpass och de som arbetar i restauranger som säljer alkohol måste ha ett utskänkingspass. I många uppgifter inom byggbranschen och industrin krävs ett arbetssäkerhetskort och av dem som sysslar med eller övervakar heta arbeten krävs ett heta arbeten-kort. För att få kompetensintyg måste man klara ett prov som vanligen tar några timmar eller en dag. Före provet ska man läsa in sig på ämnet på egenhand.

Att hitta arbete

Att söka och hitta arbete kräver mycket aktivitet av arbetssökanden. Arbets- och näringsbyråerna erbjuder tjänster för arbetssökande, men huvudansvaret för att hitta jobb ligger hos sökanden själv. Ibland är sysselsättningssituationen svår och ofta är det flera tiotals människor som söker samma lediga jobb. Därför kan arbetssökandet vara en arbetsam process som ibland tar lång tid. Men det lönar sig att ha en positiv attityd i arbetssökandet och utnyttja alla tänkbara idéer.

Att leta efter arbete

Ett traditionellt sätt att få reda på lediga arbeten är att söka bland platsannonser i tidningar och på internet. På internet finns det platsannonser på flera olika webbplatser. På arbets- och näringsbyråernas te-tjänster.fi-sidor publiceras platsannonser från hela Finland. Ofta kan man på nätet söka arbetsplatser enligt olika sökkriterier. Man kan alltså begränsa sökandet till exempel enligt ort eller yrke.

Man kan också leta efter arbete på företags egna webbsidor. Nästan alla stora företag har på sina webbsidor också uppgifter om lediga jobb.

Ofta kan man också lämna in en öppen ansökan via nätet. Det betyder att arbetssökanden lämnar sina kontaktuppgifter åt företaget och om ett arbete blir ledigt kan företaget kontakta en lämplig arbetssökande som lämnat in en öppen ansökan.

Dolda jobb och hur man hittar dem

Problemet med att svara på platsannonser i tidningar eller på internet är att det vanligen är tiotals eller till och med hundratals andra som också söker jobbet, så konkurrensen är hård.

Men det finns lediga arbeten som inte annonseras någonstans. Enligt många experter är upp till 80 % av de lediga jobben så kallade dolda jobb, som alltså aldrig annonseras offentligt någonstans utan arbetskraften rekryteras på andra sätt. Det beror till exempel på att företagen inte alltid har tid eller resurser för en arbetsam rekryteringsprocess som kan innebära behandling av tiotals eller hundratals arbetsansökningar.

Det lönar sig alltså för arbetssökanden att aktivt leta efter dolda jobb. Här är det bra med kontaktnät. Det är bra att tala med alla tänkbara vänner och bekanta om att man söker jobb. Det kan ju hända att någon av dem hört om ett ledigt jobb via sina kontakter. Kontakternas betydelse är rätt stor när det

gäller att få jobb i Finland. När ett företag vill anställa en ny person försöker det ofta först utnyttja företagets och de anställdas kontaktnät för att hitta en lämplig person.

Det lönar sig att medvetet utvidga sitt kontaktnät, det vill säga frimodigt kontakta även okända människor. Rekryteringsmässor är bra ställen att bekanta sig med olika företag och få nyttiga kontakter.

Det lönar sig också att leta efter dolda jobb genom att kontakta företags och organisationers rekryteringsavdelningar direkt och erbjuda dem sitt kunnande. Man behöver kunna berätta tydligt vad man kan och det är viktigt att fundera på vilket kunnande som kunde intressera arbetsgivaren. I stället för att skicka e-post kan man hellre ringa eller försöka komma överens om en träff med rekryteraren.

Det lönar sig absolut att använda sociala medier i arbetssökandet. Till exempel på Facebook och Twitter kan man fråga om lediga jobb och marknadsföra sig som en bra arbetare.

I dag använder både arbetssökande och företagens rekryterare LinkedIn-tjänsten, som är avsedd för att skapa nätverk i arbetslivet. Där är det bra att skapa en profil som är så heltäckande som möjligt och som väcker rekryterarnas intresse. Många stora företags rekryterare söker efter lämpliga arbetare bland LinkedIn-profilerna. På LinkedIn kan man också utöka sitt eget kontaktnät och kontakta rekryterare på företag.

Att söka jobb

När man söker jobb i Finland måste man skriva ett cv och en arbetsansökan. De skickas åt arbetsgivaren.

Cv eller meritförteckning

I cv:t står grundläggande uppgifter om arbetssökanden, såsom utbildning, arbetserfarenhet, språkkunskaper, informationstekniskt kunnande och fritidssysselsättningar. I cv:t kan man också nämna någon som kan rekommendera en, till exempel en tidigare förmän eller arbetskamrat som kan berätta positiva saker om en. Ett bra cv är ganska kort, högst två sidor. Det ska vara tydligt och lätt att läsa.

I Finland är utbildning och arbetserfarenhet de viktigaste faktorerna när man söker jobb. Det är också bra att berätta om hobbyer och volontärarbete, eftersom man också i dem lär sig sådant som kan vara till nytta i arbetet. Arbetssökandens kontaktuppgifter måste synas tydligt. I cv:t kan man också bifoga ett fotografi om man vill. På internet finns bra mallar för hur man skriver ett cv.

Arbetsansökan

Ett annat viktigt dokument när man söker jobb är arbetsansökan. Den är ett så kallat marknadsföringsbrev, där sökanden försöker skilja sig från de andra arbetssökandena. En bra arbetsansökan är tydlig, kort och koncis och tillräckligt personlig för att väcka rekryterarens uppmärksamhet. Ansökan ska vara högst en sida lång.

I ansökan är det viktigt att berätta varför sökanden vill ha just det jobbet och vilket kunnande hen har. Det är också viktigt att berätta hur sökanden uppfyller kraven i arbetet och hurudan arbetare hen är. Man ska bara ta fram de saker som är väsentliga med tanke på arbetet man söker. Med ansökan ska man försöka väcka rekryterarens intresse så att hen vill kalla en till intervju.

Arbetsintervju

På basis av arbetsansökan och cv:t kallar arbetsgivaren en del av sökandena till intervju. Blir man kallad till intervju är det viktigt att förbereda sig väl, till exempel genom att på förhand öva sig att svara på tänkbara frågor. I intervjun gäller det att tydligt kunna berätta bland annat om

- sig själv
- sitt kunnande
- sina styrkor och svagheter
- sina motiv till att söka just det aktuella jobbet
- sina framtidsplaner.

Före intervjun är det viktigt att fundera på hur man själv uppfyller kraven i det lediga jobbet. Att man begrundar sitt kunnande och eventuella brister i det före intervjun gör att det blir lättare att svara på intervjufrågorna.

Det är också bra att skaffa förhandsinformation om arbetsplatsen man ska på intervju till. Om arbetssökanden känner företagets verksamhet kan hen bättre framhålla hur hen skulle vara till nytta för företaget. Vid intervjun ombesökanden ofta att fråga något av intervjuaren. Det är alltså bra att på förhand tänka ut några frågor som har att göra med arbetsuppgiften man söker eller företagets verksamhet.

Det är ytterst viktigt att ge ett gott första intryck åt intervjuaren. Man bör klä sig snyggt för intervjun, men inte för festligt. I Finland klär man sig vanligen ganska avslappnat i arbetet.

Ta med alla arbetsintyg och skolbetyg och var på plats i tid. Försök tala tydligt och sanningsenligt. Om intervjuaren frågar om brister eller negativa saker, försök vända dem till något du vill lära dig mer om.

Arbetsavtalet

Innan arbetstagaren börjar i det nya arbetet ingår hen ett arbetsavtal med arbetsgivaren. Arbetsavtalet ingås vanligen skriftligt, men även ett muntligt avtal är giltigt enligt lagen. Arbetsgivaren måste dock alltid ge avtalsvillkoren i skriftlig form om arbetstagaren ber om det. Det är att rekommendera att avtalet ingås skriftligt. Då kan båda parterna hålla koll på de överenskomna sakerna och i problemsituationer kan man hänvisa till avtalets innehåll.

Arbetsavtalet måste följa lagar och kollektivavtal. Man kan inte komma överens om sämre villkor än dessa fastslår. Det görs alltid två likadana exemplar av arbetsavtalet; ett åt arbetstagaren och ett åt arbetsgivaren. Båda parterna skriver under avtalet. I arbetsavtalet kommer man åtminstone överens om

- när arbetet börjar
- var arbetet utförs
- anställningsförhållandets form och längd
- arbetstiden
- arbetsuppgifterna
- eventuell provotid (högst 4 mån.)
- lön och avlöningsperiod
- vilket kollektivavtal som tillämpas
- semestern och hur den bestäms
- uppsägningstiden och hur den bestäms.

Olika anställningsförhållanden

I dag arbetar människor i Finland i väldigt olika anställningsförhållanden. Anställningsförhållandets form anges i arbetsavtalet och påverkar till exempel förhållandets längd och arbetstiden. Arbetsavtalet kan antingen vara i kraft tills vidare (fast anställning) eller för viss tid.

Tillsvidareanställning och visstidsanställning

Ett arbetsavtal som är i kraft tills vidare kallas också fast anställning. Arbetsgivaren eller arbetstagaren kan vid behov säga upp avtalet, men då iakttas en uppsägningstid. Om arbetsgivaren säger upp arbetstagaren måste det finnas en giltig orsak, till exempel att företaget är i en dålig ekonomisk situation eller att arbetstagaren inte uppfyllt sina skyldigheter. Arbetstagaren kan säga upp sig utan orsak. Om arbetstagaren säger upp sig själv får hen vanligen inte arbetslöshetsunderstöd genast utan först efter en viss tid.

En visstidsanställning tar slut på en överenskommen dag. Om ett arbetsavtal ingås för viss tid måste det finnas en bra orsak till det, till exempel ett vikariat eller ett säsongarbete, och orsaken ska anges i avtalet. Ett visstidsavtal kan vanligen inte sägas upp.

Heltids- och deltidarbete

Ett arbete kan vara ett heltids- eller ett deltidarbete. Heltidsarbeten utförs vanligen fem dagar i veckan och arbetstiden är 37,5–40 timmar i veckan. Enligt lagen kan den regelbundna arbetstiden vara högst 8 timmar per dygn och 40 timmar per vecka.

För heltidsarbete betalas vanligen månadslön och antalet arbetstimmar och lönen är de samma varje månad. Beroende på yrket kan heltidsarbete vara dagarbete, kvällarbete, nattarbete eller skiftarbete. I deltidarbete är arbetstiden per vecka mindre än i heltidsarbete. Timantalet kan också variera från vecka till vecka. Då betalas lönen vanligen som timlön och månadens lön beror på hur många timmar man arbetat.

Kortjobb

De så kallade kortjobben har ökat i Finland den senaste tiden. Kortjobb betyder att en person har korta visstidsanställningar på några dagar på olika ställen. Kortjobb är flexibelt eftersom arbetstagaren själv kan bestämma när hen vill ta emot jobb. Men kortjobb ger inte en säker inkomst eftersom det kanske inte hela tiden finns tillräckligt med jobb att få.

Inom vissa yrken är arbetet i huvudsak kortjobb. Till exempel guider, tolkar, musiker och journalister har ofta kortjobb. Kortjobb är också vanliga inom restaurang- och handelsbranschen.

Oberoende av anställningsförhållandets form ska alla arbetstagare behandlas jämlikt. Visstids- och deltidanställda får inte ha sämre arbetsvillkor än tillsvidare- och heltidsanställda. Vissa arbetsförmåner, såsom företagshälsovårdstjänster och lunchförmån, kan dock relateras till antalet arbetstimmar.

Arbetslivets spelregler

I arbetslivet finns många regler och de kan variera mellan olika arbetsplatser. Många regler är stadgade i arbetslagstiftningen och kollektivavtal. Dessa regler måste alla arbetsgivare följa.

Sjukfrånvaro

Man får aldrig vara borta från arbetet utan giltig orsak. Man måste också alltid meddela om frånvaro. Om en anställd blir sjuk ska hen meddela arbetsgivaren direkt genom att ringa eller enligt arbetsplatsens egen praxis. Varje arbetsplats har sina egna regler om hur många dagar man får vara borta utan läkarintyg. Om den anställda har ett barn under 10 år som blir sjuk har hen rätt att vårda barnet hemma under fyra arbetsdagar och få lön för den tiden.

Om den anställda har arbetat för arbetsgivaren i minst en månad måste arbetsgivaren betala normal lön för de första tio sjukledighetsdagarna. Om sjukledigheten fortsätter efter det betalar FPA sjukdagpenning åt arbetstagaren. I kollektivavtalet kan man också komma överens om att

arbetsgivaren ska betala normal lön längre än tio dagar vid sjukledighet. I så fall ersätter FPA arbetsgivaren för en del av lönekostnaderna under sjukledigheten.

Pauser under arbetsdagen

De anställda har rätt till pauser under arbetsdagen. Pausernas antal och längd beror på arbetsdagens längd. Även pauserna är överenskomna i kollektivavtalet för varje bransch. Under en arbetsdag på över sex timmar har den anställda rätt till minst en halv timmes paus. Om den anställda jobbar 8 timmar har hen vanligen en längre matpaus och två korta kaffepauser.

Matpausen på en halv timme hör vanligen inte till arbetstiden som det betalas lön för och under den kan man avlägsna sig från arbetsplatsen. Kaffepauserna hör däremot till arbetstiden och ska tillbringas på arbetsplatsen. Arbetstagaren får inte sköta privata ärenden under arbetstid. Vanligtvis är till exempel användningen av den egna telefonen begränsad under arbetstid, men under pausen kan man använda sin telefon och sköta egna ärenden. Om arbetsgivaren skaffar en telefon och ett abonnemang åt arbetstagaren är de avsedda endast för arbetsärenden. För egna samtal ska man använda sin egen telefon.

Arbetarskydd och arbetssäkerhet

Arbetsgivaren ska sörja för arbetstagarnas säkerhet samt psykiska och fysiska hälsa på arbetsplatsen. Det här kallas arbetarskydd. Alla har rätt att må bra på arbetet. Arbetsgivaren måste se till att arbetet utförs under säkra förhållanden och att alla tänkbara sjukdomar förebyggs. Arbetarskyddsmyndigheterna övervakar att arbetarskyddet beaktas och att man på arbetsplatserna följer lagstadgade arbetssäkerhetsföreskrifter.

Det är arbetsgivarens ansvar att inskola arbetstagaren väl, det vill säga lära hen de rätta arbetssätten och gå igenom sådant som har med arbetssäkerheten att göra. På arbetsplatserna måste finnas tydliga instruktioner med tanke på olyckor och katastrofer och alla anställda borde veta hur de ska handla i sådana situationer. Arbetstagaren måste följa arbetsgivarens instruktioner och utföra arbetet på ett säkert sätt. Man får vägra att utföra alltför farliga arbetsuppgifter.

Arbetsgivaren måste enligt lagen ha en arbetsolycksfalls- och yrkessjukdomsförsäkring för alla anställda. Den ersätter kostnader som orsakas åt den anställda av arbetsolycksfall eller arbetssjukdomar. I de flesta fall är arbetsgivaren också skyldig att teckna en grupplivförsäkring. Om den anställda dör under arbets- eller fritiden betalas ersättning åt den anställdas anhöriga.

Företagshälsovård

Enligt lagen är arbetsgivaren skyldig att ordna företagshälsovård för sina anställda. Med företagshälsovård avses ett samarbete mellan arbetstagaren, arbetsgivaren och hälsovårdspersonal, till exempel hälsovårdare, läkare, psykologer och fysioterapeuter. Med samarbetet förebygger man arbetsrelaterade sjukdomar och olyckor samt främjar arbetets och arbetsmiljöns hälsosamhet och säkerhet, de anställdas verksamhet och deras hälsa och arbets- och funktionsförmåga.

Företagshälsovården är vanligtvis förebyggande hälsovård, men den omfattar ofta också sjukvårdstjänster. Till hälsovården hör bland annat tjänster av hälsovårdare, företagsläkare och företagspsykolog. Företagshälsovården ska erbjudas alla anställda oberoende av anställningsform, men omfattningen av tjänsterna kan variera till exempel beroende på antalet arbetstimmar. Företagshälsovården kan ordnas antingen vid en lokal hälsocentral eller vid en privat läkarcentral. Tjänsterna är avsedda endast för de anställda, inte för deras familjer.

Finländsk arbetskultur

I den finländska arbetskulturen återspeglas den i Finland dominerande individcentrerade och demokratiska kulturen. Det betyder bland annat att individens kunskaper och prestationer är viktiga, inte till exempel hans familjebakgrund. Att favorisera släktingar vid rekrytering är inte godtagbart.

Den individcentrerade kulturen märks också på att arbetet och fritiden skiljs åt. Man arbetar på arbetstid och fritiden är egen tid. Arbetet börjar och slutar en viss tid och man delar inte nödvändigtvis så mycket fritid med arbetskamraterna. Ett undantag är arbetsplatsens fester, till exempel lillajulsfesten, och rekreationsdagar, vilkas syfte är att förbättra vi-andan på arbetsplatsen.

Finländska arbetsplatser har vanligen låg hierarki, det vill säga förmannen skiljer sig inte mycket ur mängden och ofta utför hen likadana arbetsuppgifter som andra. Förmannen klär sig vanligen lika som de andra och kan tilltalas med förnamnet. Förmannen är inte en ovillkorlig auktoritet, utan oftast ger hen de anställda möjlighet att själva planera sitt arbete och komma med idéer. Det här är ett uttryck för demokrati i det dagliga umgänget på arbetsplatserna.

Förmannen förväntar sig också att de anställda tar egna initiativ och sköter överenskomna uppgifter ordentligt. Hen övervakar alltså inte hela tiden de anställdas arbete utan litar på dem. Löneskillnaderna mellan förmän och andra anställda är också relativt små.

Punktlighet, flit, skötsamhet och initiativrikedom uppskattas i det finländska arbetslivet. Om den anställda ofta kommer för sent till jobbet eller inte följer överenskomna tidtabeller anses hen opålitlig och det kan till och med leda till uppsägning.

Under arbetstiden försöker man vara flitig och utföra sitt arbete så bra som möjligt. När en arbetsuppgift är utförd tar den anställda själv itu med följande och när hen märker att något behöver göras gör hen det. Hen väntar inte att förmannen ska säga till hen att göra det. Om den anställda inte vet vad som ska göras frågar hen förmannen eller en arbetskamrat.

Samarbete mellan arbetskamrater är viktigt i arbetslivet och på arbetsplatserna görs mycket teamwork. Vanligen hjälper alla varandra och utför flexibelt olika uppgifter enligt behov. Människor litar på varandra och på att var och en sköter de överenskomna arbetena.

I Finland uppskattas anspråkslöshet, och människor pratar oftast inte mycket om sig själva. Vad en människa gör är viktigare än vad hon säger. Om en person till exempel säger sig vara flitig men inte sköter sina uppgifter litar de andra inte längre på hen.

I Finland säger människor vanligen ganska rakt ut vad de tänker. Finländare går ofta rakt på sak och småpratar inte först. Även tystnad och långa pauser i talet hör till finsk pratkultur. Att en människa inte pratar mycket betyder inte att hon är arg eller att något är på tok. I arbetslivet diskuteras även negativa saker på ett direkt sätt. Man ska alltså inte bli sårad om förmannen eller en arbetskamrat säger att arbetet är dåligt utfört. Alla misslyckas ibland. Det är helt normalt i arbetslivet.

Lön och beskattning

I Finland finns ingen allmän minimilön som gäller alla yrken. Minimilönen för varje bransch fastställs i branschens kollektivavtal. Lönen kan vara antingen tidsbaserad månads- eller timlön eller prestationsbaserad ackordslön, som betalas för ett visst projekt eller en arbetsprestation.

Om den anställda jobbar på kvällar, veckoslut eller helger betalas tillägg utöver den vanliga lönen. Tilläggens storlek beror på yrket och branschens kollektivavtal. På söndagar måste man inom alla branscher betala dubbel lön. Om den anställda gör övertidsarbete utöver den vanliga arbetstiden måste hen få ersättning för det.

Lönen betalas vanligen en gång i månaden på en dag som står i arbetsavtalet, men det kan också finnas fler lönedagar. Lönen får inte betalas för sent och den betalas alltid till den anställdas konto. Från lönen avdras automatiskt förskottsinnehållningen på skatterna samt pensionsavgiften och arbetslöshetsförsäkringsavgiften. Arbetsgivaren måste ge den anställda en lönespecifikation, där alla skatter och andra avgifter som avdragits från lönen framkommer.

Löner och progressiv beskattning

I Finland måste alla betala skatter. Valfärden och de omfattande offentliga tjänsterna betalas med gemensamma skattepengar. På förvärvsinkomster betalas inkomstskatt. Förvärvsinkomster är till exempel lön, arbetslöshetsdagpenning, pension och studiestöd. Arbetsgivaren eller den som betalar förmånerna, till exempel FPA, avdrar skatterna automatiskt och betalar dem åt skatteförvaltningen. Utöver inkomstskatten finns många andra skatter. På produkter och tjänster betalas mervärdesskatt, bilägare betalar bilskatt, på arv betalas arvsskatt, fastighetsägare betalar fastighetsskatt o.s.v.

I Finland används progressiv beskattning på förvärvsinkomsterna. Det betyder att ju större inkomster man har desto högre är skatteprocenten. Om lönen är hög är alltså också skatteprocenten hög och om lönen är låg är skatteprocenten låg.

Skattekort

I januari varje år skickar skatteförvaltningen ett skattekort hem till alla. På skattekortet anges personens skatteprocent. Om man förvärvsarbetar ska man ge skattekortet åt arbetsgivaren så att arbetsgivaren vet hur mycket skatt som ska avdras på lönen. Ger man inte skattekortet åt arbetsgivaren måste en skatt på 60 % avdras från lönen. Den riktiga skatteprocenten som anges på kortet är antagligen mycket mindre. Skatteprocenten räknas på basis av föregående års inkomster.

Om dina inkomster har ändrats och skatteprocenten på kortet är fel kan du be om ett nytt skattekort av skattebyrån via internet, per telefon eller på byrån. För det nya skattekortet behöver du en uppskattning av dina inkomster för hela året.

Skattedeklaration

I april varje år skickas en förhandsifylld skattedeklaration hem till alla. På den syns alla föregående års inkomster. Skattedeklarationen ska granskas och om där är fel måste de korrigeras. Korrigerar man sin skattedeklaration skickar skatteförvaltningen ett nytt beskattningsbeslut i september-oktober.

Har man betalt för mycket skatt det föregående året betalar skatteförvaltningen skatteåterbäring. Har man däremot haft en för liten skatteprocent det föregående året måste man betala kvars-katt. Därför är det bra att kontrollera att skatteprocenten är rätt.

Naturaförmåner och deras beskattning

Ibland erbjuder arbetsgivaren den anställda värdefulla förmåner utöver lönen. Om arbetsgivaren betalar för och låter den anställda använda en sak eller tjänst kallas det naturaförmån. Typiska naturaförmåner är telefonförmån, kostförmån, bostadsförmån, bilförmån och personalbiljett.

Naturaförmånerna är också beskattningsbara inkomster och man ska alltså betala skatt på dem. Naturaförmånerna beskattas i princip på samma sätt som normal lön. Skatteförvaltningen fastställer årligen beskattningsvärdet på varje naturaförmån. Det är naturaförmånens värde i euro och det påverkar skatteprocenten. Information om beskattningen av naturaförmåner och varje naturaförmåns beskattningsvärde finns på skatteförvaltningens webbplats www.skatt.fi.

Svartjobb

Svartjobb är jobb som utförs utan skattekort och utan att betala skatt. Tjänsterna som samhället erbjuder finansieras med skattepengar. Om skatter inte betalas är samhällets välfärd och stabilitet i fara. För svartjobb intjänar man inte heller någon pension och arbetstagaren har vanligen ingen olycksfallsförsäkring. Om någon vill betala lönen direkt i handen i stället för på ett konto är jobbet antagligen svart. Svartjobb är ett brott i Finland. Både den som utför svartjobb och arbetsgivaren kan få kännbara straff för det.

Den som jobbar svart är i en verkligt dålig ställning jämfört med dem som är lagligt anställda. Om det uppstår en tvist med arbetsgivaren till exempel om lönebetalning kan ingen hjälpa och om en olycka sker på arbetsplatsen får arbetstagaren ingen försäkringsersättning.

Den som jobbar svart får inte heller inkomstrelaterade förmåner som till exempel arbetslöshetsdagpenning, moderskaps- eller faderskapspenning eller föräldrapenning. Man tjänar inte heller in någon pension med tanke på ålderdomen eller arbetsoförmögenhet. Att jobba svart lönar sig aldrig.

Arbetslöshet

Vem som helst kan någon gång under sin karriär bli arbetslös. Då kan man få stöd av myndigheter och fackförbund. Det första man bör göra om man blir arbetslös är att anmäla sig som arbetslös arbetssökande på Arbets- och näringsbyrån, det vill säga TE-byrån. Anmälningen kan göras redan innan den första dagen av arbetslöshet, på internet eller genom att besöka TE-byrån personligen.

TE-byrån avgör utgående ifrån anmälan om sökanden är berättigad till arbetslöshetsförmån. Byrån skickar utlåtandet till FPA eller alternativt arbetslöshetskassan om sökanden är medlem i ett fackförbund. Vid behov ber de om ytterligare utredning om något är oklart i anmälan. TE-byrån ska alltid meddelas om förändringar i sökandens situation, till exempel om hen fått jobb eller en studieplats eller om adressen eller telefonnumret ändras.

TE-byrån bedömer på basis av arbetslöshetsanmälan hurudant stöd personen behöver. Vid behov kallas arbetssökanden till en personlig intervju. Vid intervjun diskuteras olika åtgärder med vilka sysselsättningen kunde underlättas samt hur sökanden i fortsättningen sköter sina ärenden på byrån.

Arbetslöshetsförmån

Arbetslösa arbetssökande är vanligen berättigade till arbetslöshetsförmån. Det betyder arbetslöshetsdagpenning. Arbetslöshetsförmånen kan bara betalas ut för den tid som personen är arbetssökande. Personen måste alltså vara till förfogande för arbetsmarknaden och söka jobb. Förmånen betalas inte för de första 7 arbetslöshetsdagarna. Man måste också betala skatt på arbetslöshetsförmånen. Man ansöker om arbetslöshetsförmån hos arbetslöshetskassan eller FPA med en särskild ansökningsblankett. Mer information om hur man ansöker om arbetslöshetsdagpenning får man av fackförbundets arbetslöshetskassa och FPA.

Inkomstrelaterad dagpenning betalas av arbetslöshetskassan

Arbetslöshetskassan betalar inkomstrelaterad dagpenning som arbetslöshetsförmån åt en person som är medlem i kassan och som arbetat tillräckligt länge under medlemskapet. Arbetslöshetskassan är en organisation med syftet att betala sina medlemmar lagstadgad inkomstrelaterad dagpenning. När man blir medlem i arbetslöshetskassan är det lite som att teckna en arbetslöshetsförsäkring. Man betalar en månatlig medlemsavgift till kassan och blir man arbetslös får man sin utkomst från kassan under arbetslösheten. Den inkomstrelaterade dagpenningen finansieras både med skattemedel och med obligatoriska arbetslöshetsavgifter som uppbärs av arbetsgivare och arbetstagare. Den är högre än grunddagpenningen och arbetsmarknadsstödet som FPA betalar.

Grunddagpenning och arbetsmarknadsstöd beviljas av FPA

För dem som inte är medlemmar i en arbetslöshetskassa beviljas och betalas arbetslöshetsförmånen av FPA. Arbetslösa som haft lönearbete minst cirka 6 månader under de 28 senaste månaderna innan arbetslösheten har rätt till grunddagpenning. De måste ha jobbat minst 18 timmar i veckan. Om sökanden inte uppfyller arbetsvillkoret, det vill säga inte har arbetat tillräckligt länge eller om hen redan fått grunddagpenning den maximala tiden kan hen beviljas arbetsmarknadsstöd.

Syftet med utkomstskyddet för arbetslösa är att trygga en rimlig ekonomisk utkomst åt alla arbetslösa. I praktiken är stöden rätt låga och det är svårt att leva bara på dem. Som tillägg till utkomstskyddet får den arbetslösa ofta också bostadsbidrag eller utkomststöd.

Utkomststöd från FPA eller socialbyrån

Utkomststödet är det ekonomiska stöd samhället betalar i sista hand för att trygga utkomsten. Det beviljas bara om de egna inkomsterna eller andra förmåner man får, såsom grunddagpenningen för arbetslösa, pensionen eller bostadsbidraget, inte räcker till att täcka de nödvändiga utgifterna. Nödvändiga utgifter är utgifter för till exempel mat, kläder, hälsovård och boende.

Utkomststödet består av ett grundläggande utkomststöd samt ett kompletterande och ett förebyggande utkomststöd. När utkomststödet storlek räknas ut tas alla kundens nödvändiga utgifter och alla inkomster med i beräkningen. Övriga stöd, till exempel bostadsbidrag, minskar utkomststödet.

Det grundläggande utkomststödet beviljas av FPA, vanligen för en månad åt gången. Man måste alltså ansöka om utkomststöd på nytt varje månad. Det beror på att stödet är avsett som en tillfällig hjälp i svåra ekonomiska situationer.

Kompletterande och förebyggande utkomststöd ansöker man om på kommunens socialbyrå. Kompletterande stöd kan man få för särskilda extra utgifter, såsom utgifter vid långvarig sjukdom eller utgifter för barns hobbyer.

Syftet med förebyggande stöd är att förebygga marginalisering och hjälpa personen att klara sig själv i samhället.

Det kan beviljas om en persons ekonomiska situation plötsligt försämras till exempel på grund av överskuldssättning. Utkomststödet finansieras med skattemedel.

TE-tjänster för arbetssökande

TE-byråerna strävar till att informera arbetssökandena om lediga jobb och förmedlar lämpliga arbetserbjudanden. TE-byråerna kan inte direkt erbjuda jobb utan de erbjuder olika tjänster som ska främja sysselsättningen. Även om arbetssökandens egen aktivitet är viktigast i arbetssökandet så lönar det sig att kontakta TE-byrå om man upplever att man behöver handledning eller råd i frågor som rör sysselsättningen.

Till TE-byråernas tjänster för arbetslösa hör till exempel handledning av en arbetstränare. Tränaren hjälper arbetssökanden att bättre föra fram sitt kunnande och sina styrkor på arbetsmarknaden.

En annan tjänst som TE-byråerna erbjuder för att främja sysselsättningen är arbetsprövning. Arbetsprövning påminner om arbetspraktik och syftet är att kartlägga personens kunnande. Arbetssökanden kan under arbetsprövningen visa sitt kunnande och sin motivation för arbetsgivaren. Under arbetsprövningen betalas vanlig arbetslöshetsförmån åt arbetsprövaren. Ibland kan arbetsprövningen leda till ett riktigt arbete eller ett lönesubventionerat arbete.

Lönesubventionen är ett ekonomiskt stöd som staten betalar för att främja arbetslösa arbetssökandens sysselsättning. Arbetstagaren är i ett normalt anställningsförhållande till arbetsgivaren och lönesubventionen betalas åt arbetsgivaren för lönekostnaderna. Man kan höra sig för om möjligheten till lönesubvention på TE-byrån. Lönesubventionens storlek och längd beror på fallet. Man kan också ansöka om lönesubvention för läroavtalsutbildning om den som utbildas är arbetslös.

För personer som varit arbetslösa länge erbjuder TE-byråerna i samarbete med kommunerna olika tjänster, såsom rehabiliterande arbetsverksamhet. Information om TE-byråernas tjänster finns till exempel på adressen http://www.te-tjanster.fi/te/sv/arbetssokande/hitta_jobb/index.html.

Arbetskraftsutbildning

Man kan också be om stöd på TE-byrån när man funderar på utbildning eller yrkesbyte. En av TE-byråns viktigaste tjänster är yrkesinriktad arbetskraftsutbildning. I arbetskraftsutbildning kan man förbättra sitt kunnande och sina jobbmöjligheter. Utbildning finns inom många olika branscher. Man söker till arbetskraftsutbildning via TE-byrån.

Utöver att erbjuda arbetskraftsutbildning kan TE-byrån bevilja stöd för en utbildning som arbetssökanden hittat själv, om den ökar personens möjligheter att få jobb och det inte finns någon lämplig utbildning bland arbetskraftsutbildningarna. Sådana andra utbildningar måste man alltid komma överens om separat med TE-byrån.

Företagande och yrkesutövande

Ett sätt att få jobb är att grunda ett eget företag eller utöva ett yrke som självständig företagare utan fast arbetsplats. En självständig yrkesutövare kan vara till exempel tolk, journalist, musiker, bokförfattare eller grafisk designer. Utgångspunkten för allt företagande är en bra affärsidé och vanligtvis behövs också en del pengar. Företagande är alltid förknippat med en ekonomisk risk. Om företaget inte har kunder får det inte inkomster. De som är företagare på heltid och sysselsätter sig med sitt eget arbete har inte rätt till arbetslöshetsförmån.

Att grunda ett företag

Att grunda ett företag kräver yrkeskunnighet och kunskap om det finländska samhället, till exempel beskattning och bokföring. Funderar man på att grunda ett företag måste man först göra upp en preliminär affärsplan, det vill säga en beräkning på om företaget kan bli lönsamt. Affärsplanen grundar sig på en bra affärsidé.

I städernas nyföretagarcentraler kan man få hjälp med affärsplanen och allt som gäller grundandet av ett företag. De erbjuder också utbildning åt dem som vill bli företagare. Även TE-byråerna erbjuder tjänster för företagare.

När man börjar med företagsverksamhet måste man alltid anmäla verksamheten till handelsregistret och skatteförvaltningen. Då får företaget ett företags- och organisationsnummer; ett FO-nummer. Det är ett identifikationsnummer med vilket företaget hittas i olika register.

Finansiering och bokföring

Ofta behövs också pengar för att grunda ett företag, särskilt om man måste hyra en lokal för verksamheten och skaffa diverse material. Banker kan bevilja lån för företagsverksamhet. Också det statsägda specialfinansieringsbolaget Finnvera kan hjälpa med företagsfinansieringen genom att bevilja lån eller garantera ett lån som banken beviljar.

På TE-byrån kan man ansöka om startpeng för den första tiden då man grundat ett företag. Startpengen är avsedd för företagarens personliga levnadskostnader, inte för företagsverksamheten. Startpeng kan beviljas för högst 12 månader.

Till företagarens skyldigheter hör att ordna med bokföringen. I bokföringen listas företagets inkomster och utgifter. Företagaren kan göra bokföringen själv eller betala en utomstående revisionsbyrå för att göra den. Bokföringen måste göras rätt och på lagstadgat sätt. Det får inte finnas fel i den.

Tillstånd och försäkringar

För företagsverksamhet inom vissa branscher krävs ett myndighetstillstånd. Tillståndskravet gäller till exempel restauranger, kiosker, resebyråer, social- och hälsovårdstjänster, person- och varutransport samt bostadsförmedling. Enligt lagen måste företagaren teckna en pensionsförsäkring för företagare, FöPL eller LFöPL. Om företaget anställer arbetare måste det också ha en pensionsförsäkring för anställda, ArPL, samt en olycksfallsförsäkring. Ytterligare information om tillstånd, försäkringar och annat som gäller grundande av företag finns på adressen www.suomi.fi/foretag.

Företagsformer

I Finland finns flera olika företagsformer, av vilka den som vill bli företagare behöver välja den lämpligaste för sig själv och sin verksamhet. Antalet grundare är en mycket väsentlig sak vid valet av företagsform.

Olika företagsformer är

- enskild näringsidkare (firma)
- personbolag (öppet bolag eller kommanditbolag)
- aktiebolag
- andelslag

Firma

Enskild näringsidkare, eller firma, är den enklaste företagsformen. Firmor är ofta små enmansföretag, till exempel översättare eller frisörskor. Företagaren ansvarar personligen för företagets verksamhet, även skulder. Att grunda en firma går enkelt och snabbt.

Personbolag

En annan företagsform är personbolag och de finns av två slag: öppna bolag och kommanditbolag. För att grunda ett öppet bolag krävs minst två personer. I ett kommanditbolag måste det finnas minst en ansvarig och en tyst bolagsman, vanligen en investerare. Bolagsmännen ansvarar vanligen personligen för företagets hela verksamhet och skulder, men i ett kommanditbolag är den tysta bolagsmannen ansvarig endast för den andel hen investerat. Bolagets resultat delas mellan bolagsmännen enligt överenskommelsen förhållande.

Aktiebolag

Aktiebolag, eller Ab, är en väldigt vanlig bolagsform. Det kan grundas av en eller flera personer eller en sammanslutning. Aktieägarna äger bolaget. För att grunda ett aktiebolag behövs minst 2500 euro aktiekapital, som delas i aktier. Bolagets beslutanderätt, ansvar och vinster delas enligt hur många aktier var och en äger. Varje delägars personliga risk beror alltså på hur mycket hen investerat i bolaget. Ett aktiebolag har en bolagsstämma och en styrelse, vilket gör administrationen relativt tung. Stora bolag är nästan alltid aktiebolag, men också ett litet bolag kan vara det.

Andelslag

Ett andelslag kan grundas av en eller flera personer. Medlemmarna äger andelslaget och beslutsfattandet är demokratiskt. Varje medlem i andelslaget har en röst vid andelslagets möten. Medlemmarna ansvarar för andelslagets skulder bara med den summa de investerat. Vanligen är ett

andelslags syfte inte att generera så mycket vinst som möjligt utan att erbjuda tjänster för sina medlemmar. Om det blir någon vinst kan den fördelas enligt hur medlemmarna använt andelslagets tjänster eller enligt hur mycket de investerat i andelslaget. Delningsgrunderna kan antecknas i andelslagets regler.

Frågor för diskussion

1. Vad tänker du om den finländska arbetsmarknaden? Vilka skillnader och likheter hittar du mellan Finland och ditt hemland?
2. Vilka värderingar är viktiga i det finländska arbetslivet?
3. Vad tänker du om att höra till ett fackförbund?
4. Vilka är de bästa sätten att söka jobb i Finland?
5. Hurudant kunnande har du som kunde vara till nytta i det finländska arbetslivet?
6. Vad tänker du om att betala skatter? Vad händer om skatter inte betalas?
7. Vad kan du göra om arbetsgivaren inte betalar din lön i tid eller behandlar dig osakligt?
8. Vilka följder får det att jobba svart?
9. Hur kan man vara aktiv när man är arbetslös så att det blir lättare att få arbete?
10. Vad behöver man veta och beakta om man vill grunda ett företag i Finland?

7. HÄLSA OCH ÅLDRANDE I FINLAND

Hälsa och sjukdom

Hälsovårdstjänster i Finland

Äldre människors hälsa och välbefinnande

Pensioner

Vårdtjänster för äldre

Död och begravning

Arv

Hälsa är motsatsen till sjukdom. En frisk människa har inga sjukdomar. Hälsa betyder också att en människa mår bra. Hon klarar livets olika skeden och känner att hon har en bra livskvalitet. En frisk människa kan göra sådant hon vill i livet, till exempel studera, syssla med hobbyer, arbeta och delta i det sociala livet.

Om en människa insjuknar eller skadas allvarligt måste hon ofta sluta med en del av det som varit viktigt för henne. Men en människa kan ändå uppleva sig frisk och välmående även om hon har en kronisk sjukdom som behandlas, och hon kan ändå leva ett bra liv.

Hälsa och sjukdom

Individens hälsa påverkas av arv och levnadssätt. Man håller sig inte frisk bara genom att undvika sjukdom utan också genom att ha sunda levnadsvanor och sköta om sig själv på olika sätt. I Finland anser man att varje människa har ansvaret att sköta om sin egen hälsa.

Tips för att upprätthålla en god hälsa:

- Arbeta inte för mycket. Längden på en normal arbetsdag är vanligen 8 timmar. Arbetar du övertid, se till att också hinna vila mellan arbetsdagarna.
- Vila och sov tillräckligt efter arbete och annan ansträngning. God sömn ger krafter för nästa arbetsdag. En vuxen behöver 6-10 timmar sömn per natt. Är man trött hela tiden är det svårt att koncentrera sig på att sköta ärenden och på jobb och man kan också bli nedstämd.
- Ät hälsosamt. Ät mycket grönsaker, frukt och fullkornsspannmål. Mjölkprodukter och kött kan man äta i måttliga mängder. Ät fisk ett par gånger i veckan. Undvik att använda för mycket salt, socker och fett. Drick tillräckligt med vatten.
- Motionera mångsidigt och regelbundet. Motion hjälper dig slappna av och förbättrar sömnkvaliteten och stresshanteringen. Den ger också energi i vardagen.
- Klä dig enligt vädret. Klä dig tillräckligt varmt på vintern så hålls du friskare. Har du för lite kläder på dig kan du bli sjuk.
- Rök inte. Rökning orsakar cancer och sjukdomar i lungorna och andningsvägarna. Tobak försvagar den fysiska prestationsförmågan och fördröjer bland annat sårhäkning. Rökarens fysiska prestationsförmåga sjunker och återhämtningen efter ansträngning blir långsammare.

I Finland är det lätt att hitta mer information om hur man kan främja sin hälsa. Information finns till exempel på internet, på bibliotek, hos läkare och hos olika hälsoorganisationer. Såväl kommuner och organisationer som privata företag erbjuder rikligt med hälsorelaterade tjänster, motionstjänster, hälso- och kostrådgivning samt olika kulturtjänster.

Att delta i verksamhet av olika slag främjar välbefinnandet och hälsan. Kommunerna upprätthåller idrottsplatser, såsom simhallar, gym, badstränder, sportplaner och skidspår. Kommunala och privata medborgarinstitut erbjuder också kurser och undervisning i motion och kultur. Kommunerna ordnar också kulturevenemang, föreläsningar, kurser, konserter och utställningar, själva och i samarbete med andra aktörer inom kultur och konst. De upprätthåller också bibliotek, museer och konstsamlingar.

Varför blir man sjuk?

Sjukdom är en störning i människans kropp. Kroppen fungerar inte normalt och sjukdomen stör människans arbetande eller liv i övrigt. Många sjukdomar beror på flera olika faktorer. Symtomen på en sjukdom är olika hos olika individer och det är inte alltid lätt att ta reda på sjukdomens art eller orsak.

I Finland har de förhärskande uppfattningarna om varför en människa insjuknar ändrats kraftigt genom århundradena. Förr trodde människor att någon kanske förbannat en sjuk person, alltså bett onda andar eller gudar att skada personen eller göra hen sjuk. Då försökte man bota sjukdomen genom att avlägsna förbannelsen. Det gjorde man till exempel genom någon ritual.

I Gamla testamentet i Bibeln finns tanken att en människa kan bli sjuk om Gud straffar henne för hennes onda gärningar. Det är då möjligt att bli frisk genom att ångra sig och be till Gud. I bönen ber man Gud om ett under som tar bort sjukdomen från människan.

I dagens Finland undersöks och behandlas sjukdomar enligt den vetenskapliga världsbilden. Enligt den kontrolleras livet av fysiologiska och biokemiska processer. Människan är en levande organism som består av organ, celler och molekyler.

Skador utifrån eller inifrån kroppen orsakar sjukdomar. Skadorna kan orsakas av till exempel arv, levnadssätt, miljö eller olyckor. Läkarna reparerar skadorna med hjälp av olika behandlingar, såsom operationer eller läkemedel.

Hälsan i välfärdssamhället

Hälsan berör många områden i livet och påverkas av många faktorer. Det är lättare att hållas frisk om man har tillgång till bra hälsovårdstjänster. Tjänsterna hjälper människor att ha sunda levnadsvanor och gör att sjukdomar kan upptäckas i ett tidigt stadium.

Tillräcklig näring och utkomst samt en sund boendemiljö och goda sociala relationer främjar hälsan. Fred, social rättvisa och demokrati i samhället hjälper oss att hållas friska. Även utbildning och möjlighet till arbete eller annan nyttig verksamhet i samhället främjar människans välbefinnande och hälsa.

Främjande av finländarnas hälsa

Det finska välfärdssamhället innehar en viktig roll i att främja och trygga finländarnas hälsa. Huvudsyftet med Finlands hälsopolitik är att främja människors hälsa överallt i Finland. I hela Finland borde det bo så friska människor som möjligt. Hälsopolitiken genomförs bland annat genom att stifta lagar som rör hälsofrämjande, till exempel tobakslagen. Lagen begränsar rökning i allmänna lokaler.

Man samlar också ständigt in forskningsdata och statistiska data om finländarnas hälsa och sjukdomar. Med hjälp av datat kan man planera och genomföra olika hälsopolitiska program som kan ha att göra med till exempel hjärt- och blodkärslsjukdomar eller cancer. Man kontrollerar också hur människor i Finland mår genom screeningar. En screening är en undersökning som riktas till en viss befolkningsgrupp och med vilken man försöker upptäcka en viss sjukdom så tidigt som möjligt.

Även många organisationer deltar i folkhälsoarbetet och genomförandet av hälsopolitiska beslut i Finland. Dessa organisationer innehar en viktig roll i producerandet av hälsofrämjande tjänster. De organiserar också regelbundet omfattande kampanjer och evenemang för att stöda sunda levnadsvanor.

Hälsovårdstjänster i Finland

Offentliga hälsovårdstjänster erbjuds på kommunens hälsocentraler och i skolor. Till tjänsterna hör bland annat läkar- och sjukskötarmottagning, tandvård, rådgivning och skolhälsovård. Till skolhälsovården hör tandvård, regelbundna hälso- och läkargranskningar samt individuell hälsorådgivning. En del av tjänsterna är gratis och för andra uppbärs en klientavgift. Tjänsterna är ändå vanligtvis förmånliga eftersom de finansieras med skattemedel.

Rätt till hälsovårdstjänster

I Finland får alla som bor permanent i landet använda de offentliga social- och hälsovårdstjänsterna. De som bor permanent i Finland har en hemkommun i Finland. Hemkommunen är den ort eller stad där en person bor och där hen är skriven.

Enligt lagen är det hemkommunens uppgift att erbjuda sina invånare offentliga hälsovårdstjänster. Kommunen ska också följa med sina invånares hälsotillstånd och faktorer som påverkar det och se till att hälsoaspekter beaktas i allt kommunen gör.

När en person som flyttat till Finland integreras i det finländska socialskyddet får hen ett finländskt sjukförsäkringskort, ett FPA-kort, på posten. FPA-kortet måste alltid visas när man använder offentliga eller privata hälsovårdstjänster eller handlar receptmediciner på apotek. Med kortet kan man få ersättningar på många hälsovårdstjänster och läkemedel. Det betyder att FPA betalar en del av kostnaderna i kundens ställe.

Studenthälsovård

Personer som kommit till Finland för att studera anses vanligen vistas i landet endast tillfälligt. Därför får de inte ta del av finländskt socialskydd eller offentliga hälsovårdstjänster. I sjukdomsfall kan personen gå till en privat läkare och för att få uppehållstillstånd behöver hen ha en privat sjukförsäkring. Om studierna tar längre än två år kan vistelsen i Finland tolkas som permanent. Då får personen också rätt till de offentliga hälsovårdstjänsterna. För universitets- och högskolestuderandenas hälsovård ansvarar Studenternas hälsovårdsstiftelse SHVS, som har egna verksamhetsställen i olika städer.

Besök hos hälsocentralläkare eller hälsovårdare

När man blir sjuk ska man kontakta närmaste hälsostation. Där kan man boka tid till en allmänläkare eller hälsovårdare. Hälsostationerna är vanligtvis öppna måndag till fredag klockan 8-16. Det lönar sig att ringa tidsbokningen direkt på morgonen när hälsostationen öppnar. Om sjukdomen kräver snabb behandling kan man få en tid snabbt. Om situationen inte är brådskande kan man få vänta längre på läkartiden.

I tidsbokningen berättar de när man får vård. När man ringer för att boka tid måste man berätta varför man vill till vård. Den som svarar i telefon bedömer om man behöver tid till läkare eller hälsovårdare. I Finland behandlar hälsovårdare många sjukdomar och det behövs inte nödvändigtvis en läkartid. Ofta kan man få tid till en hälsovårdare snabbare än till en läkare. Hälsovårdaren skickar patienten till en läkare om det behövs.

Om det behövs en specialläkare för att behandla en sjukdom bokar man ändå först tid till en allmänläkare. Allmänläkaren bedömer patientens situation och skriver vid behov en remiss till specialläkare. Specialläkare tar vanligen emot patienter på sjukhus eller polikliniker.

Jouren hjälper i brådskande sjukdomsfall

Blir man sjuk på kvällen eller veckoslutet när hälsostationerna är stängda måste man gå till en jour. Till jouren går man om sjukdomen kräver omedelbar behandling och man inte kan vänta till följande vardag med behandlingen. Särskilt på stora orter kan man vara tvungen att vänta länge på jouren och patienterna tas inte emot i ankomstordning utan enligt hur brådskande fallet är. Den som har den mest brådskande sjukdomen eller skadan får alltså komma till läkaren först. Läkaren beslutar om ordningen.

Jouren är ofta belägen i samband med ett sjukhus och på små orter kan den finnas i grannstaden. Jouren för barn och unga kan vara på ett annat ställe än jouren för vuxna. På den egna hälsostationen och på hemkommunens webbplats finns information om hur jouren är ordnad i kommunen.

Privata hälsovårdstjänster

I Finland kan man också gå till en privat läkarstation för att få behandling mot vilken sjukdom som helst. De privata läkarstationerna på olika orter har både allmänläkare och specialläkare och stationernas kontaktuppgifter finns på internet. Man kan få en tid hos en privatläkare snabbare än till de offentliga hälsovårdstjänsterna. Men privata hälsovårdstjänster är betydligt dyrare. En del privatläkare gör också hembesök, men priset kan vara högt. Har man rätt till finländskt socialskydd får man en liten del av privatläkarkostnaderna ersatta med FPA-kortet.

Tandvård

Munhälsan är en viktig del av människans hälsa. Bakterier som orsakar inflammationer i munnen kan spridas till hela kroppen och orsaka också andra sjukdomar. Bettproblem kan också påverka hälsan på många sätt. Till den finländska offentliga tandvården hör både förebyggande vård, det vill säga vård som upprätthåller hälsan, och korregerande vård, där besvär som redan uppstått behandlas.

Den offentliga tandvården

På de offentliga hälsostationerna finns också tandläkar- och munhygienistmottagningar. I en del kommuner kan det finnas en separat tandklinik. Det är ofta lång kö till kommunens tandvård. Är situationen inte brådskande får man tid till tandläkare inom sex månader. Munhygienister ger förebyggande mun- och tandvård och gör tandkontroller, medan tandläkare lappar tänder och korregerar bitt och åtgärdar andra skador och besvär med tänderna.

Kommunens jour betjänar dem som behöver brådskande tandvård. Där kan man få en tid snabbt. Den som svarar i telefon bedömer hur brådskande behovet av tandvård är. Om det behövs en tandkirurg för tandvården bokas först en tid till en vanlig tandläkare som sedan enligt behov skriver en remiss till specialtandvård.

Privat tandvård

Man kan också gå till en privat tandläkare för tandvård. Privat tandvård är dyrare än den offentliga. FPA ersätter en del av privattandläkararvodet om kunden har rätt till finländskt socialskydd, alltså om hen har ett FPA-kort.

Tandvård för barn

Barn under 18 år får gratis tandvård på offentliga hälsostationer. Det ordnas regelbundna tandkontroller för barn i dagis- och skollåldern. Syftet med tandvården för barn och unga är att från första början säkra en god mun- och tandhälsa.

Vårdgarantin och patientens rätt att få god vård inom en rimlig tid

Personer som hör till det finländska socialskyddet, det vill säga som bor permanent i Finland, har en lagstadgad rätt att få offentlig hälsovård inom en viss tid. Det här kallas vårdgaranti. Enligt den har människorna rätt till icke-brådskande vård inom en rimlig tid. Brådskande vård ordnas alltid genast.

Enligt vårdgarantin måste hälsocentralen svara på telefonsamtal eller vara öppen för patientbesök på vardagar klockan 8–16. Patienten har rätt att få tid till hälsostationen inom tre vardagar från det att hen tog kontakt. Hälsostationen måste inleda icke-brådskande behandling inom tre månader.

Ett sjukhus måste bedöma vårdbehovet inom tre veckor från det att en läkares remiss kommit till sjukhuset. Om patienten behöver sjukhusvård måste vården inledas senast sex månader efter att vårdbehovet konstaterades.

Patientens rättigheter

Till patientens andra rättigheter hör bland annat rätten att få god vård och människovärdigt, gott bemötande i de offentliga hälsovårdstjänsterna. Till rättigheterna hör också att man ber om patientens samtycke innan en behandling inleds. Patienten kan om hen vill tacka nej till behandlingen. Hen kan också kontrollera sina uppgifter i patientdokumenten och korrigera uppgifter vid behov. Alla människor har enligt lagen rätt att få jämlika offentliga eller privata hälsovårdstjänster i Finland.

Patientombudsmannen hjälper

Blir man felaktigt eller orättvist bemött i hälso- eller sjukvården kan man kontakta patientombudsmannen. Patientombudsmannens tjänster kostar inget och hen hjälper och ger råd om patienten vill göra en anmärkning om dålig eller felaktig vård eller vill söka ersättning för patientskada.

I hälsovårdstjänsterna kan man alltid använda tolk om man inte talar finska eller svenska. I vissa fall kan myndigheterna beställa tolken och betala för tolktjänsterna. Det här gäller vanligen närmast invandrare med flyktningbakgrund som behöver sköta ärenden hos myndigheter och som bott i Finland högst 3-5 år.

Äldre människors hälsa och välbefinnande

I Finland lever människorna länge. I början av 1900-talet var den genomsnittliga livslängden i Finland cirka 50 år. Den förväntade livslängden för flickor som fötts 2016 är cirka 84 år och för pojkar 78 år. Människorna lever alltså i dag ungefär 30 år längre än för 100 år sedan. Levnadsstandardens och hälsovårdens utveckling har gjort att människor lever längre och är friskare.

Att vara äldre i Finland

Förut bodde åldringar också i Finland tillsammans med sin familj och i samma hushåll kunde det bo flera generationer. Barn, föräldrar samt far- och morföräldrar bodde tillsammans och familjen och släkten tog hand om varandra. Om en åldring inte hade en familj som kunde ta hand om hen var hen tvungen att bo i ett åldringshem, alltså en anstalt för äldre, där förhållandena var anspråkslösa.

När kvinnor började förvärvsarbete utanför hemmet och familjestorleken minskade blev det svårare att sköta åldringarna i hemmet. Samtidigt möjliggjorde den högre levnadsstandarden ett självständigt liv även för äldre människor.

I dag lever äldre människor i Finland ofta ensamma eller med sin partner. Tack vare folkpensionslagen som trädde i kraft 1957 har de möjlighet till det. Folkpensionslagen garanterade pension åt varje äldre person, även om hen inte förvärvsarbetat. Pensionen är en ekonomisk förmån som ska garantera att varje åldring får sina grundläggande behov tillfredsställda även efter arbetslivet.

Den ökade livslängden, höjda levnadsstandarden och förbättrade hälso- och sjukvården har ändrat befolkningsstrukturen i Finland. Det finns allt fler gamla människor i förhållande till de yngre. Antalet arbetande minskar medan antalet pensionärer ökar. I framtiden behövs allt mer tjänster för äldre, men de som ska betala för tjänsterna blir färre.

Att sköta hälsan när man är äldre

Också när man är äldre är det viktigt att sköta sin hälsa. Hälsans betydelse ökar med åren. Åldrandet orsakar förändringar i kroppen. Det kan bli svårt att röra sig och olika sjukdomar kan också förändra kroppen.

Man kan påverka sin hälsa med sina levnadsvanor livet igenom. Genom att äta mångsidigt, motionera, undvika övervikt, rökning och alltför rikligt alkoholbruk samt genom att aktivt delta i livet och träffa människor kan man hålla funktionsförmågan så god som möjligt. När funktionsförmågan är god kan den äldre klara vardagssysslorna och ta hand om sig själv och sitt hem.

Motion har många goda effekter. Motion stärker benbyggnaden och håller musklerna i bättre kondition. Motion är också bra för balansen, håller lederna i skick och rörelserna smidiga. Lämplig motion förbättrar också hjärt- och lungfunktionen och sömnkvaliteten. Motion är också bra för humöret.

Äldre människors sinnesstämning kan påverkas av livskriser, förändringar och förluster. En god vardag främjar äldre människors välbefinnande. När en människa åldras blir minnet ofta sämre och hon börjar bli glömsk. Det är viktigt att njuta av livet och söka källor till glädje i alla åldrar.

Ett aktivt liv och att träffa andra människor ger glädje i vardagen. Kommunerna ordnar fritidssysselsättning av olika slag för äldre. Även många föreningar och organisationer ordnar verksamhet och klubbar. I Finland utför många äldre någon form av volontärarbete. Det ger också glädje. Volontärarbete kan vara till exempel att hjälpa barnfamiljer eller ensamma.

Pensionärsrabatter

I Finland kan de som är över 65 år få 10–50 procents pensionärsrabatt på bussar, tåg och båtar. Pensionärer kan också få rabatt på motions- och kulturtjänster, till exempel simhallsavgifter och teater- och konsertbiljetter.

Också pensionärer under 65 år kan få pensionärsrabatt, men de måste bevisa att de är pensionärer till exempel genom att visa sitt arbetspensionskort eller folkpensionskort.

Olika pensioner

När en människa inte längre arbetar blir hon pensionerad. De pensionerade får pension som tryggar utkomsten när de inte längre har löneinkomster. I Finland kan man pensionera sig som 63–68-åring. Är man sjuk eller av någon annan orsak oförmögen att delta i arbetslivet kan man bli pensionerad tidigare.

Arbetspension och folkpension

I Finland finns två parallella pensionssystem: arbetspensionen som grundar sig på lönen samt folkpensionen. På pensionen betalas skatt som på andra inkomster. Pensionssystemet finansieras med skattemedel. Alla som betalar skatt deltar i att betala pensionerna. Ofta består en persons pension av olika slags pensioner, till exempel både arbetspension och partiell folkpension.

Största delen av pensionerna är arbetspensioner. Arbetspensionens storlek grundar sig på de premier som betalats från den egna lönen. Pensionens storlek påverkas av lönens storlek och hur länge personen arbetat. Arbetsgivare tecknar en pensionsförsäkring för varje anställd i åldern 17–68 år. En del av försäkringspremierna betalas av arbetstagaren och en del av arbetsgivaren. Också företagare kan få arbetspension. Företagare ska betala sina försäkringspremier själv.

Folkpensionen garanterar en grundläggande utkomst för de människor som inte får arbetspension eller vars arbetspension är väldigt liten. Arbetspension får man inte om man inte förvärvat arbetat. Folkpension kan man få när man fyllt 65 år.

Andra pensioner

Om en människa inte längre kan arbeta på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning kan hon få invalidpension innan den officiella pensionsåldern. Pensionen kan vara full invalidpension eller delinvalidpension. Efter att en make dött kan änkan eller änklungen och den avlidnes barn under 18 år få familjepension. Familjepensionen beräknas enligt den avlidna vårdnadshavarens arbetsinkomster.

Privata pensionsförsäkringar

Man kan höja sin framtida pension med en privat pensionsförsäkring. Då betalar man själv eller ens arbetsgivare extra pensionspremier månatligen. När man blir pensionerad återbetalar pensionsbolaget de betalda pensionspremierna med eventuell ränta. En privat pensionsförsäkring påverkar inte arbetspensionens storlek. Extra pensionsförsäkringspremier får avdras i beskattningen. Skatteavdrag minskar mängden skatt man ska betala.

Arbete som utförts utomlands

Allt arbete påverkar pensionens storlek. Även arbete som utförts utomlands påverkar pensionen i Finland. Man kan ansöka om pension för arbete som utförts utomlands samtidigt som man ansöker om finsk pension, om man haft förvärvsinkomster inom EU eller EES eller i länder med vilka Finland har ett avtal om tjänster och förmåner som rör socialskyddet. Från andra länder måste pensionen ansökas om separat.

Pensioner utomlands

Finsk arbetspension kan också betalas till ett annat land om pensionstagaren flyttar från Finland efter pensioneringen. Man kan ansöka om pension när man blir pensionerad i ett annat land. Även finsk folkpension betalas ibland till ett annat land. Vanligen betalar FPA pensioner utomlands om vistelsen är tillfällig och kortare än ett år. Men man måste alltid meddela FPA om man flyttar utomlands.

Ibland kan familje- och ålderspension betalas till vissa länder även om vistelsen varar längre än ett år. Sådana länder är EU- och EES-länder samt andra länder med vilka Finland har ett socialskyddsavtal.

Hur man får pension

Man måste alltid ansöka om pension genom att fylla i en pensionsansökan. Ansökan kan fyllas i på papper eller i elektronisk form på nätet. Ansökan skickas till pensionsbolaget eller till FPA. Varje

slag av pension har sin egen ansökningsblankett. Pensioner som man tjänat in utomlands kan ansökas om med samma blankett som finska pensioner.

Beskattning och pensionärs arbete

På pensioner betalas skatt precis som på förvärvsinkomster. Även pension som man får utomlandsifrån ska anmälas i skattedeklarationen, också om man inte skulle betala skatt för den i Finland. Pensionärer kan också arbeta. Arbete som utförs under pensionstiden ökar arbetspensionens storlek. Pensionärer kan arbeta deltid eller heltid.

En del pensionärs arbete har begränsats. Den som har invalidpension får till exempel arbeta bara upp till en viss inkomstgräns. De som har ålderspension får jobba hur mycket de vill utan att det minskar pensionen.

Vårdtjänster för äldre

I huvudsak är det kommunerna som ansvarar för åldringsvården. Till kommunens tjänster hör boendetjänster samt social- och hälsovårdstjänster. Kommunerna kan producera tjänsterna själva eller i samarbete med andra kommuner. Ibland köper kommunen tjänster av privata företag. Information om tjänster och åldringsvård i den egna kommunen får man hos kommunens social- och hälsovårdstjänster.

Vid behov gör en myndighetsrepresentant från kommunen en kartläggning av tjänstbehovet för en äldre person. Där bedöms vilka tjänster den äldre personen behöver. Kommunen beviljar tjänster enligt vars och ens behov.

Stödboende hemma

Hemmet är en viktig plats för alla. I Finland bor äldre människor ofta hemma ensamma eller med sin partner. Många önskar att de ska få bo i sitt eget hem också när de blir äldre. Men åldrandet hämtar med sig förändringar och det kan till exempel bli svårare att röra sig. Hörseln och synen kan bli svagare och det kan bli svårt att komma ihåg saker.

Det är viktigt att varje människa kan känna sig trygg i sitt hem. Om det inte längre är tryggt att bo hemma kan äldre människor få en bostad i ett servicehus. Sådana bostäder är avsedda för äldre och man får hjälp med dagliga sysslor där.

Hemkommunen ordnar boendetjänster för äldre. Beslut om boendetjänster fattas skilt för varje person och man försöker hitta en lösning som passar just den människans behov.

Kommunerna främjar åldringars möjligheter att bo hemma. Vid behov kan man göra ändringar i bostaden eller närmiljön om där finns hinder som försvårar boendet och det dagliga livet. Man kan till exempel bredda dörrar eller ta bort trösklar eller badkar. Målet är att underlätta och främja boendet hemma.

Hemvård och hemsjukvård

Kommunen kan också ordna hemvård eller hemsjukvård. Hemvårdstjänsterna hjälper de äldre med sådant som de inte klarar av själva, till exempel ätande, toalettbesök, dusch och påklädning. Hemvårdstjänsterna organiseras av kommunens socialväsande. Vid behov kan också en sjukskötare komma hem och ge hemsjukvård.

Hemsjukvårdstjänster kan man få via den egna hälsostationen. Hemhjälp och hemsjukvård ordnas också av privata tjänstproducenter. Kommunen kan ge den äldre servicesedlar, med vilka hen kan

köpa vårdtjänster av privata tjänsteproducenter. Tjänster som köps med servicesedlar är ett alternativ till de tjänster kommunen ordnar.

Måltidsservice

Hemmaboende kan underlättas med måltidsservice. Måltidsservicen hämtar färdiga varma måltider hem dagligen eller några gånger i veckan.

Trygghetstjänst

Trygghetstjänsten eller trygghetstelefonen är avsedd för personer som har svårigheter med att klara det dagliga livet ensamma eller som har någon sjukdom. Trygghetstelefonen kan vara till exempel ett armband med en knapp som man kan trycka på för att få kontakt till en larmcentral dygnet runt.

Närståendevård

Ibland vill åldringens familj sköta åldringen hemma. Då vårdar en familjemedlem åldringen och kommunen kan betala stöd för närståendevård åt vårdaren. Stöd för närståendevård kan man få om hjälpbehovet är ständigt och vården är bindande och krävande. Närståendevårdaren har också rätt till lediga dagar.

Dagcenter

Kommunerna ordnar verksamhet för äldre i dagcenter. Med dagverksamheten stöder man hemvården och främjar de äldres möjligheter att bo hemma samt hjälper närståendevårdarna att orka. Till dagcentren kan man gå för att fördriva tiden, träffa andra och delta i motions-, rekreations- eller kulturtjänster, till exempel teaterföreställningar. Kommunen ordnar transporten till dagcentret och bjuder vanligen på ett mål mat under dagen.

Serviceboende och anstaltvård

När en äldre människa inte längre kan bo i sitt eget hem kan kommunen ordna boende i servicehus eller på anstalt. Serviceboende ordnas också av privatföretag. Med det här alternativet vill man främja de äldres valfrihet och rätt att fortsätta livet på det sätt de vill. Målet med serviceboende är att även äldre ska ha ett tryggt och värdigt liv. Vanligen betalar den boende själv för serviceboendets kostnader.

Serviceboende

I servicehus kan man bo när man behöver hjälp och vård dygnet runt. I servicehus har alla invånare en egen bostad eller ett eget rum men det finns också många gemensamma lokaler. Den egna bostaden kan man möblera och inreda med sina egna saker. I servicehus finns alltid personal på plats för att hjälpa invånarna med dagliga sysslor. I Finland finns kommunala och privata servicehus.

Anstaltvård

Om en människa inte längre kan bo hemma eller i servicehus flyttas hon till anstaltvård. Anstaltvård är avsedd för åldringar som ständigt behöver krävande vård som inte kan ordnas tryggt någon annanstans. Ofta har dessa åldringar sjukdomar och behöver hjälp av flera vårdare varje dag. Familjen kan om den vill delta i vården av åldringen som bor på anstalt. Målet med anstaltvården är att upprätthålla de boendes funktionsförmåga och förbättra deras livskvalitet och mående.

Andra tjänster

På hälsostationer kan man låna olika hjälpmedel. För att kunna röra sig kan man till exempel låna en promenadkäpp eller rollator, ett hjälpmedel som stöder en när man går. Hemkommunen har också rådgivningstjänster. Kommunen kan också bevilja åldringar och funktionsnedsatta parkeringstillstånd

och olika transporttjänster för att de ska kunna röra sig lättare. Man ansöker om tjänsterna i kommunens social- och hälsovårdstjänster.

Död och begravning

När livet tar slut och en närstående dör måste de anhöriga trots sorgen sköta många ärenden. Om en person avlider i hemmet måste man ringa läkare eller polis. Läkaren konstaterar dödsfallet och avgör om dödsorsaken är klar eller om den avlidne bör obduceras. Om dödsfallet är överraskande eller sker på natten eller på ett veckoslut anmäls det vanligen till polisen.

Begravningstillstånd

Dödsorsaken ska alltid fastställas av en läkare som sedan kan ge de anhöriga ett begravningstillstånd. Läkaren skickar uppgiften om dödsfallet till olika myndigheter: magistraten, FPA, skattemyndigheten och befolkningsregistret. Från befolkningsregistret skickas uppgiften till banker samt pensions- och försäkringsbolag.

Dödsattest

I dödsattesten anges dödsorsaken. Ibland skriver läkaren ut attesten först flera månader efter att personen dött. Dödsattesten behövs inte för att sköta ärenden hos myndigheter. Det räcker med ett ämbetsbevis från magistraten. Dödsattesten behövs vanligen för att sköta eventuella försäkringsärenden.

Obduktion

Om dödsorsaken inte är klar måste en obduktion göras. I den utreds dödsorsaken. Kroppen får inte begravas innan dödsorsaken utretts. Obduktionen kan vara medicinsk eller rättsmedicinsk.

En läkare ansvarar för en medicinsk utredning av dödsorsak. En sådan görs om dödsfallet orsakats av sjukdom och om utredning av dödsorsaken är till nytta för hälso- och sjukvården i allmänhet. För medicinsk obduktion krävs alltid de anhörigas tillstånd.

För en rättsmedicinsk utredning av dödsorsaken ansvarar polisen. Polisen förordnar en rättsmedicinsk obduktion om dödsfallet inte orsakats av sjukdom, om det var överraskande eller om det är förknippat med en olycka, ett brott eller självmord. Polisen behöver inte de anhörigas tillstånd och de anhöriga kan inte förbjuda obduktionen.

Organdonationstestamente

Man kan donera sina organ och vävnader till att användas för att rädda livet på eller förbättra hälsan hos andra personer. Om man vill donera sina organ efter döden kan man upprätta ett organdonationstestamente. Man kan upprätta ett testamente på internet genom att beställa ett organdonationskort. Det är bra att alltid ha organdonationskortet med sig.

De anhöriga kan inte förbjuda organdonation om den avlidne själv velat donera sina organ. Enligt lag är alla som inte motsatt sig det medan de levde organdonatorer.

Man kan också testamentera sin kropp till medicinsk forskning. Då måste man underteckna ett avtal där man förbinder sig att ge sin kropp till undervisningsbruk efter döden.

Begravning

I Finland är det vanligt att begravningen hålls först två eller tre veckor efter att personen avlidit. Det tar tid att sköta praktiska ärenden och begravningsarrangemangen. Dessutom kan

jordfästningsplatserna vara upptagna. Den avlidne, alltså den döda människan, kan begravas snabbare om dödsorsaken är utredd och läkaren gett begravningstillstånd.

Alla får ordna sådana begravningar de vill för sina anhöriga. Personer som hör till olika trossamfund har olika begravningstraditioner. I Finland finns många olika begravningsbyråer. Begravningsbyråerna är företag som ordnar begravningar. Man kan också ordna begravningen själv.

Finländska begravningssedvänjor

I Finland bjuds vanligen den avlidnes närmaste vänner och anhöriga till begravningen. Ofta sätter den avlidnes anhöriga in en dödsannons i en dagstidning. I annonsen berättas när och var begravningen hålls.

Största delen av finländarna hör till den lutherska kyrkan. På lutherska begravningar jordfäster en präst den avlidne. Anhöriga och vänner lägger blommor vid kistan och uttalar om de vill en sista hälsning. Om den avlidne inte hört till något religionssamfund kan man hålla en icke-religiös begravning.

Efter jordfästningen eller avskedsstunden förs den avlidne till kyrkans gravgård och kistan sänks i en grav som grävs i jorden. Efter begravningen hålls en minnesstund. Vid minnestunden äter man en måltid, dricker kaffe och minns den avlidne. I Finland är det vanligt att folk tar fotografier på begravningar.

Kistbegravning eller kremering

Enligt luthersk sed kan den avlidna själv eller de anhöriga besluta vad som görs med kroppen efter döden: väljer man kistbegravning eller kremering. Kistbegravning är vanligt i Finland och en person får begravas i en kista endast på gravgårdar som fått tillbörligt tillstånd.

Kremering, alltså att bränna kroppen, har snabbt blivit vanligare under de senaste årtiondena och det är det förmånligaste begravningssättet. Efter kremeringen förs askan ofta i en urna till gravgården för att begravas. Urnsättningen hålls vanligen ett par veckor efter jordfästningen och i den deltar oftast bara de närmaste anhöriga. Askan kan också strös ut på marken i en urnlund. Om de anhöriga vill kan de också strö den på egen mark eller i havet. Vill man strö askan annanstans än på egen mark måste man ha lov av markägaren. Askan måste strös på ett enda ställe. Den får alltså inte delas.

Gravgårdar

I Finland hör de flesta gravgårdarna till evangelisk-lutherska kyrkan. Men även personer från andra trossamfund får begravas på dem. Många gravgårdar har olika områden för personer med olika tro och för religionslösa. Kommuner och städer kan också ha egna gravgårdar för människor som bekänner sig till olika religioner, till exempel judiska, ortodoxa och islamska gravgårdar.

Religiösa samfund och religionslösas föreningar kan ha egna privata gravgårdar. Det egna religiösa samfundet kan ge information om gravplatser och praktiska åtgärder i olika situationer.

När en utlänning dör i Finland

Om de anhöriga vill transportera kroppen till ett annat land för att begravas kan de kontakta det aktuella landets ambassad i Finland. En del länders ambassader hjälper den avlidnes anhöriga att transportera kroppen. De anhöriga står själva för transportkostnaderna. För transporten krävs ett begravningstillstånd, ett liktransporttillstånd och ibland ett intyg över att man vid obduktionen inte konstaterat några smittsamma sjukdomar. Den avlidne måste alltid transporteras till utlandet i en kista.

Arv

När en människa dör lämnar hon ofta efter sig egendom, till exempel pengar eller en bostad. Den avlidnes egendom kallas arv. Arvet delas enligt lagen mellan arvingarna, vanligen familjemedlemmar. Om den avlidne inte har arvingar och inte har upprättat ett testamente går hans egendom till staten. Ett testamente är ett uttryck för den avlidnes sista vilja. Där kan han alltså bestämma hur egendomen ska delas efter hans död. Barnen får alltid en viss laglott, även om arvlåtaren skulle ha testamenterat sin egendom åt någon annan. Laglottens storlek är hälften av arvsloten.

Bouppteckning

För delningen av arvet ordnas en bouppteckning. Vid bouppteckningstillfället utreds den avlidnes tillgångar och skulder. Bouppteckningstillfället ordnas vanligen av den avlidnas änka, änkling eller barn. Det måste ordnas inom tre månader efter att den avlidne dog och alla den avlidnas arvingar måste kallas dit.

Vid bouppteckningen skrivs en lista på den avlidnes egendom, det vill säga dödsboet. Listan över den avlidnes egendom kallas också bouppteckning. Bouppteckningen kan förrättas av en dödsboförvaltare som vanligen är en av den avlidnes anhöriga eller en jurist. I bouppteckningen antecknas den avlidnes tillgångar och skulder, uppgifter om arvingarna och innehållet i ett eventuellt testamente.

Arvsskatt

En arvinge måste betala arvsskatt på den delade egendomen, alltså arvet, om värdet på arvet överstiger 20 000 euro. I Finland finns två klasser av arvsskatt. Ju närmare släktskapsförhållande arvingen har till arvlåtaren, desto mindre behöver han betala skatt. Om arvet lämnas av en avlägsen släkting eller en person utanför familjen är skatten högre.

Frågor att diskutera

1. Vad tycker du om de finländska hälsovårdstjänsterna?
2. Hur sköter du din egen hälsa?
3. Vad händer när en människa blir gammal?
4. Diskutera vården av äldre och därmed förknippade tjänster i Finland.
5. Vilken nytta har man av arbete när man blir pensionerad?
6. Vem betalar pensionerna?
7. Hur kan man själv påverka sin ålderdom?
8. Jämför seder och bruk när det gäller begravningar i olika länder.
9. Hur fördelas arvet i Finland?

8. LAGAR OCH RÄTTSKIPANDE VERKSAMHET I FINLAND

Finlands rättssystem

Ett jämlikt och jämställt samhälle

Individens rättigheter och skyldigheter i Finland

Brott

Rättsprocessen och rättshjälp

Lagarna är samhällets gemensamma spelregler. Alla som bor i Finland ska lyda finsk lag. Samtidigt följs också internationella avtal i Finland – till exempel FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna, FN:s flyktingavtal och FN:s barnkonvention – samt Europeiska unionens gemensamma direktiv och regler. Olika myndigheter och polisen övervakar att lagarna följs. I Finland är det viktigt att känna till lagarna och följa dem. Med lagarna strävar man till att trygga att gemensamma värderingar följs i samhället samt till att trygga alla människors jämlikhet och rättigheter.

Lagarna grundar sig på samhällets värderingar och normer. Med värderingar avses sådant som vi anser viktigt och eftersträvansvärt. Olika kulturer och religioner har olika värderingar, men människor som lever i samma kultur har också olika personliga värderingar. Normer är etablerade tankar, regler eller påbud som gäller uppförandet. Med normer definieras vad som är ett godtagbart uppförande, vad som anses rätt och fel och hur människor borde leva.

Grundläggande värderingar i det finländska samhället är tanken om det gemensamma goda samt frihet, mänskliga rättigheter och jämlikhet, det vill säga att alla människor har samma värde. Varje människa måste ha möjlighet att studera, få ett yrke och ha framgång i livet. Dessa värderingar skapar en stabil grund för ett gott och rättvist samhälle. Det finska samhällets värderingar är gemensamma för de nordiska demokratierna. Till de nordiska värderingarna hör bland annat frihet, jämlikhet och laglydighet.

Finlands rättssystem

Med Finlands rättssystem avses hur rättskipningen i Finland organiseras och övervakas. Finland är ett land med god förvaltning. Med det menas att samhället är fungerande och jämlikt, att människorna kan tillämpa sina rättigheter och skyldigheter och att korruption är ovanligt.

Finländarna är ett laglydigt folk. Att lyda lagar anses i Finland allmänt viktigt och hedervärt. Att bryta mot lagen är skamligt och godkänns inte. Största delen av finländarna anser att lagarna ska följas även om de ibland skulle stå i strid med den egna rättskänslan.

I Finland försöker staten skapa ett jämlikare samhälle genom att minska inkomstskillnaderna genom beskattningen. Jämlikhet i fråga om inkomster ökar människornas tillit till samhället och minskar korruptionen. Finland är faktiskt ett av världens minst korrumperade länder.

Rättsstatens principer

Finland är en rättsstat. I en rättsstat grundas den offentliga makten på lagar. Makten är fördelad mellan olika aktörer för att inte koncentreras bara till ett ställe. Den lagsstiftande, dömande och verkställande makten är skilda från varandra. Med maktfördelningen vill man trygga att människorna behandlas jämlikt och jämställt.

I en rättsstat respekteras lagarna samt människornas grundläggande och mänskliga rättigheter. Alla har rätt till en nödvändig utkomst och till utbildning. Varje medborgare har också rätt att delta i och påverka statens angelägenheter.

En rättsstat blir verklighet endast om internationella mänskliga rättigheter respekteras och principerna för varje medborgares rättsskydd följs. Finland har godkänt FN:s människorättskonvention från år 1948 och förbundit sig att följa de principer som anges där. Till dessa principer hör trygghet, det vill säga att medborgarna kan leva i fred utan att deras hälsa eller liv hotas. Människorna har också rätt till egendomsskydd och frihet att utöva den näringsgren de vill. Varje människa får säga vad hon tänker och alla myndiga personer har politiska rättigheter.

En av rättsstatens uppgifter är att skydda sina svagaste invånare. För att trygga medborgarnas rättigheter har man stiftat lagar med syftet att alla människor ska få en likadan och rättvis behandling.

Rättsstaten upprätthålls av rättsväsendet. Rättsväsendet klarar upp brott och ser till att medborgarna kan leva i fred och känna sig trygga. Ett brott är en handling som är straffbar enligt finsk lag. I Finland är alla som fyllt 15 år straffrättsligt ansvariga för sina handlingar. Det betyder att de kan åtalas och dömas för ett brott.

Rättssystemets struktur

I det finländska rättssystemet stiftas lagarna av riksdagen. Polisen och andra myndigheter övervakar att lagarna följs. Domsrätten utövas av domstolar som är oberoende av politiken.

Finland har ett domstolssystem i tre steg: tingsrätterna, hovrätterna och Högsta domstolen. Dessutom finns i Finland en förvaltningsdomstol där man behandlar framför allt frågor som rör myndigheter och deras verksamhet. Utöver dessa finns specialdomstolar, till exempel arbetsdomstolen, försäkringsdomstolen och marknadsdomstolen.

I Finland bedömer domare i domstolarna hur tillförlitliga argumenten och bevisen är och avkunnar sin dom i de fall som behandlas. I en del andra länder kan argumenten bedömas till exempel av en jury som består av lekmän eller landets rättsväsende kan grunda sig på en religion. Också i Finland kan det ibland finnas nämndemän, det vill säga lekmannadomare, vid en rättegång när ett grovt eller allvarligt brott behandlas. Lekmannadomarna har rösträtt, men de kan inte ensamma besluta om domen.

Finland är ett världsligt, med andra ord sekulärt, land. Staten och religionen är skilda från varandra och Finlands lagar grundar sig inte på religion. Europeiska lagar grundade sig ännu på 1500- och 1600-talet på Bibeltexter. År 1734 gjordes en stor lagreform i Sverige, som Finland då hörde till. I och med den övergick man till världslig lagstiftning.

Myndigheterna som lagövervakare

I Finland övervakar olika myndigheter att lagarna följs. Också myndigheterna måste följa lagen. Om man misstänker att myndigheter inte handlar lagenligt kan man ingripa i deras verksamhet. Varje medborgare kan klaga på en myndighets handlande hos justitieombudsmannen eller justitiekanslern.

Landets säkerhet övervakas av räddningsväsendet, polisen och försvarsmakten tillsammans. Polisen upprätthåller den allmänna säkerheten och ordningen. Polisen utreder också brott och strävar till att förebygga brottslighet. Polisen är en uppskattad myndighet i Finland. Poliser, andra myndigheter eller politiker tar inte emot mutor. En muta är en gåva eller annan förmån som ges åt en person i förväntan att den ska påverka mottagarens uppförande eller handlande. I Finland är mutande ett brott.

Enligt finsk lag ska en person betraktas som oskyldig tills hen dömts skyldig i en rättegång. Medborgarna är skyldiga att anmäla brott de märkt åt polisen. En brottsanmälan kan göras på polisstationen, per telefon eller på internet och den kan vara antingen muntlig eller skriftlig.

Riksdagens justitieombudsman och statsrådets justitiekansler

I Finland övervakas rättvisan av en justitiekansler som utnämns av presidenten och en justitieombudsman som valts av riksdagen. Justitiekanslern och justitieombudsmannen övervakar att regeringen, ministerierna, presidenten, domstolarna, myndigheterna och andra tjänstemän handlar lagenligt och uppfyller sina plikter. Deras uppgifter är delvis lika, men justitieombudsmannen övervakar också advokaternas verksamhet. Hens uppgift är att se till att de grundläggande och mänskliga rättigheterna omsätts i praktiken och att principerna för god förvaltning följs.

Hos justitiekanslern eller justitieombudsmannen kan man anföra klagomål om myndigheter, tjänstemän och andra personer som sköter offentliga uppdrag. Klagomålet anförs alltid skriftligen. Det kan vara fritt formulerat eller skrivet på en blankett som är avsedd för ändamålet. Blanketter får man på justitiekanslerns och justitieombudsmannens byrå eller webbsidor. Klagomålet kan också anföras på justitiekanslerns webbplats eller hos justitieombudsmannen via skyddad e-post. Justitieombudsmannen och justitiekanslern undersöker klagomålen och granskar myndigheter och instanser. Det kostar inget att anföra klagomål.

Ett jämlikt och jämställt samhälle

Medborgarnas jämlikhet och jämställdhet är grunden i det finländska samhället. Varje medlem i samhället är ansvarig för att samhället är jämlikt och jämställt. Alla kan påverka det med sitt eget uppförande. Man försöker också trygga dessa värderingar med hjälp av olika lagar.

Lagen är lika för alla människor i Finland. Förut var det inte så. Ännu på 1800-talet hade adeln och prästerna, som hörde till de högre stånden, andra rättigheter än de människor som hörde till de lägre stånden eller de som inte hörde till något stånd alls. Adeln behövde till exempel inte betala skatt och prästerna kunde inte dömas som andra människor.

Jämställdhet i Finland

Enligt lagen är kvinnor och män jämställda i Finland. Jämställdhet betyder att kvinnor och män har samma rättigheter och skyldigheter och att de ska behandlas lika. I Finland är andelen kvinnor och män i arbetslivet nästan lika. Städning, matlagning, barnvård och familjens andra hemsysslor utförs ofta tillsammans.

Finland hör till världens mest jämställda länder. När man talar om jämställdhet menar man ofta kvinnors och mäns likvärdighet som individer och medlemmar i samhället, men utvidgat betyder jämställdhet också att olika sexuella minoriteter och funktionsnedsatta är jämställda med alla andra i samhället. Till sexuella minoriteter hör människor med en annan sexuell dragning än den heterosexuella.

I dag tänker man inte längre att jämställdhet är i första hand en kvinnosak utan man förstår att jämställdhet är till nytta för alla – både män och kvinnor. Jämställdhet främjar kvinnors möjligheter till förvärsarbete, ökar produktiviteten och främjar den ekonomiska tillväxten. I vissa länder har man konstaterat att kvinnors deltagande i politiskt beslutsfattande också ökar investeringarna och minskar korruptionen.

Vid sidan av internationella lagar finns i Finland även nationella lagar med syftet att trygga jämställdheten och likvärdigheten. Sådana lagar är jämställdhetslagen och diskrimineringslagen.

Jämställdhetslagen

Enligt jämställdhetslagen som stiftades 1987 är män och kvinnor jämställda och ingen får diskrimineras på grund av kön. Jämställdhetslagen tryggar jämställdheten mellan könen och strävar till att förbättra kvinnornas ställning särskilt i arbetslivet. Enligt lagen får en anställd till exempel inte avskedas på grund av graviditet. När nya personer anställs måste valet grunda sig på personens förtjänster och inte på könet.

I jämställdhetslagen avses med diskriminering det att kvinnor och män försätts i olika ställning på grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck, på grund av orsaker som beror på graviditet eller förlossning eller på grund av föräldraskap, familjeansvar eller någon annan orsak som har att göra med könet. Med könsidentitet avses en persons upplevelse av sin könstillhörighet, som uttrycks till exempel genom beteende eller klädsel.

Man får inte heller betala högre lön till män än till kvinnor på grund av könet, trots att detta tyvärr fortfarande sker i viss mån.

Jämställdhetslagen tryggar tillsammans med andra lagar kvinnors jämlika ställning i samhället. I Finland kan varje kvinna själv välja sitt yrke och vad hon vill studera. En kvinna kan gifta sig, skiljas och göra barn om hon vill. Ingen annan har rätt att bestämma om dessa angelägenheter i kvinnans ställe. Jämställdhetslagen tillämpas särskilt i samhällelig verksamhet och i arbetslivet.

Diskrimineringslagen

Likvärdighet betyder att alla människor är lika mycket värda och ska behandlas lika. Enligt diskrimineringslagen ska alla i Finland ha samma möjligheter att studera, arbeta och få tjänster. Enligt lagen måste myndigheterna främja likabehandling i all sin verksamhet.

Diskrimineringslagen strävar till att säkra rättvisan i samhället och förbjuder diskriminering på grund av ålder, ursprung, nationalitet, språk, religion, övertygelse, åsikt, politisk verksamhet, fackföreningsverksamhet, familjeförhållanden, hälsotillstånd, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller något annat som gäller den enskilde som person. En människas sexuella läggning betyder mot vilket kön hens sexuella och romantiska känslor riktas - det egna könet, det motsatta könet eller båda. Ingen får försättas i en sämre ställning än någon annan på grund av sådant.

Diskrimineringslagen har sina rötter i Finlands grundlag och lagens syfte är att främja likabehandling och förbättra möjligheterna för dem som upplever diskriminering att åtgärda situationen.

Diskriminering

Enligt finsk lag ska alla människor behandlas likvärdigt. Ingen person eller grupp får diskrimineras, det vill säga behandlas sämre än andra som är i samma situation. Diskriminering är ett brott i Finland. Staten måste skydda sina invånare mot diskriminering.

Men en annorlunda behandling är inte alltid diskriminering, om den grundar sig på lag eller har ett godtagbart motiv. Positiv särbehandling betyder att en person eller grupp stöds med hjälp av specialåtgärder. Positiv särbehandling kan vara till exempel utbildning som främjar invandrades integration eller sysselsättningsstöd för unga. Avsikten är att alla ska ha samma möjligheter till utbildning, arbete och annat samhälleligt liv.

Rasistisk diskriminering och hatbrott

Om en människogrupp diskrimineras eller anses sämre än andra på grund av etniskt ursprung, hudfärg, religion, modersmål eller nationalitet kallas det rasism. Rasistisk verksamhet kränker människovärdet och är straffbar. Sådant ska alltid anmälas till polisen. Rasistisk verksamhet eller en

rasistisk handling riktar sig inte mot en människa som individ utan som representant för en viss grupp.

Om ett brott riktas mot en person för att hen hör till exempel till en etnisk, nationell eller religiös grupp eller annan folkgrupp, talar man om hatbrott. Hatbrottets motiv är ofta fördomar eller hat mot en viss grupp. Om motivet till ett brott är hat mot en folkgrupp blir straffet för brottet hårdare.

Instanser som övervakar att jämställdhet tillämpas i praktiken

I Finland är det viktigt att jämställdhet faktiskt tillämpas och man ser allvarligt på kränkning av mänskliga rättigheter. Därför har vissa myndigheter i uppgift att övervaka att jämställdhet och likabehandling tillämpas i praktiken.

- **Jämställdhetsombudsmannen:** Jämställdhetsombudsmannen övervakar lydnaden för lagen om jämställdhet mellan män och kvinnor. Jämställdhetsombudsmannen övervakar också könsminoriteters ställning. Hen ger hjälp och råd när det gäller diskriminering på grund av sådant som har att göra med könet.
- **Diskrimineringsombudsmannen:** Diskrimineringsombudsmannens uppgift är att främja likabehandling och förebygga diskriminering. Diskrimineringsombudsmannen ger råd och hjälper vid behov att föra saken till domstol eller till diskriminerings- och jämställdhetsnämnden för behandling. Man kan också kontakta diskrimineringsombudsmannen på en annan persons eller grupps vägnar.
- **Arbetskyddsmyndigheten:** Arbetskyddsmyndighetens uppgift är att upprätthålla och trygga de anställdas arbetsförmåga genom att förbättra arbetsmiljön och arbetsförhållandena. Om diskriminering förekommer i ett anställningsförhållande eller vid rekrytering kan man kontakta arbetskyddsmyndigheten.
- **Fackförbunden:** Också fackförbunden ger juridisk rådgivning i frågor som rör anställning. På arbetsplatsen representeras fackförbundet av en förtroendeman. Förtroendemannen övervakar att lagarna följs och att de anställda behandlas rättvist och jämställt.
- **Regionförvaltningsverket:** Till regionförvaltningsverket kan man anföra klagomål om en myndighets handlande ifall ett fel eller en försummelse skett till exempel i familje- och socialvården, i hälsovården, i skolan eller i någon annan kommunal tjänst.

Individens rättigheter och skyldigheter

Samhället består av individer. Alla människor är olika, men i ett jämlikt och fritt samhälle har alla människor samma rättigheter. I varje samhälle finns också skyldigheter som medborgarna ska fullgöra. När medborgarnas rättigheter och skyldigheter är i balans fungerar samhället och medborgarna mår bra.

Finlands grundlag

Finlands viktigaste lag är grundlagen. Ingen annan lag kan strida mot den. Finlands nuvarande reformerade grundlag trädde i kraft år 2000.

I grundlagen stadgas hur finska staten fungerar och vilka grundläggande rättigheter Finlands invånare har. Grundlagen har en högre ställning än andra lagar. Det betyder att om en annan lag strider mot grundlagen så tillämpas den inte.

Enligt grundlagen är Finland en republik och folket har makten att bestämma om landets angelägenheter. Folket väljer en riksdag som stiftar lagar enligt vilka samhället fungerar. Domstolar övervakar att lagarna följs. Finlands riksdag väljer en regering som bereder och genomför de beslut riksdagen fattat.

Finlands lagar framhåller mänskliga rättigheter och medborgarnas grundläggande rättigheter. FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna från år 1948 är en utgångspunkt för Finlands grundlag. Grundlagen strävar till att garantera tillämpningen av de mänskliga rättigheterna i Finland. Alla lagar som gäller i Finland finns på adressen www.finlex.fi.

Grundläggande rättigheter och skyldigheter

Grundlagen definierar utöver statsskicket även medborgarnas grundläggande rättigheter. De grundläggande rättigheterna gäller alla människor som bor och vistas i Finland, inte bara finska medborgare.

Lagstadgade grundläggande rättigheter:

- I Finland är lagen den samma för alla och alla är likställda inför lagen. Ingen får behandlas annorlunda på grund av kön, ålder, religion, funktionsnedsättning eller något annat som har att göra med personen.
- Alla har rätt till ett tryggt liv och rätt att leva i fred och vara fri. Ingen får dömas till döden eller torteras eller behandlas så att det kränker människovärdet.
- I Finland råder yttrandefrihet. Människor får fritt säga sin åsikt.
- Människor får ordna möten och demonstrationer och delta i sådana.
- Var och en får själv välja sin bostadsort och röra sig fritt i Finland.
- Var och en har rätt till integritetsskydd. Grundlagen skyddar allas privatliv och alla har rätt att leva sitt liv i fred. Man får inte gå in i en annans hem utan tillstånd. Man får inte läsa andra människors brev eller lyssna på andras telefonsamtal.
- I Finland råder religionsfrihet. Var och en har rätt att tro på det hen vill och höra till kyrkan eller något annat religiöst samfund. Ingen måste höra till något religiöst samfund.
- Finlands officiella språk är finska och svenska. I officiella ärenden har alla rätt att använda svenska eller finska i hela landet. Samespråk har också officiell status i vissa sameområden i norra Finland.
- Alla har rätt till gratis grundskola. Alla har också rätt att efter den grundläggande utbildningen få ytterligare utbildning enligt sina förmågor och behov.
- Staten ska ordna arbete åt alla och skydda de anställda.
- I Finland har alla rätt till utkomst och omsorg. Lagen garanterar varje människa rätten till grundläggande utkomst, även arbetslösa, sjuka och gamla. Alla människor har rätt till social- och hälsovårdstjänster.
- Människorna har rätt att leva i en trygg miljö och påverka beslutsfattandet som gäller den egna boendemiljön.

Lagstadgade skyldigheter:

- Den viktigaste skyldigheten för alla som bor i Finland är att följa finsk lag.
- Invånarna måste betala skatt till staten på olika inkomster, egendom och arv. Skatt betalas också på tjänster och produkter.
- Alla 7–16-åriga barn har läroplikt, det vill säga skyldigheten att inhämta den grundläggande utbildningens lärokurs.
- Föräldrar är skyldiga att ta hand om sina minderåriga barn
- Alla är skyldiga att hjälpa om någon behöver hjälp till exempel vid en olycka.
- Alla är skyldiga att vittna i rätten om man blir kallad till det.

Finska medborgares rättigheter och skyldigheter

Finska medborgare, alltså de som har finskt medborgarskap, har en del rättigheter och skyldigheter som utländska medborgare som bor permanent i Finland inte har.

- Finska medborgare har rätt att få ett finskt pass.

- Finska medborgare har rätt att rösta i riksdags- och presidentval samt i EU-val. I kommunalval får även utlänningar som är permanent bosatta i Finland rösta i, även om de inte är finska medborgare.
- Finska medborgare har också EU-medborgarens rättigheter och kan röra sig fritt och arbeta i EU-området.
- Finska medborgare är skyldiga att följa Finlands lagar även utanför Finland.
- Alla 18-60-åriga män som är finska medborgare är värnpliktiga, vilket betyder att de måste delta i landets försvar antingen genom att gå armén eller utföra civiltjänst. Civiltjänsten är ett alternativ för dem som inte vill gå i armén. Civiltjänsten består av en utbildningsperiod på en månad och en arbetstjänst på ett knappt år. Beväringstjänsten, alltså arméutbildningen, varar ungefär från ett halvt år till ett år. Också män med utländsk bakgrund som får finskt medborgarskap när de är under 30 år måste göra militärtjänst. Kvinnor är inte värnpliktiga, men även kvinnor kan göra militärtjänst om de vill.

Barnens rättigheter i Finland

Samhället tryggar barnens ställning med olika lagar och förordningar, till exempel barnskyddslagen. Det främsta ansvaret för barnets välbefinnande och utveckling har ändå barnets föräldrar eller vårdnadshavare. Alla vuxna ska tillsammans skydda barnen och övervaka deras intressen och rättigheter. Samhällets framtid finns i barnen.

Barnens ställning i Finland har förändrats märkbart under de senaste hundra åren. I början av 1900-talet förbjöds arbete för barn under 12 år i lag och lagen om läroplikt trädde i kraft. Lagen om läroplikt tryggade varje barns rättighet att gå i skola.

Barnens rättigheter

Barn har samma grundläggande rättigheter som vuxna. Barn har dessutom egna rättigheter, som bestäms i FN:s barnkonvention. Konventionen gäller också i Finland. Dess syfte är att garantera varje barn grundläggande rättigheter, nämligen hälsa, utbildning, jämlikhet och trygghet. Enligt konventionen har alla barn rätt till en god och trygg barndom, rätt att växa och gå i skola, rätt att leka och delta samt rätt att få skydd och omvårdnad. Enligt grundlagen ska barn behandlas jämlikt som individer och barn ska få påverka sina egna angelägenheter.

FN:s barnrättskommitté övervakar att barnens rättigheter tillämpas. Vid justitieministeriet arbetar en barnombudsman som är en självständig myndighet. Barnombudsmannens uppgift är att bedöma hur FN-konventionen följs i Finland och att främja följandet.

Brott

Ett brott är en handling som är straffbar enligt lagen. Även försummelser, alltså att inte göra något som man borde, och att anstifta till brott kan vara ett brott. Ibland är det ett brott redan att försöka begå ett brott och man kan bli straffad för det.

I Finland är alla förpliktade att anmäla till polisen om man vet att någon planerar ett brott som ännu kan förhindras. Anmälningssplikten gäller allvarliga brott, till exempel brott mot liv, våldtäkt, misshandel och rån. Anmälningssplikten gäller emellertid inte maken eller makan, barn, syskon eller föräldrar till den som planerar ett brott.

Typiska brott i Finland

- **Stöld:** Stöld betyder att ta en annan persons sak utan lov. Stölder från butik, alltså butiksstölder, anmäls alltid till polisen.

- **Trafikbrott:** Trafikreglerna måste följas. För att köra bil måste man ha körkort. Man får inte köra bil, motorcykel eller moped i berusat tillstånd, alltså under påverkan av alkohol eller droger.
- **Skadegörelse:** Man får inte skada eller söndra en annans egendom. Skador man orsakat måste ersättas. Gärningsmannen är alltså ersättningsskyldig. Om gärningsmannen inte ersätter de skador hen orsakat kan ersättningarna tas direkt från hens lön.
- **Brott som har att göra med alkohol, tobak och droger:** I Finland får bara personer över 18 år använda alkohol och tobak. Att köpa eller sälja alkohol åt en minderårig är ett brott. Man kan få böter eller fängelsestraff för det. Produktion, försäljning, transport, innehav och användning av alla slags droger är förbjudet i Finland och straffen är stränga för sådant.
- **Våldsbrott och brott mot liv:** Våld är ett brott i Finland. Våld kan vara fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld eller hot om sådant. Att ta en annan människas liv – till exempel mord, dråp eller dödsvållande – är straffbart.

Våld

Våld är en kränkning av de mänskliga rättigheterna och påverkar välbefinnandet och hälsan för alla inblandade. Utöver fysiska skador kan våld orsaka psykiska problem, såsom depression och ångest samt ät- och sömnstörningar. Psykiskt illabefinnande och försämrad livskvalitet påverkar hela livet. Långvariga följder kan vara självdestruktivt beteende eller missbruk av alkohol och droger.

- Fysiskt våld är till exempel att slå, knuffa, dra i håret, strypa, sparka eller hindra den andra att röra sig. Misshandel betyder att rikta våld mot en annan person eller försöka göra det. Misshandel är ett brott även om den inte skulle lämna spår på kroppen.
- Psykiskt våld är att hota, utpressa, skälla på, isolera från andra människor, behandla illa eller snoka i den andras telefon eller e-post. Psykiskt våld lämnar inte yttre spår och är därför ibland svårt att identifiera.
- Sexuellt våld är till exempel att trakassera, beröra, antasta, våldta eller tvinga till sex. Alla har rätt att bestämma över sin egen sexualitet och sin kropp även i äktenskapet och vid sällskapande.

All slags misshandel är i Finland ett brott som hör under allmänt åtal. Det betyder att åtal kan väckas mot våldsverkaren även om offret för våldsbrottet inte skulle vilja det.

Brottsanmälan

Om man vet eller misstänker att ett brott begåtts kan man göra en brottsanmälan till polisen. Brottsanmälan kan göras på vilken polisstation som helst, på internet, genom att berätta om saken för en polispatrull eller ibland också per telefon. Polisen är skyldig att ta emot brottsanmälan.

Man kan också berätta om ett brott anonymt antingen genom att ringa en tipstelefon eller skicka e-post. Då får brottslingen inte veta vem som anmält brottet till polisen.

Var får man hjälp

Är det frågan om en brådskande nödsituation och det behövs hjälp direkt ska man ringa nödnumret. En nödsituation är brådskande om någons liv, hälsa, egendom eller omgivning är i fara.

Det är viktigt att den som fallit offer för ett brott söker hjälp. Det är svårt att klara situationen själv. Man kan få hjälp till exempel av följande instanser:

- **Brottsofferjouren:** Brottsofferjouren är en kostnadsfri tjänst för brottsoffer, offrens närstående och vittnen. I brottsofferjouren kan man få rådgivning eller en stödperson för brottsprocessens olika skeden. www.riku.fi
- **Skyddshem:** På många orter finns skyddshem dit man kan gå ensam eller med sina barn om det förekommer våld eller hot om våld i det egna hemmet. I skyddshemmet kan man bo

tillfälligt och där får man hjälp mot våldet. Förbundet för mödra- och skyddshem samt kommunens socialbyrå kan ge mer information om skyddshemmen.

<https://ensijaturvakotienliitto.fi/sv>

- **Skyddshemmet Mona:** I Helsingfors finns också skyddshemmet Mona, som är avsett särskilt för invandrarkvinnor. Skyddshemmets adress är hemlig. <https://monikanaiset.fi/apua-vakivaltaan/turvakoti-mona/>
- **Föreningar:** Många föreningar hjälper personer som råkat ut för våld eller hot om våld samt deras närmaste. Man kan kontakta till exempel Monika-Naisten liittos Kriscentrum Monika och Kvinnolinjen. <https://monikanaiset.fi/sv/>
<https://www.naistenlinja.fi/sv/>
- **Kyrkan och kommunen:** Man kan också söka hjälp på den egna kommunens eller stadens socialbyrå, hälsocentralen eller kommunens eller kyrkans familjerådgivning.

Rättsprocessen och rättshjälp

I Finland innehas domsrätten av rättsväsendet. Det strävar till att genomföra rätten och tillämpa gällande lagar. I brottslagen stadgas vilka handlingar som är straffbara. Till de grundläggande mänskliga rättigheterna hör rättsskydd. Varje medborgare har rätt att få sin sak behandlad i domstol på ett korrekt sätt och utan dröjsmål. Rättsväsendets uppgift är att ge rättsskydd. I Finland stöder staten genomförandet av rättsskyddet genom att bland annat erbjuda rättshjälp.

Förundersökning

Om polisen tror att ett brott begåtts inleds en förundersökning. Under förundersökningen tar polisen noggrannare reda på vad som hänt. Efter förundersökningen skriver polisen ett förundersökningsprotokoll, alltså en rapport, och beslutar om protokollet ska skickas till åklagaren. Polisen kan också föreslå medling mellan parterna och döma förövaren till böter. Medling betyder att parterna kommer överens om saken sinsemellan, utan att saken förs till domstol.

Åklagaren

Rättsprocessen börjar när polisen skickar förundersökningsprotokollet till allmänna åklagaren. Åklagaren undersöker fallet och beslutar om saken ska föras till domstol. Ibland kan åklagaren besluta att inget åtal väcks, om brottet är ringa eller en medling redan gjorts. Åklagaren kan också döma förövaren till böter. Om det gäller ett brott som är under allmänt åtal undersöker polisen brottet även om brottsoffret, alltså målsäganden, inte kräver det. Brotts som är under allmänt åtal är bland annat brott mot liv samt misshandel. Om det är frågan om ett målsägandebrott undersöker polisen brottet endast om målsäganden vill det. Målsägandebrott är till exempel ärekränkning och hemfridsbrott. Ibland föreslår åklagaren också medling.

Behandling av en sak i domstol

Om åklagaren väcker åtal behandlas saken i domstol, alltså i rätten. Där avgörs meningsskiljaktigheter mellan parterna och beslutas vad som är lagenligt. Den första rättsinstansen är tingsrätten, som ger en dom i ärendet. Tingsrättens behandling kan vara muntlig eller skriftlig. I en muntlig rättegång kan båda parterna berätta om det som hänt ur sitt eget perspektiv.

Vid rättegången kan man också höra olika experter och vittnen. Båda parterna har rätt att under rättegångssammanträdet använda ett biträde. Vittnen kan också ibland höras per telefon eller video. Om den som vittnar är rädd kan hen också höras vid en annan tidpunkt än den åtalade. Då behöver vittnet inte träffa den åtalade under rättegången.

Om man är missnöjd med tingsrättens beslut kan man anföra besvär hos nästa rättsinstans, det vill säga hovrätten. Hovrätten behandlar besvär som anförts om tingsrättens beslut. Hovrätten kan ändra tingsrättens beslut. Om parterna inte är nöjda med hovrättens beslut kan de ansöka om besvärstillstånd hos högsta domstolen.

Högsta domstolen är den sista och högsta rättsinstansen i Finland. Högsta domstolen behandlar bara fall som fått besvärstillstånd och behandlingen är alltid skriftlig. Besvärstillstånd beviljas sällan och högsta domstolen behandlar bara fall som är viktiga ur samhällssynpunkt, till exempel fall av en typ som man inte behövt besluta om förut och som senare kan fungera som prejudikat, alltså exempel, för de lägre rättsinstanserna.

Vittnesskydd

Om ett vittne till ett brott är rädd för att personen som begått brottet kan hämnas och vittnet därför inte vågar vittna mot hen, kan vittnet få del av vittnesskydd. Det inleds endast om vittnet inte kan skyddas på något annat sätt och vittnet är i allvarlig fara som hotar hälsan eller livet. Då avväjrs faran med en tillfällig ny identitet, en ny bostadsort och andra skyddsåtgärder.

Straffpraxis i Finland

Olika myndigheter, polisen, åklagaren och domstolarna kan utdöma straff åt dem som gjort sig skyldiga till brott. I Finland får bara den som begått brottet ett straff, inte förbrytarens familj.

Om förbrytelsen inte var så allvarlig kan straffet vara en ordningsbot, det vill säga en ersättning i pengar till staten. Andra vanliga straff i Finland är böter, fängelsestraff, samhällstjänst och övervakningsstraff. Om det är frågan om ett tjänstebrott kan man som tilläggsstraff bli tvungen att lämna sin tjänst eller få en varning. I Finland används inte dödsstraff. Dödsstraff i fredstid avskaffades i finsk lag år 1949.

Straffregistret

Alla straff utom bötesstraff antecknas för en viss tid i straffregistret. Straffregistret är en databas som polisen upprätthåller och som innehåller uppgifter om personer som gjort sig skyldiga till brott. Att man antecknats i straffregistret kan förhindra att man får uppehållstillstånd eller kan anställas till vissa arbeten, eller åtminstone påverkar det möjligheterna att bli anställd.

Brott som begås av barn och unga

Under 15-åringar är inte straffrättsligt ansvariga i Finland. Men de har ändå skadeståndsansvar för de skador de förorsakat. Om en person som är yngre än 15 år begår ett brott görs en barnskyddsanmälan och saken behandlas inte i domstol. Barnskyddsanmälan betyder en anmälan till socialmyndigheterna.

Om gärningsmannen är en 15–17-årig ungdom kan hen få ett ungdomsstraff. Med det försöker man förebygga återfallsbrottslighet och social marginalisering. Ungdomsstraff avtjänas inte på anstalt. Ungdomsstraffet kan vara övervakat oavlönat arbete och inskolning i arbetet eller deltagande i program som främjar den sociala funktionsförmågan.

Rättshjälp

I Finland har alla rätt att få rättshjälp i juridiska problem. Rättshjälpen kan bestå av en advokat vid rättegången eller juridisk rådgivning. Man kan också få hjälp med förlikningsförhandlingar och ifyllande av dokument, avtal och överklaganden. Staten hjälper mindre bemedlade personer vars egna inkomster inte räcker till att betala biträdesarvodena. Statsstödd rättshjälp ansöker man om på rättshjälpsbyrå.

Den som är åtalad för ett brott har rätt att få en försvarsadvokat. Ibland förordnar domstolen på eget initiativ en försvarare åt den åtalade, om den åtalade är minderårig eller av någon annan orsak inte kan försvara sig själv. Brottsoffret kan få ett biträde eller en stödperson för rättegången.

Frågor att diskutera

1. Vad är syftet med lagar?
2. Tycker du att likabehandling och jämlikhet är viktiga värderingar? Varför?
3. Vilken tycker du är medborgarens viktigaste rättighet?
4. Vad kan man göra om man faller offer för ett brott?
5. Hurudant är ett bra samhälle?
6. Hur kan lagar stiftas och ändras i Finland?
7. Vilka seder som är brukliga i en del andra länder eller kulturer är brott i Finland?

9. POLITIK OCH PÅVERKANDE I FINLAND

Vad är demokrati?

Demokratins utveckling i Finland

Val i Finland

Finlands politiska partier

Medborgarpåverkan

Vad är demokrati?

Finland är en konstitutionell demokratisk republik. Konstitutionell betyder att Finland har en grundlag som fastslår grunderna i landets rätts- och samhällssystem. Grundlagen är landets högsta lag, som resten av lagstiftningen bygger på. Demokrati betyder folkvälde, det vill säga att makten getts åt folket och inte till exempel åt en kung. En republik är en stat där makten utövas av en riksdag och en president som folket valt genom fria val.

En demokrati är ett statsskick där landets medborgare har makten att besluta hurdana beslut som fattas i gemensamma frågor, vem som fattar besluten och till vad statens pengar används. Demokrati är också ett sätt att välja beslutsfattarna och att fatta beslut. Beslutsfattarna väljs genom val och besluten fattas genom att diskutera, rösta och kompromissa.

Demokratins rötter finns i stadsstaten Aten på 300-talet före vår tideräkning. I Aten bestämdes gemensamma saker vid den tiden av en folkförsamling. Men det var bara fria män som fyllt 21 år som fick vara med och bestämma. I dagens demokratier har vanligen alla myndiga medborgare beslutanderätt, oberoende av kön eller samhällsställning. I Finland är de som fyllt 18 år myndiga.

Demokrati gör stater stabila

Ett demokratiskt statsskick främjar fred och stabilitet i staten eftersom makten byts fredligt och regelbundet genom val. Demokratiska stater startar inte heller krig lika lätt som diktaturer, eftersom kriget i samhällsfredens namn måste få medborgarnas stöd. Även om en del beslutsfattare skulle vara för krig i en viss situation måste de beakta folkets majoritets åsikt.

I en internationell jämförelse år 2016 var Finland världens stabilaste stat. De fyra följande stabilaste var Norge, Schweiz, Danmark och Sverige. I demokratiska och öppna samhällen sköter man också bäst om mänskliga rättigheter och individens frihet. I fråga om skyddet av människors grundläggande rättigheter var Finland och Danmark på delad första plats i statsjämförelsen 2016.

Andra statsskick

Motsatsen till demokrati är diktatur, där makten är koncentrerad till en person eller en liten grupp. I en diktatur beaktar personen eller gruppen som har makten inte medborgarnas åsikter vid beslutsfattandet. Diktatorn bestämmer enväldigt hur samhället ska fungera och hans makt är obegränsad. Medborgarnas demokratiska rättigheter kan vara mycket begränsade. Det finns flera diktaturer i världen i dag.

En monarki skiljer sig också från en demokrati. I en monarki är statens överhuvud som utövar den högsta makten en monark, det vill säga till exempel en kung eller kejsare. Monarken är inte vald till sin uppgift genom val utan har ärvt makten genom att födas i den kungliga familjen. Monarken har

ofta makten på livstid. Vissa länder i världen har absolut monarki. Det betyder att kungen och regeringen regerar i landet och det finns inget folkvalt parlament.

En del av dagens monarkier har övergått till demokrati på så sätt att landet leds av en statsminister och ett parlament. Monarken har bara en ceremoniell ställning och inte någon verklig makt. Till exempel i dagens europeiska monarkier har kungen eller drottningen inte längre beslutsakt i statens angelägenheter.

Direkt demokrati

Demokrati kan vara direkt eller representativ. Direkt demokrati betyder till exempel att man vid en folkförsamling eller i en folkomröstning fattar ett beslut direkt enligt vad de medborgare som deltar i församlingen eller röstningen tycker. Den ståndpunkt som får flest röster vinner. De deltagande medborgarnas åsikt påverkar alltså direkt omröstningens slutresultat.

Direkt folkvälde, alltså direkt demokrati, är svårt att genomföra på statlig nivå eftersom det finns så mycket människor. I direkt folkvälde skulle varje medborgare vara tvungen att sätta mycket tid på det gemensamma beslutsfattandet genom att delta i möten, omröstningar och val. Därför avgörs endast vissa saker i många demokratiska stater med direkt demokrati. När man till exempel i Finland år 1994 ville fatta beslut om huruvida Finland borde bli medlem i Europeiska unionen eller inte, ordnades en direkt folkomröstning.

Representativ demokrati

Demokratiska stater tillämpar vanligen representativ demokrati. Så är det också i Finland. I vårt land ordnas med vissa mellanrum val där medborgarna väljer representanter åt sig. När en representant får tillräckligt många röster i valet blir hen vald och får av folket bemyndigande att fatta beslut i gemensamma frågor. Röstarna överläter alltså en del av sin makt till kandidaterna de valt.

Med val väljs till exempel medlemmarna i Finlands riksdag, alltså riksdagsledamöterna, samt ledamöterna av kommunfullmäktige, som fattar beslut om lokala saker i kommunerna. I en representativ demokrati arbetar de folkvalda representanterna heltid eller deltid som beslutsfattare i gemensamma frågor, och resten av medborgarna kan koncentrera sig på sina egna arbetsuppgifter. Många finländare följer ändå noga med vad som händer i politiken.

Representanten får fatta självständiga beslut och behöver inte följa sina röstareshs vilja. Men röstarna är intresserade av hur representanten de valt sköter sitt arbete och hurdana politiska beslut hen fattar. Till exempel presidenten, ministrarna och riksdagsledamöterna blir ofta tvungna att motivera sina beslut för medborgarna både direkt och i tidningar, teve och andra medier. Medborgarna förväntar sig att beslutsfattarena är väl och mångsidigt insatta i samhällsfrågor.

Politiskt beslutsfattande är ett krävande arbete där man borde kunna sätta sig in i komplicerade och väldigt varierande helheter, ofta på kort tid. Statens resurser är begränsade. Man måste kunna fatta så rättvisa beslut som möjligt om vad pengarna ska användas till och hur mycket. Pengar behövs bland annat för utbildning, säkerhet, åldringssvård, arbetsplatser, barnvård och hälsofrämjande. Om en politiker vill behålla sitt arbete, alltså bli vald på nytt i nästa val, måste hen hålla de löften hen gett åt väljarna och fatta beslut som väljarna godkänner.

Fria val

Till demokrati hör fria och ärliga val. Röster kan inte köpas eller säljas och ingen kan tvingas att rösta på ett visst sätt. Valfusk, det vill säga att påverka valresultatet med oärliga metoder, är inte möjligt. Givna röster eller valresultatet kan inte förfalskas.

I en demokrati ska människor få välja mellan olika alternativ i val och annat beslutsfattande. Det måste finnas minst två alternativ. Enligt en internationell mätning som gjordes år 2015 ordnades världens friaste och mest tillförlitliga val i Finland och Danmark.

I valen väljs de som får mest röster. Det betyder ändå inte att majoriteten ända till nästa val skulle ha rätt att diskriminera eller förtrycka minoriteten, alltså dem som är av annan åsikt. I ett demokratiskt samhälle ska makten utövas så att de mänskliga rättigheterna beaktas. Alla människor ska behandlas jämlikt och enligt medborgarens grundläggande rättigheter, som stadgas i grundlagen.

Medborgarens grundläggande rättigheter som demokratins hörnstenar

Medborgarens grundläggande rättigheter och tryggheten av dem i samhället är nära förknippade med demokrati. Centrala grundläggande rättigheter i demokratier är yttrandefrihet, mötes- och föreningsfrihet, likhet inför lagen och jämställdhet.

Yttrandefrihet betyder bland annat att en medborgare får kritisera de politiska beslutsfattarna och makthavarna om hen inte är nöjd med deras agerande. I tidningar och sociala medier pågår till exempel ständigt en livlig diskussion där vem som helst får skriva vad hen tycker om en samhällsfråga eller en beslutsfattare. Man kan också kontakta politiker och andra beslutsfattare direkt och berätta om sina tankar. Man får kritisera politiker utan att bli föremål för påtryckningar eller hot.

Diskussion är centralt i demokratiskt beslutsfattande. Politikerna diskuterar och förhandlar med varandra och med tjänstemän över partigränserna. Framför allt behövs alla medborgare i diskussionen, alla som är intresserade av gemensamma frågor och som följer med vad som händer i politiken och samhället. Politikerna får av väljarna värdefull information om missförhållanden i samhället och förslag på hur de kunde korrigeras.

Att följa med medborgardebatten och delta i den medverkar till att en medborgare upplever sig vara en del av samhället och också vill påverka hur gemensamma saker som påverkar hans vardag sköts.

Mötes- och föreningsfriheten garanterar att medborgarna om de vill kan grunda föreningar som verkar för sådant de anser viktigt. Föreningar kan vara politiska föreningar eller intressebevakarorganisationer, som främjar en viss människogrupps intressen i samhället.

I en demokratisk stat är medborgarna lika inför lagen. Myndigheter och arbetsgivare måste behandla människor likvärdigt. En demokratisk stat är också en rättsstat, vilket betyder att man i den offentliga verksamheten följer lagen. Man kan söka ändring i myndigheternas beslut om man upplever att det skett något fel i beslutsfattandet.

Mediernas roll i det finländska samhället och politiken

I Finland garanterar grundlagen yttrandefrihet och fri åsiktsbildning. Friheten gäller inte bara enskilda medborgare utan även medier, alltså informationsförmedling. Finland har hört till de tre bästa länderna i internationella jämförelser av pressfriheten. Journalister i Finland blir inte hotade eller våldsamt behandlade av makthavarna. De kan däremot idka själv censur, det vill säga frivilligt låta bli att publicera sådant som är känsligt för staten.

Medierna, alltså teve, radio, dagstidningar, internet och andra massmedier har en viktig uppgift i en demokrati. Medierna producerar och förmedlar tillförlitlig information. Med hjälp av medierna får medborgarna information om beslutsfattandet som rör dem och om samhällsdebatten. Dessutom följer och bedömer medierna politikernas och andra makthavares handlande och prat.

Medierna utövar samtidigt en betydande makt när de väljer vad de lyfter fram i offentligheten och hur de behandlar olika frågor. Därför kallas medierna också den fjärde statsmakten. De lyfter fram missförhållanden och missbruk och ger dem mycket synlighet om de vill.

Demokratins utveckling i Finland

Demokratin utvecklas och bevaras i allmänhet bättre om staten utvecklas ekonomiskt, de ekonomiska resurserna fördelas jämnt mellan medborgarna samt om samhället industrialiseras och medborgarna har en hög utbildningsnivå.

Europeisk demokrati från medeltiden till 1800-talet

Finland var en del av Sverige i 600 år. Under den tiden gick Sverige långsamt mot ett mer demokratiskt samhällsskick. Sveriges och samtidigt Finlands utveckling påverkades av samma centrala samhällsförändringar som påverkade många andra europeiska stater efter antiken.

Demokratin utvecklades i Europa när man både inom kyrkan och inom de olika samhällsklasserna började motarbeta att makten var så ojämnt fördelad i samhället. Få människor hade mycket makt och största delen av folket hade ingen makt alls. Merparten av människorna kunde inte påverka samhällets utveckling och beslutsfattande nämnvärt.

Under medeltiden (1100–1500) hade kyrkan stor religiös, politisk och ekonomisk makt i Europa. Enväldiga kungar och kejsare tänkte att de fick sin makt av Gud, inte av folket. Kyrkans makt minskade på 1500-talet i och med reformationen och makten överfördes till kungar och statsmakten. Sverige och därmed även Finland gick från katolicism till protestantism i samband med reformationen.

På 1700-talet ville man ännu kraftigare göra samhället mer demokratiskt. Centrala strävanden var demokrati, mänskliga rättigheter och tanken på en rättsstat. I Frankrike skedde år 1789 en revolution som starkt påverkade demokratins utveckling i hela Europa. Den franska revolutionen kom med tanken om frihet, jämlikhet och broderskap. Alla människor var lika värdefulla och regentens makt kom från folket, inte från Gud. Även allmän rösträtt, yttrandefrihet, religionsfrihet och grundandet av rättsstaten var centrala tankar.

Socialismen föddes i 1800-talets Europa under den industriella revolutionen. Socialismen var en motreaktion mot fabriksarbetande människors dåliga ställning och den blev en inflytelserik ideologi. Socialisterna motsatte sig det kapitalistiska ekonomiska systemet där fabriker och maskiner var privatägda. I socialismen försökte man få till stånd ett ekonomiskt system där fabriker och maskiner skulle ägas gemensamt. Även medborgarnas jämlikhet sinsemellan samt social rättvisa var centrala tankar inom socialismen. Man ville att den allmänna och lika rösträtten skulle gälla även kvinnor. Fackförbund och socialistiska partier grundades runt om i Europa.

Klasssamhällets födelse i Finland

När Finland blev en del av Ryssland i början av 1800-talet fick landet självstyre i det ryska riket. Då hade Finland en ståndslantdag, som sammanträdde för att besluta om finländarnas angelägenheter. Stånden var adeln, prästerna, borgarna och bönderna och de representerade bara en liten välställd och privilegierad del av befolkningen. Ståndslantdagen var ett steg mot demokratiskt beslutsfattande. Men det var inte en sådan demokrati som vi har i dag, där varje medborgare får påverka samhället, oberoende av om hen är rik eller fattig.

I slutet av 1800-talet började Finland förändras. Industrialiseringen hade lett till en ständigt växande arbetarbefolkning med dåliga levnadsförhållanden. Också på landsbygden bodde många fattiga människor som inte ägde någonting. Största delen av befolkningen var helt utanför stånden. Nationalismen spred sig och finländarna började se sig som ett eget folk som borde ha en egen stat. De såg sig inte längre som en del av ett stånd eller en mindre bygemenskap.

Många skolor grundades i Finland och även fattiga familjers barn fick gå i skolan. Folket lärde sig läsa och skriva, utbildade sig och började organisera sig. Vanliga människor lärde sig diskutera politik

och grunda föreningar och organisationer och försökte också i övrigt påverka samhället. De politiska oenigheterna gällde människors ekonomiska ojämlikhet, det vill säga att en del hade förmögenhet och andra inte. Klassamhället hade fötts.

Vänster-höger-tudelingen i finsk politik

Tack vare riksdagsreformen 1906 fick man en framstegsvänlig riksdag, eller folkrepresentation, i det autonoma Finland. År 1907 hölls det första riksdagsvalet i Finland där alla 25 år fyllda finländare fick rösta på sina egna kandidater. Finland var världens tredje och Europas första land som gav kvinnorna rösträtt. Och Finland var det första landet i världen som gav alla kvinnor rätt att ställa upp som kandidater i val. År 1907 valdes 19 kvinnor in i Finlands riksdag. De var världens första kvinnliga riksdagsledamöter.

För första gången fick arbetare, landsbygdens fattiga samt kvinnor påverka Finlands politik. Valets största vinnare var Finlands Socialdemokratiska Parti, SDP. Finlands politik var indelad i vänstern och högern och SDP hörde till vänstern och var alltså ett socialistparti. Till högern, eller borgarna, hörde partier som motsatte sig socialismen, bland andra Agrarförbundet.

När Finland blev självständigt från Ryssland år 1917 djupnade vänster-höger-tudelingen. Socialisterna ville genomföra stora samhälleliga reformer för att förbättra arbetarnas och de fattiga landsbornas förhållanden och utveckla demokratin i kommunerna. På den tiden fick bara personer med pengar eller annan egendom rösta i kommunalvalen. Högern motsatte sig reformerna och var rädd för socialismens inflytande i Finland.

Samhället var instabilt och båda sidorna samlade beväpnade trupper i Finland som då inte hade någon egen armé. Ett blodigt inbördeskrig bröt ut mellan de röda och vita i januari 1918 och slutade i april i seger för de vita, alltså borgarna.

I självständighetsförklaringen år 1917 hade man bestämt att Finland skulle vara en republik. År 1919 efter inbördeskriget bekräftade riksdagen Finlands grundlag. Enligt den blev Finland en republik.

Den finska demokratin blir starkare

Efter inbördeskriget genomfördes många sociala reformer i den finländska politiken. Man stiftade bland annat lagar om allmän läroplikt och värnplikt samt en lag som hjälpte fattiga landsbor att skaffa sig odlingsmark. Lagarnas syfte var att närma de röda och vita till varandra, det vill säga förena folket och förbättra de fattigas ställning. Som en följd av reformerna blev samhället stabilare och tilliten till att förändringar kunde genomföras på ett demokratiskt sätt ökade. Ändå var finländarna fortfarande kraftigt indelade i arbetare och borgare. Det politiska samarbetet var inte lätt.

Följande hot mot demokratin och samhällsfreden var extremhögerns resning i 1920- och 1930-talets Europa. De som understödde extremhögern var nationalistiska. De motsatte sig demokrati och ville ha en stark ledare för staten. 1920- och 1930-talets extremhöger hatade också kommunismen. På 1930-talet drabbades hela världen av en ekonomisk depression. Under depressionen var det brist på allt, till och med mat. Extremhögern lovade lyfta Europa ur depressionen om människorna understödde den.

I Finland förekom både höger- och vänsterextremism. På grund av extremhögerns påtryckningar förbjöds kommunistisk verksamhet i lag år 1930. Därför verkade de finländska kommunisterna i hemlighet. En del av dem försökte organisera sig för en ny arbetarrevolution.

År 1932 organiserade extremhögern en kupp där de försökte fälla regeringen. De ansåg att regeringen förhöll sig alltför positivt till kommunisterna. Kuppen misslyckades och extremhögerns verksamhet förbjöds i Finland. Båda ytterlighetsrörelsernas betydelse minskade. Finland förblev en demokrati och samhället blev lugnare.

Efter depressionen började Finlands ekonomi växa och folket blev så småningom mer enat. Partierna som representerat inbördeskrigets båda parter var första gången i samma regering i slutet av 1930-talet. Demokratin blev starkare och i politiken gjordes fler reformer för att underlätta de fattigas liv.

Samhällets fredliga utveckling avbröts när Sovjetunionen anföll Finland som en del av andra världskriget år 1939. Arbetare och borgare, som förut varit fiender, stred nu sida vid sida mot Sovjet. Den gemensamma fienden och det gemensamma målet, det vill säga bevarandet av självständigheten, gjorde att gamla oenigheter kom i skymundan. Under och efter kriget framhölls det finska folkets enhet kraftigt i medier och krigspropaganda. Man tänkte att enheten gav finländarna kraft att klara kriget.

Neutrala Finland som granne till stormakten Sovjet

Efter kriget började en period av kraftig tillväxt. På grund av krigsskadestånden som Finland pålagts utvecklades industrin och ekonomin växte. Återuppbyggnaden producerade även många nya arbeten. Den politiska viljan att göra Finland till ett ännu bättre och tryggare land var stark. Alla partierna godkände det politiska målet att bygga en välfärdsstat och ansåg att en viktig förutsättning för detta var en tillräcklig ekonomisk tillväxt.

Efter kriget präglades politiken först av försiktighet och oro över att Sovjetunionen skulle ockupera landet. Kommunistisk politisk verksamhet var tillåten igen och man var också rädd för en kommunistisk revolution. Men spänningen minskade så småningom när förhållandena stabiliserades.

När också förhållandet till Sovjet stabiliserades lärde sig finländarna hur det lönar sig att handla som granne till en inflytelserik stormakt. År 1948 slöt Finland och Sovjet VSB-pakten, det vill säga Vänskaps-, samarbets- och biståndspakten. Pakten gav Finland ekonomiska fördelar, men innebar också att Finland i både inrikes- och utrikespolitiken måste handla så att man inte irriterade Sovjet. Finland var officiellt ett självständigt och neutralt land, men i verkligheten måste man beakta Sovjets intressen i sin politik.

Finland kritiserades internationellt för att beakta Sovjets åsikter så mycket i sina beslut. Men försiktigheten lönade sig både politiskt och ekonomiskt. Freden bevarades i Finland. Finland hade också ekonomisk nytta av östhandeln, alltså handeln med Sovjet.

Finland blir medlem i EU

Finland fortsatte med sin neutrala och försiktiga linje tills Sovjetunionen upplöstes. När Sovjetunionen upplöstes år 1991 kunde man sluta med det. Finland strävade snabbt till att stärka sina relationer till västra Europa och Europeiska gemenskapen. År 1995 blev Finland medlem i Europeiska unionen och slutade officiellt med sin neutralitetspolitik.

I dag försvarar Finland öppet Europas intressen och värderingar inom ekonomi och politik. Ryssland, som är en del av forna Sovjetunionen, är fortfarande en viktig handelspartner och granne för Finland. Finland har sedan 2002 haft valutan euro, som är euroområdet gemensamma valuta. Finland måste beakta EU:s gemensamma politik i sin lagstiftning.

Finländsk nationalkänsla och folkets enhet

Finland är en del av den europeiska gemenskapen och dess gemensamma utrikespolitik och ekonomiska politik. Men finländarnas nationalkänsla är fortfarande stark. En stor del av finländarna tänker att de ändå i första hand är ett självständigt folk med en egen stat.

Tanken på ett unikt och enat folk har varit central i Finland från kriget till i dag. Enheten har framhållits medan interna skillnader och konflikter åsidosatts. Man har velat se finländarna som sinsemellan liknande människor som bildar ett enhetligt folk. Man har ansett att folket skiljer sig från

andra folk i fråga om sin historia, sitt språk och typiska finländska drag, som till exempel sisu och ärlighet.

Enhetstanken har fyllt sin funktion i tider av krig och kriser när svåra politiska och ekonomiska beslut har behövt fattas. I dag inser man ändå att finländarna är sinsemellan olika i fråga om bakgrund, åsikter och livsstil.

Val i Finland

I Finland förrättas följande allmänna riksomfattande val:

- riksdagsval vart fjärde år
- kommunalval vart fjärde år
- landskapsval vart fjärde år
- presidentval vart sjätte år
- europaparlamentsval vart femte år.

Utöver valen kan även statliga eller kommunala direkta folkomröstningar förrättas.

Rösträtt i Finlands val

- I valen i Finland kan vanligen finska medborgare som fyllt 18 år rösta.
- I kommunalval och europaparlamentsval har också andra länders medborgare som bor i Finland rösträtt med vissa begränsningar.
- I europaparlamentsvalet kan också andra EU-länders medborgare rösta, förutsatt att de anmält sig till rösträttsregistret i Finland.
- I kommunalvalet kan alla länders medborgare rösta om de haft en hemkommun i Finland i minst två år.

Före valet får alla röstberättigade en anmälan om rösträtt per post. I brevet berättas också valets exakta tidpunkt och var vallokalerna finns. Man kan rösta antingen på den egentliga valdagen eller på förhand.

Röstar man på förhand kan man göra det på vilket allmänt röstningsställe som helst i Finland eller utomlands. Röstningsställen kan vara olika offentliga lokaler, till exempel skolor, bibliotek, kommunhus, postkontor eller köpcentrum. Utomlands röstar man på ambassaden eller konsulatet. Om man röstar på valdagen kan man bara rösta på det ställe som anges på meddelandekortet. Till röstningsplatsen ska man ta med sig ett fotografiförsett identitetsbevis, till exempel sitt pass.

Valhemlighet

I Finland tillämpas valhemlighet, det vill säga ingen behöver berätta för andra vilken kandidat man röstar på. På röstningsplatsen kontrolleras väljarens identitet. Man röstar i ett valbås, dit ingen annan får komma samtidigt och dit ingen ser. Kandidatens nummer skrivs på röstsedeln. Röstsedeln stämplas innan den läggs i valurnan, som är en sluten låda, och bara stämplade röstsedlar räknas. När rösterna räknas kan ingen veta vem som röstat på vilken kandidat. Valhemlighetens syfte är att förhindra köpande och säljande av röster och att väljarna kunde hotas eller tvingas att rösta på en viss kandidat.

Röstningsaktiviteten i Finland

Röstningsaktiviteten avspeglar hur stor del av medborgarna som röstar i ett val. Röstandet är frivilligt. I Finland är röstningsaktiviteten inte alltid särskilt hög. I kommunalvalet 2017 var röstningsaktiviteten i hela landet knappa 60 procent.

Det här beror på att många människor inte följer med politiken och inte är intresserade av beslutsfattandet i samhället. De kanske tänker att det är svårt att hitta en lämplig kandidat eller att politikerna lever långt ifrån deras vardag. Någon kan fundera på om en enda röst ens har någon betydelse i valet. Men ibland kan en röst vara avgörande. Om man inte röstar och säger sin åsikt om vem av kandidaterna som borde bli vald så stannar man frivilligt utanför det demokratiska beslutsfattandet.

Riksdagsval

Riksdagsledamöterna väljs till riksdagen för fyra år åt gången. Kandidaterna ska vara myndiga finska medborgare med rösträtt i riksdagsvalet. Vanligen hör kandidaterna till något politiskt parti. Det finns inga begränsningar för hur många gånger en kandidat kan bli vald till riksdagen i på varandra följande val.

I riksdagsvalet kan en väljare bara rösta på en kandidat i den egna valkretsen. Helsingforsbor röstar alltså på en kandidat från Helsingfors valkrets och så vidare. Med det här systemet vill man försäkra att det väljs representanter från olika delar av landet till riksdagen.

Kommunalval

Ärenden som gäller kommunen besluts i kommunfullmäktige. Kommunfullmäktiges medlemmar väljs i kommunalval. Kommunalvalet hålls samtidigt i hela landet men i alla kommuner väljs egna kommunfullmäktige. Man kan alltså bara rösta på kandidater från den egna kommunen. Kommunfullmäktiges storlek beror på kommunens invånarantal. Ju fler invånare kommunen har, desto fler ledamöter har kommunfullmäktige.

Man kan ställa upp som kandidat i kommunalvalet om man bor i kommunen och är röstberättigad i kommunalvalet. Man behöver alltså inte vara finsk medborgare. Vanligen bör kandidaten höra till något politiskt parti.

Landskapsval

I landskapsvalen väljs ledamöter och suppleanter till landskapsfullmäktige. Det finns 18 landskapsfullmäktige i Finland. Landskapet är en ny regional förvaltningsinstans. För tillfället ligger ansvaret att ordna offentliga social- och hälsovårdstjänster i Finland hos kommunerna. Under de närmaste åren ska ansvaret övergå till landskapen.

Presidentval

Presidenten väljs med direkt folkval. Presidentvalet hålls i Finland vart sjätte år. Samma person kan väljas till president två gånger efter varandra och kan alltså vara Finlands president högst 12 år åt gången.

Presidentvalet har ofta två valomgångar. Om en kandidat får över hälften av rösterna i den första omgången blir hen Finlands president. Ofta får ingen av kandidaterna tillräckligt med röster i första omgången. Då hålls en andra omgång där man röstar om vilken av de två kandidater som fick flest röster i första omgången som man tycker ska bli vald.

Republikens president ska vara infödd finsk medborgare. Kandidaterna ställs vanligen upp av ett parti som har minst en riksdagsledamot i riksdagen.

Europaparlamentsvalet

EU-parlamentet stiftar lagar på EU-nivå tillsammans med ministerrådet. EU:s ministerråd representerar medlemsländernas regeringar. EU-parlamentet beslutar också om EU:s budget

tillsammans med rådet. Parlamentet är alltså EU:s centrala lagstiftare och det organ som beslutar om budgeten.

I europaparlamentsvalet väljs Finlands medlemmar i Europaparlamentet. EU har 28 medlemsstater och till EU-parlamentet väljs 751 medlemmar. Från Finland väljs 13 medlemmar. Kandidaterna representerar olika partier som i riksdagsvalet. Hela Finland är ett valdistrikt, så man kan rösta på samma kandidater i hela landet. Man kan ställa upp som kandidat om man är medborgare i Finland eller ett annat EU-land och alltså är röstberättigad i europaparlamentsvalet. Kandidaten ställs upp av ett politiskt parti.

Finlands politiska partier

Politiska partier är organisationer vars verksamhetsidé är att utveckla samhället i den riktning partimedlemmarna önskar. Ett parti ska ha ett partiprogram, alltså ett dokument där partiets centrala principer och målsättningar står skrivna. I programmet står också hur partiet vill påverka samhället och det politiska beslutsfattandet.

Vem som helst kan i Finland vara medlem i ett politiskt parti. Medlemskapet påverkar inte möjligheten att få jobb och inte heller i övrigt individens ställning i samhället. Ett betydande sätt att påverka i samhället är att själv ställa upp som kandidat i ett val. Kandidaterna är vanligen medlemmar i något parti.

Det politiska systemet i Finland är delat och det finns många partier. Finland har alltså ett flerpartisystem. Partiernas understöd växlar kraftigt från val till val. Inget parti har ovillkorlig majoritet i riksdagen, så inget parti kan verka ensamt i politiken. Partierna måste samarbeta sinsemellan. Därför är det i den finländska politiken viktigt att kunna förhandla och kompromissa.

År 2017 fanns det i Finland 16 registrerade partier, av vilka åtta hade riksdagsledamöter i riksdagen. De andra partierna var små partier som hade som mål att genom val få en plats i riksdagen.

I Finland finansieras partiverksamheten av staten, det vill säga skattebetalarna. Men understödet från staten täcker bara en del av partiernas utgifter. Resten får de till exempel från medlemsavgifter eller fonder.

Enligt partilagen får ett parti ekonomiskt understöd efter hur många representanter det har i riksdagen. Stora partier som haft framgång i val får alltså mer understöd än små partier. Därför kan de gamla stora partierna behålla sin ställning och nya partier kan i början ha svårt att få riksdagsplatser.

Partierna får också annan finansiering till exempel för val. En del av valfinansieringen är donationer från privatpersoner, företag eller organisationer. Man får ta emot donationer för valarbetet, men de måste rapporteras. Man måste alltså offentligt berätta vilka som finansierat en kandidats valkampanj.

Hur skiljer sig partiernas synsätt från varandra?

I dagens Finland är de olika partiernas program väldigt liknande. Alla partier strävar till att arbeta för många bra saker för en så stor grupp människor som möjligt för att få många väljare. Men en del skillnader finns. Religion är inget som skiljer partierna åt. I Finland finns inga partier som representerar ett visst religionssamfund.

Traditionellt har den viktigaste särskiljande faktorn varit vänster-högeraxeln. Vänsterpartierna har förespråkat socialism, arbetarnas rättigheter och en stark stat, som erbjuder medborgarna olika tjänster och får sin finansiering från de skatter medborgarna betalar. Vänstern har varit redo att godkänna höga skatter, eftersom man med hjälp av skatterna kan bygga upp och upprätthålla ett jämlikt samhälle där man tar hand om alla människor.

Högerpartierna har förespråkat kapitalism, fri marknadsekonomi och lägre skatter. Högern vill att statens roll i samhället ska vara mindre och individens eget ansvar större. Högern främjar också privatföretagarnas och företagens intressen. Företagen spelar en viktig roll i samhället när det gäller att skapa arbetsplatser och ekonomisk tillväxt.

Ett typiskt drag i den finländska politiken i dag är att vänsterpartiernas understöd minskar. Vänstern har också splittrats i olika partier av vilka en del är kommunistiska, en del socialistiska och en del moderat socialdemokratiska.

Även andra indelningar kan göras. Nuförtiden är det också viktigt för väljarna om en kandidat arbetar för landsortens eller stadens, alltså glesbygdens eller boendecentras, intressen. För stadsbor är globaliseringen och ett intensivt internationellt samarbete till exempel med Europeiska unionen ofta viktiga.

Ur landsortens synvinkel är det viktigare att bevara den inhemska jordbruksproduktionen och makten i frågor som gäller Finland hos Finland själv. Ur det perspektivet kan globaliseringen ses som en negativ sak som tar arbetsplatser från Finland, försvårar jordbruksidkandet och orsakar instabilitet i samhället.

För många väljare är det också viktigt om ett parti tycker att ekonomisk tillväxt eller natur- och miljöskydd är viktigare. Ekonomisk tillväxt kan förstöra miljön, men å andra sidan kan den ge samhället välstånd och arbetsplatser.

Även konservatism och liberalism delar människor. Till konservatism hör traditionella värderingar och moderata, alltså små, reformer av samhället. Till liberalism hör stor individuell och ekonomisk frihet, toleranta värderingar och mänskliga rättigheter.

Partierna kan dessutom ha olika synpunkter till exempel på om Finland också i fortsättningen ska vara ett tvåspråkigt land eller om barnen i alla skolor ska undervisas i både finska och svenska.

Centern i Finland (grundat 1906)

Centern i Finland, eller Centerpartiet, är det populäraste partiet på landsbygden och verkar för jordbruket bland annat genom att tala för ekonomiska stöd för jordbrukare från staten och EU. Cirka hälften av partiets anhängare är EU-motståndare. Även om en stor del av finländarna i dag bor i städer har många starka band till landsbygden. Landsbygden och naturen är också symboliskt och ideologiskt viktiga för finländarna.

Centerpartiet strävar till att tjänster och arbetsplatser bevaras i hela Finland. Finland är ett glesbebyggt land. Det är ofta dyrt att ordna med tjänster i glest bebodda områden. För centerpartiet är det ändå viktigt att människor har en jämlik ställning sinsemellan, oberoende av var de bor. Enligt partiet bör staten ha en aktiv roll i social- och regionalpolitiken samt i den ekonomiska politiken.

Centerpartiet talar också för företagen. Det strävar till att göra det lättare för företagen att sysselsätta människor. En stor del av alla finska företag är små och medelstora företag som är viktiga arbetsgivare i Finland.

Nationella Samlingspartiet (grundat 1918)

Nationella samlingspartiet är ett högerparti som traditionellt varit den ekonomiska elitens och utbildade överklassens parti. Det har en stark ställning i huvudstadsregionen, men är också ett av de största partierna i hela Finland. Samlingspartiets grundläggande värderingar är bland annat frihet, ansvar, jämlika möjligheter och uppmuntran. Uppmuntran betyder att människor belönas för ett bra arbete eller handlande.

Företagarnas intressen är viktiga även för Samlingspartiet. Man vill uppmuntra människor att ta initiativ och grunda egna företag. Därför anser partiet bland annat att skatterna som företag betalar borde minskas. Samlingspartiet anser att statens roll bör vara mindre än vänsterpartierna anser. Samlingspartiet stöder omfattande samarbete med Nato och är positivt inställt till EU. En del samlingspartister är liberala, andra konservativa.

Finlands Socialdemokratiska Parti (grundat 1899)

Finlands Socialdemokratiska parti, eller SDP, har varit ett stort och betydande regeringsparti i flera årtionden. Det är vid sidan av Centern och Samlingspartiet ett av Finlands äldsta och viktigaste partier. SDP har varit ett vänsterinriktat parti med anhängare bland industriarbetare och lönearbetande stadsbor. Dess ideologi är socialdemokrati, med rötterna i socialismen, och partiet är inte så vänsterinriktat som Vänsterförbundet.

För SDP är bevarandet av välfärdsstaten viktigt samt att det finns arbete åt alla. Partiet vill arbeta för ett jämlikt och solidariskt samhälle. Det motsätter sig okontrollerad marknadsekonomi, det vill säga kapitalism, och konservativa värderingar.

Vänsterförbundet (grundat 1990)

Vänsterförbundet kombinerar socialdemokrati och kommunisternas ideologiska arv. Det är ett socialistiskt och samtidigt liberalt parti. Till Vänsterförbundets grundläggande värderingar hör jämlikhet, demokrati, frihet och hållbar utveckling. På Vänsterförbundet röstar ofta arbetare och lågavlönade tjänstemän, alltså människor som jobbar med kontors- eller försäljningsarbete.

Enligt Vänsterförbundet bör välfärdssamhället utvecklas och kapitalismen begränsas. De anställdas rättigheter och fackföreningsrörelsen är viktiga. Alla ska ha rätt till arbete och utkomst. Även jämställdhet och feminism samt miljöskydd är viktiga värderingar.

De Gröna (grundat 1987)

För De Gröna är miljöskydd, att stoppa klimatförändringen samt djurens rättigheter viktiga. Det är ett ideologiskt liberalt och tolerant parti med anhängare bland annat bland unga högutbildade stadsbor. Partiet stöder feminism och mångkulturalism och arbetar för sexuella minoriteters och könsminoriteters jämlikhet.

De Gröna kritiserar både socialism och kapitalism. Enligt De Gröna tar ingetdera ekonomiska systemet hänsyn till miljön och u-länderna. De Gröna anger som sina viktigaste teman arbete, utbildning, miljö och förebyggande av fattigdom, men en del gröna har ganska högerinriktade uppfattningar om ekonomi. De Gröna motsätter sig kärnkraft.

Sannfinländarna (grundat 1995)

Sannfinländarna är ett nationalistiskt populistparti. Det har konservativa värderingar. Det är viktigt för partiet att främja finskt arbete och företagande och att försvara det vanliga folkets intressen mot eliten, det vill säga den högre samhällsklassen. Partiet förespråkar en stark regering som finansierar välfärdssamhället.

Sannfinländarna förhåller sig mycket kritiskt till EU. Målsättningen är att medlemsstaterna ska få tillbaka beslutsamt som getts till Europeiska unionen. Partiet förhåller sig också kritiskt till invandring och Finlands tvåspråkighet. Partiet framhåller starkt den finländska identiteten. Sannfinländarna har anhängare bland både extremhögern och extremvänstern.

Sannfinländarna var tidigare ett litet parti, men i de två senaste riksdagsvalen fick det många röster och befäste sin ställning som ett av de stora partierna. År 2017 delades partiet i två oeniga grupper i samband med ett ordförandebyte.

Svenska Folkpartiet (grundat 1906)

Svenska Folkpartiet eller SFP är särskilt Finlands svenskspråkiga befolknings parti. Det talar för tvåspråkighet och försöker främja och upprätthålla svenskspråkiga tjänster. Eftersom så många finlandssvenskar stöder SFP finns det flera olika riktningar inom partiet: en konservativare och en liberalare riktning samt en riktning som koncentrerar sig på landsbygdens intressen.

SFP är ett liberalt parti som är högerinriktat i ekonomiska och utrikespolitiska frågor. Det förhåller sig frisinnat till invandring, mångkulturalism och minoriteter. SFP är ett litet parti, men är nästan alltid med i Finlands regering. Partiet stöder Europeiska unionen och en stark europeisk enhet. SFP och svenska språket är också en viktig länk till nordiskt samarbete och kultur för Finland.

Kristdemokraterna i Finland (grundat 1958)

Kristdemokraterna i Finland, KD, anser det viktigt att beakta kristna värderingar i beslutsfattandet. Grunden för politiken är kristen tro. KD är ett värdekonserverande parti, som ideologiskt placerar sig mellan Centern och Samlingspartiet. KD stöder försvarssamarbete med Norden, FN, Nato och EU.

Kristdemokraterna är ett litet parti som motsätter sig abort och som anser att familjen är samhällets viktiga kärna. Partiet motsatte sig bland annat den jämlika äktenskapslagen, eftersom det anser att äktenskapet bör vara ett förbund mellan en man och en kvinna. KD anser att alla människors grundläggande utkomst bör tryggas. Solidaritet är ett viktigt värde och man bör ta hand om alla människor, även fattiga, sjuka och gamla.

Medborgarpåverkan

I Finland kan vem som helst påverka samhället och politiken på många sätt. I Finland har man länge idkat medborgarpåverkan, det vill säga att medborgarna är aktiva i att verka för olika samhällsfrågor. De stora folkrörelserna, som nykterhetsrörelsen och arbetarrörelsen, har påverkat det demokratiska samhällets utveckling märkbart.

I folkrörelserna har vanliga finländare lärt sig att sköta gemensamma ärenden och fått påverka hur välfärdssamhället byggs. Också många finländska politiker har i början av sin karriär verkat i medborgarorganisationer eller varit aktiva i någon annan samhällsverksamhet.

Metoder för medborgarpåverkan

Att rösta

Det vanligaste sättet att påverka är att rösta. När du röstar i val kommer mer sannolikt sådana som främjar det som är viktigt för dig att utöva beslutsakt i gemensamma frågor. Röstar man inte berättar man inte hur man tycker att de gemensamma ärendena ska skötas.

Att kontakta politiker

Ett annat sätt att påverka är att kontakta politiker direkt, till exempel riksdagsledamöter eller ministrar. Man kan berätta för dem vilka frågor som speciellt borde beaktas i politiken eller hurdana förändringar som skulle behövas i samhället.

Att delta i medborgardebatten

Ett tredje sätt att påverka är medborgardebatten. I tidningar eller sociala medier kan man publicera en debattartikel för att väcka diskussion om samhällets missförhållanden, alltså sådant som borde

förbättras. Man kan grunda en Facebook-grupp för att framhålla en viss sak. I gruppen kan man diskutera och organisera evenemang för allmänheten, till exempel demonstrationer eller diskussionstillfällen.

Adresser

Medborgarna kan också skriva adresser, det vill säga skriftliga resolutioner där de till exempel motsätter sig en viss lag. I adressen samlar man så många namnteckningar som möjligt av medborgare som är av samma åsikt och sedan överlämnas den till den minister som sköter ärendet. På det sättet får ministern veta att man önskar en ändring i lagen och att åsikten har ett brett stöd. En adress kan innehålla allt mellan några tusen till över hundra tusen namn.

Medborgarinitiativ

Sedan år 2012 har Finland haft en lag om medborgarinitiativ. I lagen stadgas att vilken finsk medborgare som helst kan göra ett lagförslag till riksdagen. Man samlar in namnteckningar från de medborgare som understöder lagförslaget. Om initiativet får fler än 50 000 namnteckningar går initiativet till riksdagen för behandling. Medborgarinitiativet är ett verktyg för direkt demokrati.

Invånarinitiativ

Ett motsvarande direkt sätt att påverka kommunalpolitiken är invånarinitiativet. Enligt lagen kan varje kommuninvånare komma med ett initiativ om ett aktuellt ärende eller problem som rör kommunen. Vanligen vill man med invånarinitiativ främja en större gruppns intressen. Kommunens beslutsfattare behandlar alla initiativ vid sina möten.

Europeiskt medborgarinitiativ

Medborgarinitiativ kan också tas på EU-nivå. Med ett europeiskt medborgarinitiativ ber man Europakommissionen att göra ett lagförslag om något som hör till EU:s befogenheter. Initiativet ska ha minst en miljon underskrifter från minst sju EU-länder. Namnen måste insamlas inom ett år och kommissionen ska behandla initiativet inom tre månader efter att det överlämnats. Med initiativ kan EU-medborgare delta direkt i utvecklandet av Europeiska unionens lagstiftning.

Klagomål till Europeiska människorättsdomstolen

Ett annat sätt att påverka saker på EU-nivå är att anföra klagomål över handläggningen av sitt mål till Europeiska människorättsdomstolen. Domstolen ska se till att det europeiska människorättsavtalet följs. Man kan anföra klagomål om man upplever att man i den finländska handläggningen inte blivit behandlad som de mänskliga rättigheterna förutsätter.

Att verka i medborgarorganisationer

Många finländare påverkar samhället genom att verka i någon organisation. I Finland finns många organisationer vars verksamhetsidé är att föra samhällsutvecklingen framåt. Organisationerna samlar en stor grupp människor som vill ha en ändring i någonting i samhället. Tillsammans kan man lättare och effektivare få ändringar till stånd.

Medborgarna kan verka fritt i organisationer och med hjälp av dem arbeta för sådant som de anser viktigt, till exempel genom att påverka åsikter. Man kan vara med i organisationer som vanlig medlem eller som medlem i organisationens styrelse. Organisationernas verksamhet styrs i Finland av föreningslagen, som anger hur besluten ska fattas i organisationer och hur ansvaret för föreningens verksamhet och ekonomi fördelas.

I organisationer kan man

- utföra volontärarbete

- utföra avlönat arbete
- vara med i organisationens styrelse
- utföra påverkansarbete
- delta i medborgardebatten
- ordna informationskampanjer eller andra kampanjer
- organisera evenemang för allmänheten
- ordna demonstrationer
- verka politiskt, främja mänskliga rättigheter, idka miljöskydd m.m.
- samla in pengar åt organisationen, som kanaliserar dem till hjälpbehövande.
Pengarna samlas in med insamlingstillstånd av polisen.

I Finland finns bland annat politiska organisationer, det vill säga partier, intresseorganisationer, arbetsmarknadsorganisationer, påtryckningsorganisationer, miljöorganisationer, patientorganisationer och hjälporganisationer. I Finland är det vanligt att vara medlem i flera olika organisationer och att vara med i deras verksamhet på olika sätt.

Genom att verka i en organisation lär man sig samtidigt det finska samhällets spelregler och demokratiskt beslutsfattande. Att vara med i en organisation ger trevlig sysselsättning och kan göra det lättare att hitta ett jobb. Dessutom lär man känna människor som är intresserade av samma sak.

I organisationer och föreningar får man hjälp och stöd i olika livssituationer och något intressant att göra på fritiden. Här är några exempel på finländska organisationer:

- **Stöd för familjer:** Mannerheims Barnskyddsförbund rf, Familia rf
- **Stöd i våldssituationer:** Förbundet för mödra- och skyddshem rf, Monika-Naiset liitto ry, Kvinnolinjen, Irakin Naisten Yhdistys ry
- **Idrotts- och motionsföreningar:** Liikkukaa ry, Suomen Latu ry, Finlands Bollförbund rf
- **Konst- och kulturföreningar:** Elävän musiikin yhdistys ELMU ry, Finlands PEN rf, Kassandra ry
- **Organisationer som erbjuder volontärverksamhet:** Finlands Röda Kors rf, Hope - Yhdessä & yhteisesti ry, Vi läser tillsammans-nätverket, församlingar

Frågor att diskutera

1. Vad betyder demokrati i Finland?
2. Varför är det viktigt att rösta i val?
3. På hurudana sätt som hör till demokrati kan du försöka åstadkomma ändringar i Finland?
4. Hur skulle du vilja påverka samhället? Vilka saker skulle du vilja ha en ändring i?
5. Hurudan är mediernas roll i den finländska demokratin?